

περιπλους

Τετραδιο για τα γραμματα και τις τεχνες

αφιέρωμα

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ πόσο Έλληνας;

μαρτυρίες: ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ
• ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ • ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ
• ROMAIN ROLAN

συνεντεύξεις: ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΙΣΤΡΑΤΙ • ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΑΛΕΞ
• ΜΙΡΤΣΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ • ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

γράφουν: ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ • ΜΙΡΤΣΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ
• ΡΙΤΑ ΤΣΙΝΤΙΑΗ-ΒΛΗΣΜΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΛΟΓΑΡΑΣ • ΡΟΥΛΑ ΜΕΛΙΤΑ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ
• GUIDO MARIANI • EZRA POUND • GIUSEPPE UNGARETTI

συζητήσεις με τους: ΑΡΛΕΤΑ ΛΑΚΗ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟ
ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ζάκυνθος

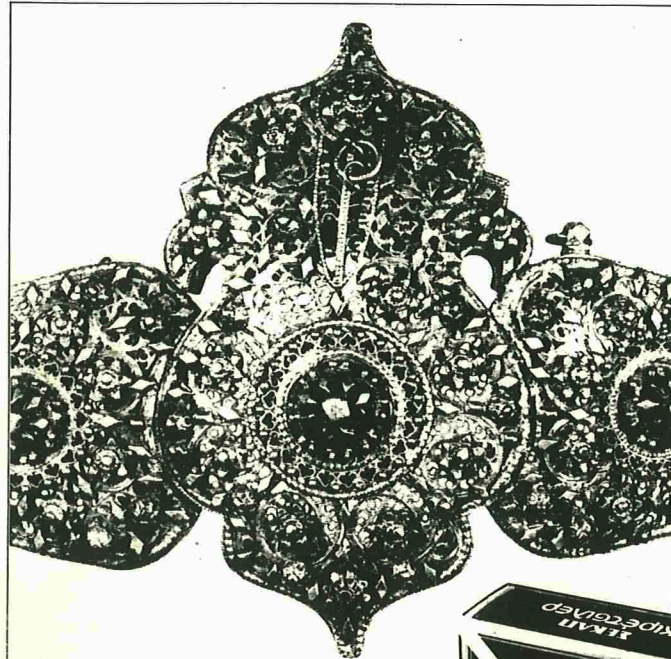
4

Χειμώνας

1985

ΚΙΡΕΤΣΙΛΕΡ εκτίμηση στην παράδοση

Χρειάστηκε νά κυλήσει χρόνος πολύς, για νά αναδειχθεί ή άξία αυτού του έργου, πού δηγήκε από τή φαντασία καί τά χέρια του λαϊκού τεχνίτη. Όστόσο αυτοί πού γνώριζαν τήν αλήθεια του, τό φύλαξαν εύλαδικά, εκτιμώντας τή σπανιότητα τής δεξιοτεχνίας καί τής πηγαίας εύαισθησίας.

Τό ίδιο καί οί καπνοκαλλιεργητές τής Μακεδονίας καί Θράκης φύλαξαν τήν παράδοση τής εύγενέστερης ποιικιλίας καπνού, του περιφημου μπασμά, του λεπτού χρυσοκίτρινου, μεταξένιου στην αφή καπνού, πού τόν έχει έπεξεργαστεί ή ίδια ή φύση καί τόν έχει πλουτίσει μέ ξεχωριστή γεύση καί άρωμα.

Συνέχεια αυτής τής παράδοσης είναι τό «Κιρέτσιλερ», τό μοναδικό αυτό τσιγάρο τής ΣΕΚΑΠ πού

προσφέρεται μόνο γι' αυτούς πού γνωρίζουν τήν αλήθεια του καπνού.

Μέ τό «Κιρέτσιλερ» τής ΣΕΚΑΠ, τής πιό σύγχρονης καπνοδιομηχανίας τής Εύρώπης, οί συνεταιρισμένοι καπνοπαραγωγοί αδελφώνουν τήν τεχνολογία μέ τήν παράδοση του καλού καπνού.

Κιρέτσιλερ
συνεχίζει τήν παράδοση

ΣΥΝΕΧΙΑ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

Τετραδίο για τα γραμματα και τις τεχνες

ΖΑΚΥΝΘΟΣ: Υφαντουργείων 39, 29100 τηλ. 28446
ΑΘΗΝΑ: Αλκαμένους 70, 10440 τηλ. 8822510

ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

Δεκέμβρης 1984 - Γενάρης - Φλεβάρης 1985

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 150

Εκδότης-Διευθυντής: Διονύσης Ζαχ. Βίτσος

Αρχισυντάκτες: Διονύσης Σέρρας,
Διονύσης Φλεμοτόμος

Υπεύθυνος Σύνταξης: Γιάννης Ανδριώτης
Συντακτική Επιτροπή: Σπύρος Καββαδίας,
Νίκος Λούντζης

Συντάκτες: Γιάννης Αγγελάτος, Χρήστος Ανδριανός,
Κώστας Αποστολίδης, Αργυρώ Φουρναράκη.

Αισθητική Επιμέλεια: Μηνάς Μαυρικάκης

Γραφική Επιμέλεια: Διονύσης Βίτσος

Φωτογραφίες: «Γυμνά» του
ΛΕΥΤΕΡΗ ΓΚΟΤΖΟΓΙΑΝΝΗ

Δημόσιες Σχέσεις: Αντιγόνη Βουλγαράκη
Οικονομικός Υπεύθυνος: Μίνα Δάλκα
Διοικητικός Υπεύθυνος: Γιώργος Σταθόπουλος
Νομικός Σύμβουλος: Κώστας Βαρδακαστάνης
Υπεύθυνος Συνδρομών: Γιολάντα Δάλκα

Φωτοστοιχειοθεσία-Μοντάζ: ΗΛΕΚΤΡΟΤΥΠ Ε.Ε.
Τζώρτζ 3 Αθήνα τηλ. 3622080
Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Γ. Παππάς, Κωλέττη 32, Αθήνα

Διανομή:
Βιβλιοπωλεία Αθήνας: Σάκης Πομόνης, Ζαλόγγου 1, Αθήνα τηλ. 3620889
Πρακτορεία τύπου Επαρχίας: Πρακτορείο Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου

Ετήσιες Συνδρομές:
Εσωτερικού απλές: δρχ. 600
Εσωτερικού ΝΠΔΔ: δρχ. 1800
Εσωτερικού φιλικές: δρχ. 1000
Εξωτερικού: δρχ. 1200

Οι συνδρομές θα πρέπει να στέλνονται στη δ/ση:
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ
ΑΛΚΑΜΕΝΟΥΣ 70, ΑΘΗΝΑ 10440

Προς
Αναγνώστας...

Ένας χρόνος «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ» δεν είναι και λίγο...! Όχι, δεν το λέμε για να καυχηθούμε. Είναι απλά ένας στεναγμός ανακούφισης.

Χωρίς σπουδαίους πόρους, χωρίς ένταξη σε κάποιο «κύκλωμα», χωρίς συνεργάτες με ειδικές γνώσεις και ανάμεσα στα τόσα άλλα περιοδικά του είδους, τον φάγαμε το χρόνο!

Σ' όλο αυτό το διάστημα στηριχτήκαμε στη βοήθεια των συνδρομητών μας, των αναγνωστών μας, των φίλων μας. Είχαμε βέβαια και τους «εχθρούς» μας, που ευτυχώς δεν ήταν και λίγοι. Έτσι λοιπόν μετά ένα χρόνο, για ένα πράγμα μπορούμε να νοιώθουμε ευχαριστημένοι: ότι ανάλογα με τις δυνάμεις μας, δεν περάσαμε απαρατήρητοι!

Τώρα ξανα ξεκινάμε. Γιατί, νάτο πάλι το ερώτημα: Μπορεί ο «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ» να κρατήθηκε στη ζωή, ήταν όμως «ζωντανός»;

Δεν είναι φυσικά η πρώτη φορά που πρέπει να το απαντήσουμε. Σε κάθε τεύχος ξανακοιτάμε την κατεύθυνση, τη γραμμή, την ύλη, την εμφάνιση.

Δηλαδή πειραματιζόμαστε.

Στον πειραματισμό μας βάζουμε ένα όριο: τις αρχές μας, που είναι η ανεξαρτησία και η προώθηση του καινούργιου, που κατά τη γνώμη μας βρίσκεται στους νέους.

Στις αρχές μας αυτές θέλουμε να μείνουμε συνεπείς. Άλλωστε δεν ξεχνάμε πως είμαστε μια περιφερειακή φωνή από τη Ζάκυνθο, όπου δε συγχωρούν τα φάλτσα!

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

Περιεχόμενα

Προς Αναγνώστας	193
Εν πλω	194
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	195
(συνέντευξη)	
ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ: Ταξίδια	199
της μοναξιάς μου	
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΠΟΙΗΣΗ (Γιώργος Μιχάκης/	202
Πόλυ Κ. Γκίνου)	
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΠΕΖΟ (Κώστας Λογαράς/	207
Ρούλα Μελίτα)	
ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ (Μαρί Γκούσκου/	208
Αλεξ. Καποδίστριας)	
ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (Guido Maniani/	211
Giuseppe Ungaretti/Ezra Pound)	
ΑΡΛΕΤΑ-ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ - «περίπου»	214
(συνέντευξη)	
ΑΦΙΕΡΩΜΑ/ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ (Ρίτα Τσιντίλη-	
Βλησμά/Μαργαρίτα Ισράτι/Αλέξανδρος	
Ταλέξ - Μίρτσα Γεωργουλέσκου/Ρομαίν	
Ρολλάν/Μίρτσα Γεωργουλέσκου/Έλλη	
Αλεξίου/Γιάννης Ρίτσος/Νίκος Καζαντζάκης/	
Μενέλαος Λουντέμης/Ασημάκης	
Πανσέληνος	219
ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ «Η προέλευση των	
Ομιλιών»	247
ΑΓΚΑΘΩΤΑ (Αργυρώ Φουρνάρη - Γιάννης	
Αγγελάτος)	250
ΔΕΙΓΜΑ ΓΡΑΦΗΣ (Κατερίνα Τσιμάρη,	
Αλέκος Ταυλίκος, Τάσος	
Κακιόπουλος)	253
«ΕΥΓΕΡΟΣ» ένας πρωτοπόρος πολιτιστικός	
Σύλλογος	255
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ: Ψάχνοντας για	
μουσική	257
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	261
ΤΡΙΒΟΛΙ	265
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Α' ΤΟΜΟΥ (1984)	
(Τεύχη 1-4)	268

ΕΝ ΠΛΩ

- Οι νέοι έχουν το προβάδισμα στις λογοτεχνικές σελίδες και αυτού μας του τεύχους.
- Το αφιέρωμά μας στον ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ που τον βλέπουμε κάτω από ένα δικό μας πρίσμα όπως αναλύουμε στην αρχή αυτού του αφιέρωματος.
- Κάτω από ένα ιδιαίτερο πρίσμα θέλουμε να δόσουμε και την «Ομιλία», πράγμα που επιχειρούμε με το άρθρο «Η καταγωγή της ομιλίας» του ΣΠΥΡΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ.
- Η ΑΡΛΕΤΑ και ο ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ με τόλμη μιλούν για το ελληνικό τραγούδι.
- Με την ίδια τόλμη μιλά και ο ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ για το θέατρο στο πρώτο θέμα του τεύχους μας.
- Ακόμη φιλοξενούμε ένα νέο φωτογράφο και του εμπιστευόμαστε τη διακόσμηση του τεύχους.
- Στα αγκαθωτά η ΑΡΓΥΡΩ ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ και ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ κάνουν δυο «αγκαθωτές» αναφορές σε «αγκαθωτά» θέματα.
- Τέλος γιορτάζουμε τα πρώτα μας γενέθλια με δεκαέξι σελίδες περισσότερες.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

Ο ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ μαζί με τη ΛΗΔΑ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ ίδρυσαν το 1971 τη μη κερδοσκοπική «ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΣΤΟΑ», στου Ζωγράφου.

Από τότε μέχρι σήμερα ανέβασαν τα εξής έργα:

1971

Ευριπίδη «Τρωαδίτισσες»

1972

Λάκη Κουρετζή «Οι παγιδευμένοι»

Νίκου Παπαγεωργίου «Η κυρία, το ανθρωπάκι, η Μαργαρίτα» Μάριου Ποντίκα «Η πανοραμική θέα μιας νυχτερινής εργασίας»

Μάριου Ποντίκα «Ο λάκος και η φάβα»

1974

Γιάννη Αντρίτσου «Το κούτσουρο»

1975

Πέτρου Μάρκαρη «Το έπος του βασιλιά Υμπύ»

Γιώργου Διαλεγμένου «Χάσαμε τη θεία, στοπ»

1977

Μήτσου Ευθυμιάδη «Το υπόστεγο» - «Οι ψόφιοι κοριοί» - «Ο Φώντας»

1978

Μάριου Ποντίκα «Θεατές»

1979

Μάριου Ποντίκα «Εσωτερικά είδησεις»

1980

Σπύρου Παπαδογεώργου «Την άλλη Κυριακή»

1981

Γιάννη Χρυσούλη «Τα εγκαίνια»

Αντρέα Θωμόπουλου «Ο Νάσος»

Θάλειας Ασλανίδου - Μαρίας Κονδύλη «Φυτά εσωτερικού χώρου»

1982

Γιώργου Παπακυριάκη «Δατς ωλ»

1983

Κωνσταντίνος Βέργου «Ο γάμος της Αντιγόνης»

1984

Γιώργου Μανιώτη «Καυγάδες»

1985

Δ. Κορδάτου «Διάρρηξη»

ΘΑΝΑΣΗΣ

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

συζήτηση με το
ΔΙΟΝΥΣΗ ΒΙΤΣΟ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Απ' το 1971 που ιδρύσατε τη «Θεατρική Εταιρία ΣΤΟΑ» επιμένετε στο ελληνικό έργο συγχρόνων συγγραφέων και μάλιστα σε ιδιαίτερα προσεγμένες παραστάσεις. Ποιά είναι τα προβλήματα ρεπερτορίου που αντιμετωπίσατε όλα αυτά τα χρόνια και ποιά τα συμπεράσματά σας από την πείρα σας αυτή;

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ: Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε με το ελληνικό έργο είναι το ότι είναι δυσεύρετο. Όχι με την έννοια της ποσότητας, αντίθετα μπορώ να πω ότι γράφονται εκατοντάδες έργα το χρόνο, αλλά της ποιότητας. Ένας Έλληνας συγγραφέας, άπειρος όπως είναι, μιας και δεν έχει δει έργο του στη σκηνή, γράφει ένα πρωτόλειο στο επίπεδο της μορφής και της ανάπτυξης και τίποτα παραπάνω. Όλα τα έργα διαθέτουν ένα ενδιαφέρον θέμα και κάποια έξυπνα ευρήματα, αλλά αυτό δεν είναι αρκετό για να γίνει το θεατρικό έργο. Υπάρχει μεγάλη αδυναμία στο διάλογο, στη γλώσσα, στην ανάπτυξη του θέματος, στο χτίσιμο των σκηνών και των πράξεων και στα πιο πολλά, απ' όσα έχουμε ανεβάσει, χρειάζονται σοβαρές επεμβάσεις για να φέρουμε το έργο σε κάποιο λογαριασμό.

Αφήνω τελευταίους τους χαρακτήρες όπου εκεί φαίνεται η μεγάλη αδυναμία του Έλληνα συγγραφέα. Το κακό είναι ότι επειδή, γράφοντας, τα κουβαλάει τα πράγματα μέσα στο κεφάλι του, νομίζει πως τα περνάει και στο χαρτί: η κλασική αδυναμία.

Για ν' αποκτήσουμε μερικούς καλούς συγγραφείς θα πρέπει να παιχτούν δεκάδες έργα. Δε γίνεται κανείς συγγραφέας, χωρίς την πείρα της σκηνής, όπως, χωρίς αυτή, δε γίνεται κανείς ηθοποιός.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πώς αντιμετωπίζει το Κοινό το ελληνικό έργο και πώς η Πολιτεία;

Θ. Π.: Το κοινό εκτιμά την καλή δουλειά πέρα απ' την εθνικότητα του έργου. Η πολιτεία όμως, αν θέλει να κάνει μια σωστή πολιτιστική πολιτική, πρέπει να σκύψει με περισσότερη αγάπη πάνω απ' το ελληνικό έργο, γιατί αυτό είναι που θα διαμορφώσει το αισθητήριο του Λαού και θα δημιουργήσει πραγματικές ευαισθησίες τις οποίες η ίδια πάλι θα καρπωθεί. Αντίθετα έχουμε συνήθως μια πολιτικάντικη πολιτική, ρίχνοντας ψιχία του ενδιαφέροντός μας και στο θέατρο για να μη μας κατηγορήσει κανείς για αδιαφορία και για να μπορούμε να δικαιολογηθούμε εύκολα μ' εκείνο το «Τί να πρωτοκάνουμε;».

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πάλι ακούστηκαν παράπονα για τις θεατρικές επιχορηγήσεις. Νομίζετε πως υπάρχει τρόπος για να λείψουν;

Θ. Π.: Οι επιχορηγήσεις δημιουργούν πάντα παράπονα. Ακόμα και το Θέατρο Τέχνης, που παίρνει το μερίδιο του λέοντος, διαμαρτύρεται ανάλογα. Το πρόβλημα δεν είναι το πόσα δίνονται. Είναι το γιατί δίνονται. Είμαι σίγουρος πως τέτοιο ερώτημα δεν έχει μπει στα σοβαρά ή κι αν έχει μπει, δεν απαντήθηκε. Μια συνάντηση της Πολιτείας με υπεύθυνους ανθρώπους του θεάτρου σε τακτά διαστήματα θα της έλυνε πολλά προβλήματα και θα περιόριζε τα παράπονα, αφού πια δε θα είχαν υπόσταση. Αυτή τη στιγμή, όταν λες ότι θα βοηθήσω και τις νέες αξιόλογες προσπάθειες, δίνεις το δικαίωμα σε κάθε περιστασιακό θίασο να διαμαρτυρηθεί, γιατί τον εξαιρείς. Και πεισμός πιστεύει ότι δεν κάνει καλή δουλειά, αν όχι την καλύτερη.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Τελευταία εκδηλώθηκε μια τάση για δημιουργία Δημοτικών Θεάτρων. Ακόμα διάφορες «αποκεντρωτικές» τάσεις από θιάσους του κέντρου. Τί προοπτικές διακρίνετε;

Θ. Π.: Τα Δημοτικά Θεάτρα είναι ένας θεσμός που δε θ' αντέξει στο χρόνο, αν συνεχίσει να μην έχει σωστούς στόχους. Δεν αρκεί να γίνει μια καλή παράσταση στην Καλαμάτα ή στο Αγρίνιο. Πρέπει αυτή η καλή δουλειά να πάει και πιο έξω. Και πηγαίνει. Αλλά πού; Πηγαίνουν οι θίασοι και παίζουν σε σχολεία, σε καφενεία, σε πλατείες. Το κοινό, συνήθως μικρά παιδιά που αστειεύονται. Σκηνικό ανύπαρκτο

λόγω χώρου, φωτισμός υποτυπώδης λόγω «φορτίου» και τί γίνεται με τη θεατρική μαγεία; Αρκεί να πάμε στο καφενείο και να «πούμε» τα λόγια μας; Αυτό είναι το θέατρο; Αυτό θέλουμε να προσφέρουμε; Αυτή τη δουλειά την κάνει καλύτερα το βιβλίο. Το θέατρο απαιτεί το χώρο του, τη μαγεία του, τη δυνατότητα να κλέψει το θεατή απ' τα καθημερινά του και να τον οδηγήσει μακριά. Κι αυτά δε γίνονται στα καφενεία και στις πλατείες, με τα παιδάκια να φωνάζουν και τα μηχανάκια να κάνουν βόλτες. Απλά μας αρέσει να λέμε «πήγα και στο πιο μακρινό χωριό». Και τί μ' αυτό; Καλά έκανες και πήγες, αλλά μην πιστεύεις ότι πρόσφερες τίποτ' άλλο πέρα απ' αυτό που λέω πολιτικάντικη νοοτροπία, δηλαδή μια βιτρίνα για να σε πείσω για την πνευματική σου ευρωστία.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πώς βλέπετε το συνδικαλισμό στο χώρο του Θεάτρου;

Θ. Π.: Ο συνδικαλισμός είναι απαραίτητος για τον εργαζόμενο και μόνο ένας αντιδραστικός θα είχε αντίθετη γνώμη. Στην Τέχνη όμως ο συνδικαλισμός πρέπει να συνοδεύεται από μια υψηλή αίσθηση της αποστολής μας και των ευθυνών μας. Δυστυχώς, εξαιτίας της φύσης της δουλειάς μας, γινόμαστε συχνά το επίκεντρο της δημοσιότητας και κάθε μας πράξη μεγαλοποιείται και διογκώνεται, παίρνοντας στα μάτια του αναγνώστη ή του ακροατή διαστάσεις δυσανάλογες απ' αυτές που άξιζε να πάρει. Το κακό με τους Έλληνες ηθοποιούς είναι ότι αυτό που προσφέρουν στο κοινό δεν είναι - κι ως μην κρυβόμαστε πίσω απ' το δάχτυλό μας - υψηλού επιπέδου προσφορά, τέτοια ώστε κάθε αίτημά μας να χειροκροτείται απ' άλλους μαζικούς φορείς και να έχουμε την απαιτούμενη συμπαράσταση. Τα αιτήματα κι οι αγώνες μεθοδεύονται από πολιτικές σκοπιμότητες και όχι από επαγγελματικές, έτσι ώστε να γίνονται μπουμεραγκ για μας τους ίδιους.

Αν ο καλλιτέχνης, πριν από κάθε απαίτησή του, εξέταζε αν αυτή θα εξυπηρετήσει τον κλάδο και μόνο αυτόν, τότε οι αγώνες θα γινόντουσαν αλλιώς. Δεν αμφιβάλλω ότι υπάρχουν πολύ κακοί εργοδότες, αλλά είμαι σε θέση να βεβαιώσω ότι υπάρχουν και πολύ κακοί εργάτες στο θεατρικό χώρο.

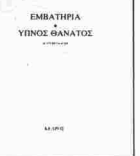
ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πιστεύετε πως η φειτενή θεα-

τρική κίνηση έχει κάποιο ιδιαίτερο - ίσως ελπιδοφόρο - χαρακτηριστικό;

Θ. Π.: Δεν πιστεύω ότι φέτος υπάρχει κανένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στο ελληνικό θέατρο. Γίνεται ό,τι γινότανε κάθε χρόνο. Οι ίδιες αμαρτίες κι οι ίδιες φιλότιμες προσπάθειες. Το κοινό είναι αλήθεια ότι κουράστηκε με το «ποιοτικό θέατρο» και στράφηκε πάλι προς την πολιτικολογία που του την προσφέρει άφθονη η επιθεώρηση. Βοηθάει σ' αυτό και το πολιτικό κλίμα που

δημιουργούν τα κόμματα και φανατίζουν κάθε μέρα και περισσότερο το Λαό. Η Τέχνη είναι συνυφασμένη με την πολιτική, αφού κι η ίδια είναι μια πολιτική πράξη και δε μπορεί ποτέ να μένει ανεπηρέαστη. Ο «ταραγμένος» πολιτικά θεατής δε θα διαλέξει παρά μια «πολιτικολογούσα» παράσταση για να συνεχίσει το διαλογισμό του. Η άποψη μερικών ρομαντικών, ανάμεσα στους οποίους κι εγώ, που ελπίζουμε πως θα διαλέξει το αντίθετο για να ξεφύγει απ' το πρόβλημά του, είναι μια μεγάλη ουτοπία.

ΚΕΔΡΟΣ - ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

 ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ ΤΑΝΑΓΡΑΙΕΣ <i>Ποίηση</i>	 ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ ΤΟ ΤΡΕΛΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ <i>Διηγήματα</i>	 ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ <i>Μυθιστόρημα</i>	 ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ ΕΜΒΑΘΡΙΑ ΥΠΙΝΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ <i>(δεύτερη έκδοση)</i>
 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΦΙΣΕΣ GREEK POSTERS	 Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ ΑΝΕΜΟΣΚΑΛΑ <i>ΣΗΜΑΔΟΥΡΕΣ ΧΩΡΙΣ ΑΝΕΜΟΣΚΑΛΑ</i>	 ΣΤΕΛΙΟΣ ΡΑΜΦΟΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑ <i>Απόλογος για τον Μάρξ και λόγος για τον Καρτοτιάδη</i>	 DOCTEUR PIERRE VELLAY ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ <i>(Ανώδυνος τοκετός)</i>

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ Ζαλόγγου 6 - Αθήνα - Τηλ. 36.15.783

ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ ΜΟΥ

Ζακυνθινά βιβλιοπωλεία πριν από μισόν αιώνα

του ΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΟΜΟΥ

Τό βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, μιά έκλεκτή Ζακυνθινή συντροφιά έκοψε τήν κουλούρα του περιοδικού «Περίπλους» στό νέο βιβλιοπωλείο του Νησιού «Ο Πήγασος». Ή συντροφιά, όπως μου τηλεφώνησαν από τή Ζάκυνθο, έκοψε καί γιά μένα τό κομμάτι μου από τήν κουλούρα του «Περίπλου», πού θά λάβαινα στήν Άγία Παρασκευή Άττικής.

Τό τηλεφώνημα εκείνο ανάστησε μέσα μου, μαζί μέ τά έθιμα των αλλοτινών γιορτών των Χριστουγέννων καί της Πρωτοχρονιάς στή Ζάκυνθο¹, τά βιβλιοπωλεία του Νησιού πριν από πενήντα χρόνια. Καί γι' αυτά θά ήθελα νά πώ δυό λόγια στό σημερινό χρονικό μου, αφού πρώτα εύχαριστήσω τήν αγαπητή συντροφιά της Ζακύνθου γιά τήν ευγενική τηςθύμηση στό κόψιμο της κουλούρας του «Περίπλου». Εύχομαι, λοιπόν, καί του χρόνου νά ξανακοπεί ή κουλούρα του περιοδικού στό καινούργιο βιβλιοπωλείο, πού εΐθε νά είναι καλορίζικο κι αυτό στήν πνευματική προκοπή του Νησιού.

Τέσσερα ήταν τά κυριότερα βιβλιοπωλεία της Ζακύνθου πριν από μισόν αιώνα: Τών Δημητρίου Σαμάρα καί Σπύρου Πουλάκη, του Διονυσίου Μελίτα, του Νικολάου Μολέτη καί του Άναστασίου Θωμαΐδη. Τά τέσσερα βιβλιοπωλεία ήταν επίσης καί χαρτοπωλεία, κι οί μαθητές των σχολείων δημοτικής καί μέσης εκπαίδευσης προμηθεύονταν απ' αυτά, μαζί μέ τά έγκεκριμένα κρατικά βιβλία, όλα τ' άλλα πράγματα των σπουδών τους. Έτσι τά βιβλιοχαρτοπωλεία της Ζακύνθου, μέσα στήν άχαρη καί λησμονημένη ζωή της ελληνικής επαρχίας εκείνου του καιρού, στάθηκαν αληθινές κυψέλες μόρφωσης γιά μικρούς καί μεγάλους.

Τό βιβλιοχαρτοπωλείο Σαμάρα-Πουλάκη πρακτόρευε από πρωτότερα καί τόν αθηναϊκό τύπο, καθώς επίσης εβδομαδιαία φυλλάδια λεξικών, εγκυκλοπαιδειών, ιστορικών ή λαϊκών καί παιδικών αναγνωσμάτων, κλπ. καί φημιζόταν σ' όλόκληρο τό Νησί. Δέν υπάρχει πιστεύω κανένας έγγραμματος Ζακυνθινός της γενιάς μου, πού νά μήν είχε συνδεθεί στενά μέ τό βιβλιοχαρτοπωλείο αυτό. Οί άνθρωποι πού τό διεύθυναν, οί αείμνηστοι Δημήτριος Σαμάρας καί Σπύρος Πουλάκης, ήταν ακούραστοι πάντα καί αγαπημένοι απ' όλους. Οί μορφωμένοι, αλλά καί οί απλοί άνθρωποι του λαού της εποχής εκείνης στή Ζάκυνθο, είμαι βέβαιος ότι διατηρούν άσβηστη μέσα τους τήν ανάμνηση των δύο εκείνων βιβλιοπωλών. Άν πρόσθετα μάλιστα ότι από τά χέρια των Σαμάρα-Πουλάκη μορφώθηκαν αρκετοί ντόπιοι, είμαι βέβαιος ότι δέν θ' άδικοΰσα κανένα. Κι ακόμα θάλεγα ότι τά λίγα γράμματα πού έμαθα στή ζωή μου δέν τά χρωστώ τόσο στό άπολυτήριο του γυμνασίου, όσο στό βιβλιοχαρτοπωλείο των Σαμάρα-Πουλάκη. Στό σχολείο πήγαινα πάντα μέ βαρεία καρδιά, όπως σέ άγγαρεία, ενώ στο βιβλιοπωλείο του Σαμάρα έφτανα πάντα σάν πουλί, ανάλαφρος κι ευτυχισμένος, γιά νά ξεδιψάσω από τήν όλόδροση καί καθάρια πηγή του.

Τό βιβλιοχαρτοπωλείο Σαμάρα-Πουλάκη στεγαζόταν στό τεράστιο ισόγειο του μεγάρου Τζα-

βαλᾶ, πού βρισκόταν στὴν ἄλλοτινὴ πλατεία τοῦ Ἀγίου Μάρκου². Στὶς τρεῖς μεγάλες βιτρίνες του, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀτέλειωτὴ ἐκείνη ἐκθεση τῶν τραπεζῶν, πού συναντοῦσες ἀμέσως μόλις ἔμπαινες στὸ βιβλιοχαρτοπωλεῖο, ὑπῆρχαν ὅλα τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικά, ἱστορικά, ποιητικά, φιλολογικά, καλλιτεχνικά, νομικά, θρησκευτικά, φιλοσοφικά, κοινωνιολογικά, κλπ. ἔργα, πού κυκλοφοροῦσαν στὴν Ἀθήνα ἢ ἄλλους τόπους. Ὑπῆρχε ἀκόμα καὶ τὸ ἰδιαίτερο τμήμα τοῦ βιβλιοχαρτοπωλείου, ἀληθινὸ «ἀδυτο», πού δὲν ἐπέτρεπε ὁ Πουλάκης σὲ κανέναν ἐπισκέπτη νὰ τὸ δρᾶσκελῇ. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα σ' ἄπειρα βιβλία καὶ χαρτιά κάθε λογῆς, ὑπῆρχαν ὁλόκληρες σειρές ἀπὸ σπάνιες ἢ δυσεῦρετες ἐκδόσεις, ἰδιαίτερα τοπικὲς τῶν χρόνων τῆς ἀγγλοκρατίας (ὕστερ' ἀπὸ τὴν παραχώρηση τῆς ἐλευθεροτυπίας) καὶ μεταγενέστερες ἀπὸ τὴν ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης ξεχώριζες ἀμέτρητα ἑπτανησιακά φυλλάδια καὶ μονόφυλλα τῆς χρονικῆς περιόδου τοῦ ἐνωτικοῦ ἀγῶνα. Ἐνας ἀληθινὸς θησαυρὸς, πού μοῦ ἀποκαλύφθηκε ἀργότερα, χάρις στὸ στενὸ φιλικὸ δεσμὸ πού εἶχε ὁ πατέρας μου μὲ τὸν Πουλάκη. Φυσικὰ δὲν παράλειψα ποτέ νὰ μοῦ ἀγοράζει πάντα ὁ πατέρας μου πολλὰ σπάνια βιβλία, φυλλάδια καὶ μονόφυλλα ἀπὸ τὶς μοναδικὲς ἐκεῖνες σειρές, πού, δυστυχῶς, κἀκαν κι αὐτά, μαζί μὲ τὴν ἀλησμόνητὴ προσεσμικὴ βιβλιοθήκη μου καὶ τὸ πολῦτιμο ἱστορικὸ ἀρχεῖο μου, ἀπὸ τὴν σεισμοπυρκαγιά τοῦ Αὐγούστου 1953.

Τὸ βιβλιοχαρτοπωλεῖο τῶν Σαμάρα-Πουλάκη δὲν ἦταν μόνο σπουδαῖο πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ γνωστὸς ἐπίσης τόπος γιὰ τὶς ἀπαραίτητες στοὺς Ζακυνθινούς «μάντιες»³ ἢ «μπούφες»⁴, μὲ πρωταγωνιστὴ συνήθως τὸν αἰμῆστο κουρέα-μάντσιαδόρο Νιόνιο Πατρίκιο.

Θυμᾶμαι μιά παραμονὴ Πρωτοχρονιάς, ὕστερ' ἀπὸ τὰ κάλαντα μιᾶς μουσικότητας συντροφιάς στὸ βιβλιοπωλεῖο, ν' ἀφηγεῖται ὁ Πατρίκιος τὰ τοπικὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ὁ Πουλάκης μετροῦσε τὰ πακέτα μὲ τὶς ἐφημερίδες, πού μόλις εἶχαν φτάσει ἀπὸ τὴν Κυλλήνη μὲ τὸ ψαροκάϊκο «Ἡ Τουρλουρού». Ἐλεγε, λοιπόν, ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὁ Πατρίκιος:

– Ἐπὶ καὶ στοὶ λοταρίες. Ἐπερίμενα κάμποση ὥρα στὴν ἀράδα γιὰ νὰ βγάλω τὸ μπουλετί⁵. Ὁμπροστά μου ἦταν ὁ παπὰς (τάδε) καὶ ἡ ἀρχόντισσα (τάδε). Βγάνει τὸ μπουλετί ὁ παπὰς καὶ τοῦ πέφτει ἕνα μάτσο φουρκαδέλες⁶. Ἐρχεται ἡ σειρά τοῦ ἀρχόντισσας καὶ τοῦ πέφτει ἕνα φαμ-φουρένιο κατρουγυάλι⁷. Ἀμα τοῦ τό φέρανε εἶπε: – Διπλώστετο μ' ἕνα χαρτί, γιὰ νὰ μὴ γένω ρεντίκουλο⁸ στὴν Πλατεία Ρούγας!...

Ὁ Πουλάκης ὅμως πού δὲν γελοῦσε ὅπως οἱ ἄλλοι, γιατί βιαζόταν νὰ τελειώσει τὸ μέτρημα τῶν ἐφημερίδων, διάκοψε τὸν Πατρίκιο μὲ τὴ φράση:

– Ἀστα, Νιόνιο, γι' αὐτὸ τὰ ρέστα τοῦ κατρουγυαλιού, γιατί τώρα ἔχουμε δουλειά!...

Τὸ βιβλιοχαρτοπωλεῖο τοῦ Διονυσίου Μελίτα στὸ κέντρο τῆς Πλατείας Ρούγας πρόσφερε κι αὐτὸ σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ Νησιοῦ.

Θυμᾶμαι σὰν νάταν χτές τὸ παρακάτω περιστατικὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Σ' ἕνα πλειστηριασμὸ πολτοποίησης ἀχρηστοῦ ἔντυπου ὑλικοῦ τῆς δημόσιας βιβλιοθήκης Ζακύνθου, ὁ Μελίτας ἀγόρασε γιὰ μεταπώληση ἕναν ἄμετρο σωρὸ ἀπὸ σκουληκοφαγωμένα βιβλία, φυλλάδια, περιοδικὰ, ἐφημερίδες καὶ μονόφυλλα. Ὅταν τὸ ἔμαθα πῆγα στοῦ Μελίτα καὶ κλείστηκα σχεδὸν ἕνα μῆνα ὁλομόναχος μέσα σὲ μίαν ἀποθήκη, πού βρισκόταν ἄνω-κάτω ὁ συντριμμένος ἐκεῖνος θησαυρὸς, πασκίζοντας νὰ περισώσω ὅ,τι μπορούσε νὰ διατηρηθεῖ ἀκόμα, ἔστω καὶ βαρεῖα τραυματισμένο ἢ κουρασμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ἐτσι μάζεψα πάρα πολλὰ καὶ σημαντικὰ πράγματα, πού σχετίζονταν τὰ περισσότερα μὲ τὴν Ἑπτανήσο. Γέμισα τρία τοσουβάλια καὶ τ' ἀγόρασα ὅλα μὲ τὴ λίτρα. Ἡ γνωριμιὰ μου στὰ ἐφηβικά ἐκεῖνα χρόνια μὲ τὰ κιτρινισμένα καὶ μισοκαταστραμμένα ἔντυπα στάθηκε ἀποφασιστικὴ. Ἀπὸ τότε ἀγάπησα, μαζί μὲ τὸν ἔρευνητικὸ μόχθο, τὰ παλιά ἔντυπα καὶ χειρόγραφα. Τὸ ἔως τώρα ἱστορικὸ καὶ λογοτεχνικὸ ἔργο μου, πού ἔχει σὰν κορμὸ τοῦ πάνω ἀπὸ πενήντα βιβλία, ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἀποθήκη τοῦ βιβλιοπωλείου Μελίτα.

Τὰ βιβλιοχαρτοπωλεῖα τῶν Νικολάου Μολέτη καὶ Ἀναστασίου Θωμαῖδη, μὲ ἀρκετὴ ζωντάνια καὶ κίνηση κι αὐτά, ἦταν ἐπίσης καὶ βιβλιοδετεῖα. Τὸ πρῶτο βρισκόταν ἀπέναντι ἀπὸ τὸ φαρμακεῖο τοῦ Ἰθακήσιου (κοντὰ στὸ Γιοφύρι) καὶ τ' ἄλλο στὴν ἄλλοτινὴ πλατεία τοῦ Ἀγίου Μάρκου.

Ἀπὸ τὰ τόσα βιβλία πού μοῦ χρυσόδεσε ὁ Θωμαῖδης ἔτυχε νὰ διασωθεῖ ἕνα. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶχα μεταφέρει προσεσμικὰ στὴν Ἀθήνα, μαζί μὲ διάφορα παλιά χειρόγραφα, πού ἐτοίμαζα τὴν ἐκδόσή τους. Ἐτσι γλύτωσαν ὅλ' αὐτά ἀπὸ τὴν σεισμοπυρκαγιά τῆς Ζακύνθου τοῦ Αὐγούστου 1953. Τὸ βιβλίο εἶναι τὸ «Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου ὑπὸ Λεωνίδα Χ. Ζῶη, ἐν

Ζακύνθω Τυπογραφεῖον «Ὁ Φώσκολος» Ν. Σ. Καψοκεφάλου 1898». Τὸ βιβλίο – σπανιότατο σήμερα – σχηματίστηκε ἀπὸ τετρασέλιδα ἢ ὀχτασέλιδα, πού κυκλοφοροῦσε ὁ Ζῶης ἔνθετα (καὶ μὲ συνεχόμενη ἀρίθμηση) στὸ περιοδικό του «Αἶ Μούσαι».

Καὶ τώρα θὰ ἤθελα νὰ κλείσω τὸ χρονικὸ αὐτὸ μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι ἕνα καινούργιο βιβλιοπωλεῖο στὴν ἐπαρχία (καὶ μάλιστα σ' ἕνα τόπο μὲ τὴν πλούσια πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παράδοση τῆς Ζακύνθου) εἶναι πάντα μιά ὑπόσχεση ἀρτιότερης μὀρφωσης ἢ πολιτιστικῆς ἀνθίσης τῶν κατοίκων τῆς.

Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς βιβλιοπωλείου ξεπερνᾷ τὰ στενά οἰκονομικά ἢ ἐπαγγελματικά ὅρια κι ἀγκαλιάζει εὐρύτερους ἐλπιδοφόρους ὁρίζοντες. Ὡστόσο θὰ πρέπει νὰ παραδεχθεῖ κανεῖς ὅτι δὲν ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅσο θάπρεπε τὸν τεράστιο ἱστορικο-κοινωνικὸ ρόλο τῶν ἄλλοτινῶν ἐλληνικῶν βιβλιοπωλείων καὶ μάλιστα τῶν ἐπαρχιακῶν. Ἰδοῦ, λοιπόν, ἕνα θέμα ἐντελῶς ἀνερέυντο ἔως τώρα, πού χρειάζεται ὅμως πολλοὺς κόπους καὶ ἰδρώτες, ἀλλὰ καὶ νιάτα...

Πρωτοχρονιά 1985

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. τὴν ἐργασία μας «Χριστοῦγεννα-Πρωτοχρονιά στὴν ἄλλοτινὴ Ζακύνθο», ἐφημερίδα «Ἡ Βραδυνή» (Φιλολογικὴ Σελίδα), Ἀθήνα 24 Δεκεμβρίου 1958, σσ. 5-6. Τὸ δημοσίευσά μας αὐτὸ ἔλαβε τὸ βραβεῖο «Λαμπικεῖο διαγωνίσματος».
2. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1978, ὅταν ἔγραφα τὸ βιβλίο μου «Καστρόλοφος καὶ Αἰγιαλός», τόμος πρῶτος τῆς σειράς «Ζακύνθος (πεντακῶσια χρόνια) 1478-1978», Ἀθήνα 1979», σημειῶνα στὴ σ. 222 ὅτι τὸ δημοτικὸ συμβούλιο τοῦ Νησιοῦ ξανάδωσε στὸν ἱστορικὸ ἐκεῖνο χώρο τὴν παλιότερη ὀνομασία του: «Πλατεία Δημοκρατίας». Τὴν εἶδηση αὐτὴ μοῦ ἔδωσε κάποιος μορφωμένος Ζακυνθινὸς φίλος μου, πού μένει στὴν Ἀθήνα. Ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε ἀπὸ τότε νὰ πληροφορηθῶ ἀν ὑπῆρξε τέτοια ἀπόφαση τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου καὶ συνεπῶς ἀν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια ἢ παραπάνω σημεῖωση τοῦ βιβλίου μου, γι' αὐτὸ καταχωρίζω ἐδῶ: «ἄλλοτινὴ πλατεία τοῦ Ἀγίου Μάρκου».
3. Μὲ τὴν εὐκαιρία τούτῃ δὲν κρίνω ἄσκοπο νὰ μνημονεύσω τὶς παλιότερες ἐπίσημες ὀνομασίες τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ χώρου, πού κάκε ἡ χρυσόβιβλος τῶν εὐγενῶν, κλπ. Στὰ χρόνια τῶν Βενετῶν: Ὁ Φόρος ἢ Πλατεία τοῦ Ἀγίου Μάρκου ἢ Πλατύφορος. Στὰ χρόνια τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων: Πλατεία Ἐλευθερίας. Στὰ χρόνια τῶν Ρωσοτούρκων, τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ τῆς Ἀγγλοκρατίας: Πλατεία Ἀγίου Μάρκου ἢ Πλατύφορος. Τὸ 1865 (ἕνα χρόνο ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἐνταφιασμὸ τῶν ὁσῶν τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ δίπλα στὴν ἐκκλησία τοῦ Παντοκράτορα, ὅπου τώρα τὸ Μουσεῖο Σολωμοῦ): Πλατεία τοῦ Ποιητῆ. Τὸ 1924: Πλατεία Δημοκρατίας. Στὰ χρόνια τῆς Ἱταλικῆς Κατοχῆς: Πλατεία Βίκτωρος Ἐμμανουήλ. Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση: Πλατεία Τσώρτσιλ. Ἀργότερα: Πλατεία Γεωργίου Β'.
4. Μάντσια (ἢ) = ἀστεῖο προετοιμασμένο καὶ μελετημένο, κωμικὴ σκηνή, φάρσα εἰς βάρος ἑνὸς προσώπου. Κατ' ἐπέκτ. οἰαδήποτε σκηνή καὶ χωρὶς νάνα κωμική.
5. Μαντσιαδόρος (ὁ) = ἐκεῖνος πού πραγματοποιεῖ ἢ ἀγαπᾷ τὶς μάντιες. Βλ. Ντίνου Κονόμου, Ζακυνθινὸ Λεξιλόγιο, Ἀθήνα 1960, σ. 30.
6. Μπούφα (ἢ) = κωμικὸ ἐπεισόδιο, κωμωδία.
7. Δελτίο μὲ τοὺς ἀριθμοὺς πού θὰ κληρωθοῦν.
8. Φουρκαδέλα (ἢ) = φουρκέτα.
9. Φαμφουρένιο κατρουγυάλι = οὐροδοχεῖο ἀπὸ πορσελάνη.
10. Ρεντίκουλάρω = γελοιοποιῶ, ρεντίκω (τό) = τὸ γελοῖο πρόσωπο, ρεντίκουλα (τά) καὶ ρεντίκουλόζος-α-ο. Βλ. Ντίνου Κονόμου, Ζακυνθινὸ Λεξιλόγιο, ὁ.π., σ. 45.

πόρφυρας | **γιατί**
μηνιαία επιθεώρηση
περιοδική έκδοση γραμμάτων—τεχνών

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ

ΠΕΡΙ ΕΡΩΤΟΣ

Του βιβλίου μιά σελίδα τσακισμένη
δυό λέξεις
«περί έρωτος»
υπογραμμισμένες

κι έσύ μέ τό ώραϊο πράσινο φουστάνι
νά σεργιανᾶς στήν προκυμαία πάνω-κάτω
νά θυμᾶσαι γιορτές λυπημένες
σαπιοκάραβα
παλιούς καπετάνιους
καί ναύτες
στής νοσταλγίας τήν όμίχλη τυλιγμένους
έρωτευμένα κορμιά
στής άμαρτίας τά κρεβάτια
ᾄδεια χαμόγελα
καί τή μικρή καμπάνα του πνιγμοῦ
πού θριαμβεύει...

Ἐπόψε βιάστηκες τά νιάτα σου νά συναντήσεις
φωτίζοντας τής μνήμης δρόμους σκοτεινούς
σκουντουφλώντας κορμιά μεθυσμένων
σέ σελίδες χλωμές...

ΙΟΥΔΑΣ

Ἐταν ἀνασαίνεις τή μυρωδιά τῶν κήπων
κι ἡ ψυχή σου έποπτεύει μονάχη
τίς νυχτερινές περιπλανήσεις τῶν ἄστρον
ἴσως ἀναζητᾶς τόν ἄμοιρο Ἰούδα
πού ἀκροβατεῖ ἀπό δέντρο σέ δέντρο
μ' ἐνθυμήσεις ἀπ' τό μεγάλο Τραπέζι
καί τόν ἄχαρο ρόλο·

Ἐπομονή...
ἡ βροχή πού χτυπᾶ στά πλακάκια
ἴσως φέρει κοντά σου μιά νύχτα
μ' ἀλησμόνητες σκηνοθεσίες

Ἐίσως οἱ λέξεις πού σέ τρομάζουν
κάποια νύχτα πεθάνουν σάν ἄνθρωποι
πού βαρέθηκαν πιά νά προσμένουν.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ: γεννήθηκε στη Χίο το 1959. Συλλογές: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΦΘΑΡΤΟΣ/ΚΑΡΑΒΙΑΣ 1982, ΥΠΟΒΡΥΧΙΟ ΦΩΣ/ΠΛΕΘΡΟΝ 1984.

ΠΟΛΥ Κ. ΓΚΙΝΟΥ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

IMPROMPTU

Τό σπίτι σου γεμάτο ντουλάπια μέ
«ἀρμόζοντα εἰς τήν περίπτωσιν ἐνδύματα»
Στό καθιστικό, καμιά δεκαριά

«ἐπιπλα ἐποχῆς»
ν' ἀγωνίζονται νά καλύψουν τετραγωνικά ἀπουσίας.
Τά χαλιά νά στριμώχνουν γωνίες,
ἐνῶ στό ὑπνοδωμάτιο
ράφια ἀμφίδρομων ἀντιδράσεων δίνουν τή
μάχη τους μ' ἀεροστεγή παπλώματα
πετυχημένης συμβίωσης.

Κι ὁ γλόμπος,

ἐκκρεμῆς δικαιολογία,

νά αἰωρεῖται ἐπικίνδυνα
ἀκριβῶς πάνω ἀπ' τό κεφάλι σου.

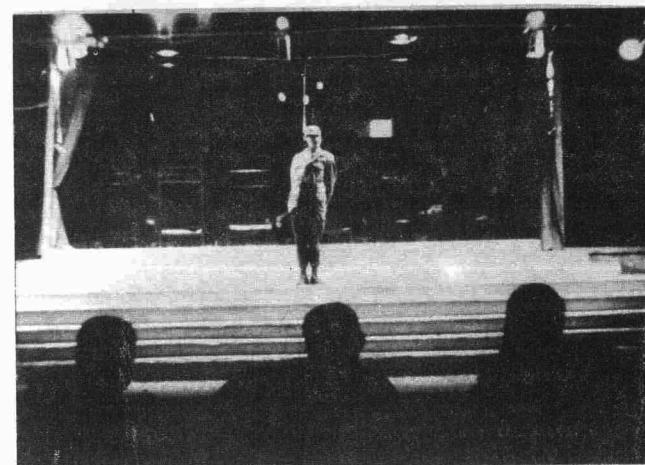
Ἐτσι ἀπροετοίμαστη κι ἔχω νά συμμαζέψω
τόν ἔρωτα πού μοῦ ξεδίπλωσες.

Γιατί φεύγοντάς
πῆρες μαζί σου τά σεντόνια πού τόσο
σοῦ ταίριαζαν στά χρώματα.
Γιατί ἔκλαψα
στήν προσπάθεια νά περιγράψω τ' ἀπερίγραπτο.

ΠΟΛΥ ΓΚΙΝΟΥ: γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1959.
Συλλογή: Σ' ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΟ ΧΡΩΜΑ/1980.

ΕΚΚΥΚΛΗΜΑ

επιδεωρηση για το θεατρο

στα κεντρικά βιβλιοπωλεια και στα θεατρα

ΚΩΣΤΑΣ ΛΟΓΑΡΑΣ

ΤΟ ΣΙΧΑΜΑ

Όλα θα γίνουν στην αυλή του παλιού μας σπιτιού. Εκείνο που βρισκότανه απέναντι ακριβώς απ' το Νοσοκομείο. Από τη μια μεριά το παλιό Νοσοκομείο σαν ανάκτορο, με σκάλες πλατιές και πόρτες δίφυλλες, όπως στ' αρχαία θέατρα, ανάμεσα η πλατεία κι απέναντι ακριβώς το σπίτι. Υπόγειο, χωμένο κάτω από τη γη και λίγο επάνω. Όταν γκρεμίστηκε, μπαζώσανε το χώρο, το φέραν στο κανονικό του ύψος, ίσαμε το έδαφος, και το φράξαν. Καμιά φορά περνάω από κει, μου φαίνεται μια στάλα τόπος κι αναρωτιέμαι πώς χωράγαμε όλοι μαζί σ' αυτή την τρούπα.

Είχε κι αυλή στο πίσω μέρος, με μια μουριά δίπλα στους τσίγκους του υπαίθριου καμινιέ. Πάνω στο δέντρο, τα βράδια, λούφαζε η γάτα. Τη μέρα χανότανε, να μην τη βλέπουμε, από τότε που ένας σκύλος της είχε κατεβάσει φέτες το μισό λαιμό και κάμποσο απ' την πλευρά της. Το θέαμα ήταν φριχτό και αηδιαστικό, γιατί το αίμα έπηζε κατάμαυρο πάνω στην ξεσκισμένη σάρκα της, οι τρίχες μπαίναν στην πληγή, μια πληγή ανοιχτή που όλο βρώμιζε και ξέρναγε αίμα και που δεν έκλεισε ποτέ. Όχι μονάχα δε σκεφτότανε κανείς να την χαϊδέψει πια, μα ούτε ήθελε και να την δει. Γι αυτό την έβαλε ο πατέρας μου σ' ένα τσουβάλι, τόδεσε σφιχτά, και την πήγε στο λιμάνι. Δυο μέρες ύστερα η γάτα γύρισε στο σπίτι μας. Από τότε λούφαζε τις νύχτες πάνω στη μουριά και χανότανε τη μέρα. Κανείς δεν ξέρει πού. Μόνο καμιά φορά τη νύχτα όταν πήγαινε κανείς στον καμινιέ έβλεπε εκείνο το στοιχείο πάνω στο δέντρο. Τα δυο της μάτια γυάλιζαν μέσ' στο σκοτάδι. Την άλλη μέρα το πρωί τόλεγε και στους άλλους. «Δεν ψόφησε ακόμα αυτή;» μουρμούριζε η νόνα μου και γινόταν σοβαρή, λες κι είχαμε στο σπίτι μας κάποια πομπή, ένα γιορτόπιασμα τόσο ανεπιθύμητη μας είχε γίνει.

Όλα λοιπόν θα γίνουν στην αυλή του παλιού μας σπιτιού· για να μπορώ κάποια στιγμή να πω σε όλους «φύγετε» και να τους διώξω. Τη μάνα μου, τον πατέρα μου, τον αδελφό μου, τον άλλο μου αδελφό που πέθανε από λευκαίμία, τη νόνα μου, όλους. Κι όταν θα μείνω μόνος, θ' ανεβώ πάνω στις σκάλες του παλιού Νοσοκομείου και θα φωνάξω από ψηλά: «αλλάξτε τούτη τη σκηνή, αφού σ' αυτό τον κόσμο όλα σχίζονται στα δυο και κάθε μέρος στο εξής έχει το ύψος του». Μετά, μπροστά στα μάτια των περαστικών θα λύσω τις τιράντες μου, θα βγάλω τα κοντά μου παντελόνια κι έτσι γυμνός θα προχωρήσω στην πλατεία. Το σώμα μου θα έχει δέσει πια, άγρια γένια θα φυτρώνουνε στα μάγουλα και τρίχωμα πυκνό θα έχει σκεπάσει το κορμί μου. «Στον κόσμο αυτό» θα πω «όλα χωρίζονται στα δυο· ό,τι απομένει ζωντανό έχει το ύψος του και ξεκόβεται για πάντα από την προηγούμενη ζωή του».

Λοιπόν, είχα κι εγώ ένα γιο στη μήτρα εκείνης της γυναίκας. Κι όταν ένα κορίτσι έχει μεγάλα μάτια γαλανά και χείλια ωχρά που σπάνια χαμογελάνε, στα δεκατρία χρόνια του είναι ένα ώριμο παιδί. Ο πατέρας της έφτιαχνε κάρρα και τα ζωγράφιζε στην κουπαστή με αμπελόφυλλα και κληματοβεργες, πράσινα φύλλα που ανασαίνουνε πάνω στο ξύλο. Και μένουν έτσι ανθισμένα, καταπράσινα, τα καλοκαίρια όταν μαζεύουν οι γυναίκες τα καπνά, και το χειμώνα, όταν τα πασταλιάζουν νυσταγμένες. Ιδίως το χειμώνα που ο κάμπος των Σερρών σκεπάζεται με χιόνια· οι στέγες, οι αυλές, τα δέντρα κι οι στρατώνες, όλα Γενάρη μήνα είναι άσπρα. Οι τοίχοι του σπιτιού μου κάτωσπροι, οι βελέντζες άσπρες και την περιμένω. Θα περάσει μια σκία, μπαμπουλωμένη, ανάμεσα απ' τα κάρρα και θ' αφήσει τα λεπτά της ίχνη πάνω στο χιόνι της αυλής μου. Παραμερίζοντας, με κίνηση ωραία του χεριού της την πράσινη σκελαία μου που κρέμεται κοκκαλωμένη απ' το σύρμα, μπαίνει στην κάμαρα. Την ίδια ώρα βγαίνει το φεγγάρι και ρίχνει το χλωμό του φως πάνω στο χιόνι. Στο μεταξύ το κρύο σφίγγει το κορμί της, τα στήθια της δυο χούφτες, σάρκα λευκή, τυλίγεται μέσ' στη χακίκουβέρτα του στρατού και τη φλοκάτη. Κι εγώ ένας φρουρός στο 564, ξάγρυπνος μέχρι τα χαράματα, ρίχνω τα κούτσουρα στις φλόγες· ακούω τον τριγμό τους και σκαλίζω στη φωτιά που πυρώνει ως το πρωί δυο σώματα γυμνά, τόνα χωμένο μέσα στ' άλλο, κι ασχημάτιστα ακόμα.

Μάη μήνα, τα χιόνια έχουν λειώσει πια και το χορτάρι ξεμυτίζει στα χωράφια όπως το πρώτο χνούδι, σε ρόδινα μάγουλα εφηβικά· οι δρόμοι ανοίγουν, δίπλα στην ασφαλτο κυλάνε καθαρά νερά και πέφτουν στο Στρυμώνα. Σ' αυτούς τους δρόμους ταξιδεύουμε αμίλητοι και σοβαροί. Δυο - τρεις φορές αναστενάζω απ' την καρδιά μου και σφίγγω μέσ' τα χέρια μου το χέρι της. «Φοβάμαι» λέει, κι εγώ, κοιτώντας τα μαλλιά της, ήταν ίσα «οι λεύκες της πλατείας κρατάνε τη βροχή, τόσο κοντά η μια στην άλλη που έτσι σύσκιες κι ανήλιαγες, το χρώμα τους μένει υγρό ακόμα και το καλοκαίρι». Μιλούσα όσο γινόταν πιο σιγά, γιατί η αγωνία και ο φόβος αλλοιώνουν τη φωνή μου, η καρωτίδα στο λαιμό μαζεύεται, μαζεύεται ώσπου κολλάει στον ουρανό και με πνίγει· η μπάσα μου φωνή βγαίνει αλλοιωμένη, κυματιστή και γρήγορη, την ίδια στιγμή λαχανιασμένη, λέξεις χωρίς ειρμό, παραπαίουσες σαν ζαλισμένες που παρακολουθούν τυφλές την ταραγμένη σκέψη μου και τους κυματισμούς του στήθους.

Ένας ντυμένος στα λευκά την ξαπλώνει στο κρεβάτι κι αυτή γυμνή κι αποκοιμήθηκε. Τα πόδια της κρέμονται στον αέρα, ανοιχτά, κι είναι η κοιλιά παράξενα πρησμένη για το ισχνό κορμί και τ' ασημάτι στο ακόμα. Κάποιος άλλος κρατάει ένα σίδερο αιχμηρό στην άκρη σαν αγκίστρι και το μπηγεί βαθιά στα σπλάχνα της και το στριφογυρίζει. Σπαράζει το αναισθητο κορμί· τί όνειρα να βλέπει άραγε που μέσα από τα δόντια της βγάξει πνιχτές κραυγές του πόνου και ουρλιάζει! Ύστερα κόβει τα μέλη της και τα ξεσκίζει με δύναμη τραβώντας της τη σάρκα. Το αίμα τρέχει από παντού, μία πληγή ολάνοιχτη η σάρκα της ξερνάει αίμα. Με περιλούζει κρύος ιδρώτας, ο θάλαμος είναι ψυχρός, ζαλίζομαι, το κράνος σίδερο παγωμένο και βαρύ μου σφίγγει το κεφάλι. Ξαπλώνω μπρούμυτα στο έδαφος και πατώντας τη σκανδάλη, το ανθρώπινο ομοίωμα απέναντι ακριβώς πέφτει νεκρό στο χώμα. Ένα ομοίωμα με χέρια κολλημένα στα πλευρά, τα μάτια δυο βαθιές σχισμές μονάχα και τα πόδια μαζεμένα στην κοιλιά, ολόκληρο μια ζαρωμένη πέτσα που αναδεύει.

«Νιώθω σαν πόρνη ταπεινή που ανανήπτει. Σαν πόρνη νιώθω που μετανιώνει ειλικρινά για τη ζωή της και παίρνει όρκο να υφαίνει μέσ' στο σπίτι της, μπροστά στον αργαλειό της καθισμένη νύχτα μέρα· μονάχα αυτό».

Από τότε, συχνά, περπατώντας μονάχος στους δρόμους, ιδίως το πρωί, όταν μετά από βροχή ο ορίζοντας είναι ακόμα καθαρός και φαίνονται τα δέντρα και τα σπίτια της απέναντι ακτής, ιδίως τότε έχω το φόβο πως θ' ακούσω μια φωνή στριγγλή να με φωνάζει. Σαν την κραυγή της Ανδρομάχης πάνω στο πτώμα του Αισχύλου που μπηγεται στα στήθια μου και σαν τρελή χτυπώντας πάνω στους κορμούς των δέντρων, ύστερα σέρνεται στις πικροδάφνες και στα χόρτα, ώσπου στα κράσπεδα της Εθνικής οδού να σβήσει. Γίνεται νύχτα· κι από πού να φύγω; οι δρόμοι ανάμεσα στα δέντρα είναι σκοτεινοί και κάπου εκεί θα ξεψυχάει η Ανδρομάχη αγκομαχώντας σαν σκυλί. Αχ! δεν αντέχω να την δω ξανά να καταριέται δολοφόνους και σκυλιά τους Αχαιούς. Είχε πετάξει έξω τα λευκά της στήθια και σφίγγοντάς τα μανιασμένη, όρθια σαν άντρας μπρος στο άγαλμα της Παντανάσσης· Ήρας, καταριότανε αλλόφρονη τους δολοφόνους. Τότε ανέτειλε η Σελήνη ματωμένη κι έρριξε φως μέσ' στο πηχτό σκοτάδι. Τα δέντρα ζωγραφίστηκαν ξεχωριστά πάνω στο χώμα, οι κορμοί τους, τα κλαδιά, τα φύλλα. «Αλλάξτε τη σκηνή!» φωνάζω από το τελευταίο διάζωμα. «Σ' αυτό τον κόσμο όλα σκίζονται στα δυο· ό,τι απομένει ζωντανό, έχει το ύφος του και ξεκόβεται για πάντα από την προηγούμενη ζωή του».

ΚΩΣΤΑΣ ΛΟΓΑΡΑΣ: Γεννήθηκε στην Πάτρα το 1950. Ποιητικές συλλογές:

«ΣΤΙΓΜΕΣ» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1972, «ΟΜΗΡΕΙΑ» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1974, «ΤΟ ΣΩΜΑ» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1982, «Ο ΑΛΛΟΣ ΙΟΥΛΙΟΣ» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1984.

Πεζά: «ΑΠΑΡΙΖΑ» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1982, Δοκίμιο: «ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΟΚΙΜΗ ΣΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Σ. ΣΚΑΡΤΣΗ: ΤΟ ΠΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ 1» / ΟΣΤΡΑΚΑ 1982.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ καί Τέχνες

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΡΟΥΛΑ ΜΕΛΙΤΑ

ΜΕΤΑ-ΣΤΑΣΗ

Δεν ξέρω αν πρέπει να πιστεύω σε όνειρα. Ξαναγυρίζω την ιδέα στο μυαλό μου άλλη μια φορά. Ναι ή όχι; Δεν αποφασίζω. Ας περάσει απαρτήρητο λέω στον εαυτό μου και θα το σκεφτώ αργότερα, όταν θα ξέρω καλλίτερα. Αναμετρώ στα δάχτυλά μου τις πιθανότητες του καλλίτερα. Είναι λίγες, πολλές; Θέλω να καταλαβαίνω τις έννοιες μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο που τελικά οδηγεί στην αφαίρεση του συγκεκριμένου. Συνήθως δε σκοντάφτω στα όρια των δύο χώρων, γιατί γρήγορα, δηλαδή αμέσως, καταπιάνομαι με την ανάπλαση του ονείρου:

Στη μέση της κνήμης μου υπάρχει ένα βαθούλωμα με σκοτεινές αποχρώσεις. Μια τρύπα όπου χωράει ο αντίχειράς μου. Οι διαστάσεις των άλλων μελών του σώματος συνυπάρχουν αυτοτελώς. Πρώτα αισθάνομαι ένα κάψιμο στο απομονωμένο πόδι. Ύστερα βάζω το δάχτυλο μέσα στην τρύπα να καταλάβω την αιτία του πόνου. Αγγίζω ένα σκουλίκι γυαλιστερό, γαλαζοπράσινο, κουλουριασμένο. Το μετακινώ από την τρύπα και το απλώνω πάνω στην παλάμη. Κουλουριάζεται περισσότερο μέχρι που γίνεται μια μικρή κουκίδα χωνεμένη πάνω στην παλάμη μου. Ένα μαύρο στίγμα σα μικρή πανάδα. Το στίγμα αρχίζει να μεγαλώνει. Να βαραίνει χωρίς να πονεί. Ογκώνεται χωρίς να σφίγγει. Σα να ριζώνει μέσα μου κι έξω μου. Ριζοβολάει. Οι ρίζες μεγαλώνουν, αναρριχώνται πάνω σε βράχους σαν τον κισσό, δεντρώνουν, ξαπλώνουν πάνω σε τοίχους σα βατομουριά, τρίζουν μέσα στο σκοτάδι και στο φως, στον ήλιο και στην ομίχλη. Οι ρίζες είναι έξω από μένα. Μα συνυπάρχουν με μένα. Συνακολουθιόμαστε χωρίς βάρος ή πόνο. Μια συζυγία χωρίς επακόλουθα. Ισορροπούμε. Εγώ μέσα στις ρίζες. Οι ρίζες έξω από μένα. Αυθύπαρχτες στην επιφάνεια της συνύπαρξης. Χωρίς δεσμούς. Χωρίς συγκεκριμένο τόπο προέλευσης.

Κάτι με σπρώχνει από μέσα μου. Μέσα από μένα. Κι έξω από μένα. Από τις ρίζες κι έξω από αυτές. Βρισκόμαστε σε μια σπηλιά με κοφτερά τοιχώματα που δίνουν αντανakλάσεις και αντικατοπτρισμούς σε μια επιφάνεια μέσα κι έξω από τη σπηλιά. Σχεδόν στη μέση της, μια μορφή με διάφανα ρούχα, ίδια με το χρώμα των τοιχωμάτων και της επιφάνειας. Μια μορφή με σώμα μαρμάρينو, με σώμα από πλαστικοποιημένο μάρμαρο. Δεν ξεχωρίζω καλά τι από τα δύο.

Το πλησιάζω και προσπαθώ να το εγγίσω. Την ίδια στιγμή, σερνόμενο από ρούχα απαλά, σώμα τόσο βαρύ, ξεφεύγει, ξεφεύγει. Ο χώρος είναι περιορισμένος. Σε μια σπηλιά. Ο χρόνος είναι περιορισμένος. Σ' ένα όνειρο. Ξεφεύγει. Αρχίζω έναν αγώνα να το εγγίσω. Να το συλλάβω. Να το κλείσω μέσα στην τρύπα της κνήμης μου. Θα κατορθώσω να το χειραγωγήσω;

Ακούω το σύρσιμο των ρούχων του πάνω στα χαλίκια. Το άγγισμα της γυαλιστερής επιφάνειας του μαρμάρινου σώματος πάνω στο βράχο, καθώς αγωνίζεται να ξεφύγει. Τον ήχο του πλαστικοποιημένου μάρμαρου καθώς αρχίζει να ραγίζει και να σπάει. Άξαφνα, γίνεται μια μεγάλη κουκίδα πάνω στο πόδι μου. Μια κουκίδα που χώνεται στην τρύπα της κνήμης μου. Μια σκόνη που πιπιλίζει το σώμα μου. Ένα μαρμάρينو βάρος πάνω στο κεφάλι μου. Και με ξυπνάει.

Δεν ξέρω αν είναι εντελώς τυχαίο ότι ξεχωρίζω, ότι στη ζήση, μεταξύ σκουλικιών και αγαλμάτων μαρμάρινων, κουλουριασμένη και γυαλιστερή, μάζα με ιριδισμούς, ελιγμούς και αντανakλάσεις, ένας σταλαχτίτης που λιώνει, σε όλα τα στάδια της στερεής, υγρής και αέριας σύστασης, φαινομενικής, όλα αλληλοεπιδρούν, όλα μοιάζουν, όλα αλλάζουν, όλα φαίνονται παρόμοια και διαφορετικά, όλα μοιάζουν με άπιαστα και όταν πιάνονται είναι κάτι άλλο από αυτό που είναι, αν είναι. Δε μ' ενδιαφέρει τί φαίνονταν προτού τα πιάσω. Τι μοιάζουν, όταν τ' αγγίζω. Τι δε μοιάζουν, όταν σταθεροποιούνται. Τι μοιάζουν, όταν δε σταθεροποιούνται.

Φυσικά, μ' ενδιαφέρει πολύ, και φυσικά, όλα, οι διαστάσεις, η σύσταση, αλληλοεπιδρούν πριν, τώρα και μετά και αυτός είναι ο μόνος κύριος παράγοντας που πρέπει να τον λαβαίνω υπόψη μου τότε, τώρα και μετά. Συνήθως όμως δεν τον λαβαίνω. Και ίσως είναι αυτό που μου φταίει, αν φταίει, αν θα μπορούσε να φταίει και αν θα μπορούσα να τον αλληλοεξαρτήσω από τον εαυτό μου σε τέτοιο βαθμό, που να μούφταιγε, αν θα μου φταίξει, ή αν θα νομίζω ότι θα μπορούσε να μου φταίξει στο τότε, στο τώρα ή στο μετά.

πρώτη παρουσίαση

ΜΑΡΙ ΓΚΟΥΣΚΟΥ

Πρώτη ὄχθη

Μὴν ψάχνεις
ἄγνωστες φωνές

Θάρθουν νά θρηνησουν.

Κι ἐσύ θά κοιτᾷς
τά ἐρείπια...

Μέσα ἀπ' τὰ ὁστά βγαίνουν
οἱ ὀχιές.

Μὴν ψάχνεις
οἱ σκιές σου μιλοῦν.

Κι ἐσύ θά κοιτᾷς
τά ἐρείπια...

Φίλη μου ἀθώρητη

Δύναμη
ἢ σκέψη μου
τρισιδιάστατη:

Σ' ἀγγίζω!

Στό φιλί τῆς
προέκτασής μου
φανερώνεσαι...

Εἶν' ἡ θεωρία σου
δίδυμη.

Ἐκεῖ στούς κρατήρες
τοῦ φεγγαριοῦ

Ἀδράξαμε τὰ ἔλκη
τῆς νύχτας
σέ μιὰ χούφτα!

Καί πάλαιψαν οἱ ἄνεμοι
τῆς χίμαιρας

Γιά νά νικήσεις
ἄλλη μιὰ φορά.

Ἡ ρομφαία σου
ἔσχισε τό πύκνωμα
τοῦ φάσματος!

Στήν κόγχη τῆς ματιᾶς σου
ὦ φίλη μου ἀθώρητη,

Τό θρόνο τους ἔστησαν
οἱ παλμοί μου.

Σκηνή τοῦ γκριζοῦ

Στά ἱερογλυφικά
πού δέσποζε
τό πένθιμο βλέμμα σου,

Στά ραμαζάνια
τῶν ὑπερόπτων,

Στίς ἄβουλες κριτικές
ἔδρευες δικαιοκριτής
τῆς δολιότητος.

Τίς ἄφωνες νύχτες
πρόσμενες
Μέτεωρος σ' ἓνα σύνορο!

Ἐκεῖ στό βάθος
τοῦ μύθου.

Κατευόδωσέ με

γυμνό τό πνεῦμα
πού νά βρῶ
πηγή δροσοστάλας!

Μόνο στούς πόνους σου
ὁ ἥλιος!

Κατευόδωσέ με
πιό νορίς.

Σ' ὥρες βουβές
ἀποκρυστάλλωσέ μου
ἀείμνηστες σκηνές.

Τό ἱερό συνάφι
τῆς ζωῆς,

Κατευόδωσέ με
πιό νορίς!...

ΜΑΡΙ ΓΚΟΥΣΚΟΥ: γεννήθηκε στην Κέρκυρα. Πριν τριάντα περίπου χρόνια, παντρεύτηκε στη Ζάκυνθο και εγκαταστάθηκε στο χωριό Καταστάρι. Γράφει από χρόνια, αλλά ποιήματά της δεν είχαν ποτέ δημοσιευτεί.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΕΙΡΗΝΗ

Την συνάντησα στην ουρά ενός λεωφορείου
αστικού

Σε κάποια υπηρεσία δημόσια κανόνιζε
τις λεπτομέρειες του βραδυνού της
ραντεβού, κι ο κόσμος ένα πλήθος
την ἔβριζε

Η προστυχιά μιας πόρνης στο Βαρδάρη
Η ἀφέλεια ενός ἀγγελοῦ
Που με το δαίλι – τί τα θες –
μπερδεύουν τα χρώματα.

Όταν προσπέρασα την τελευταία φορά,
δάκρυσε υπόκωφα δύο σταγόνες
από τον Κόκκινο Θερμαϊκό

Το κορίτσι της κουζίνας
με τη μακώ πάνω από τη μικρή κυλότα.

Το μάτι του γκαζιού μπανιστηριτζής
κι ο διπλανός με ἀπειρη ανησυχία
μπροστά από τον τηλεπαρουσιαστή
των βραδυνών ειδήσεων.

Εγώ να ανησυχώ για την Ειρήνη
μπροστά από τα δυο
σφικτά οπίσθιά της.

Καλό μου σκυλόλοι
Εἶσαι ράτσα κι ἀπό σπίτι.

Η Ειρήνη είναι μια γκόμενα ἀπλή
ἀπό αυτές που στο λένε στα ἴσια
είναι μια γυναίκα που μπορείς
να δώσεις βάση

Η Ειρήνη όταν πηδιέται
αποβραδὶς στο Σόχο
είναι μια μαύρη πόρνη
που το κάνει για να φάει.

Την ἔβαλα στο σπίτι μου μια νύχτα
να την γλυτώσω ἀπό τους μπάτσους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ: γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1957.

ξένη λογοτεχνία

GUIDO MARIANI

Περιφερειακή Εδέμ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΕΡΕΦ

Κάτω από το φως των ηλεκτρικών λαμπτήρων του δήμου, η σιδηροτροχιά έμοιαζε ένα παράλογο αντικείμενο, σε κείνη τη μεγάλη πλατεία, όπου κατοικούν δέντρα, τόσο που να μοιάζει ένα πυκνό δάσος. Τέτοιες μεγάλες δεντροφυτευμένες πλατείες βρίσκονται συχνά στις περιφερειακές συνοικίες των μεγάλων πόλεων· δίνουν την ιδέα της απεριόριστης έκτασης των μητροπόλεων και παρέχουν, εξάλλου, κάποια χάρη στον υποβλητικό όγκο των κτιρίων που, δίχως αυτό το πράσινο, θα φαίνονταν ισόπεδες και μονότονες, σαν μερικές λαϊκές συνοικίες που δεν επιτρέπεται η βλάστηση ούτε σε ένα χορταράκι. Το φυτικό βασίλειο, όμως, κατορθώνει πάντα να εκδικηθεί γι' αυτές τις άδικες απαγορεύσεις· θρασύ όπως είναι για να ζήσει, καταφέρνει πάντα να ξεφεύγει από τους διώκτες του και είναι βέβαιο πως, αν δεν υπήρχαν οι οδοκαθαριστές να γδέρνουν πολλές φορές την ημέρα τα οδοστρώματα, θα βλέπαμε γρήγορα να βλασταίνουν τσουλούφια χορτάρι, ανάμεσα στα χαλίκια ή στις ρωγμές της ασφάλτου. Έτσι εγκαταλελειμένοι οι δρόμοι θα γίνονταν σε λίγο διάστημα μονοπάτια δάσους, που θα διέσχιζε ο πολίτης ανοίγοντας πέρασμα με δρεπάνι και κλαδευτήρι. Αν τα φυτά ήταν προικισμένα με μια ταχύτερη ανάπτυξη, νομίζω ότι ο άνθρωπος θα αγωνιζόταν μάταια εναντίον τους, θα τον νικούσαν αναπόφευκτα. Τότε, οι κορφές των δέντρων θα ξεπερνούσαν τα μεγάλα κτίσματα, τεράστιες ρίζες θα κλόνιζαν τα θεμέλια και οι ανθρώπινες κατασκευές θα καταστρέφονταν άθλια. Θα έλειπε η αναπνοή από τον ίδιο τον άνθρωπο αν υπήρχε πυκνή και πολύ ψηλή βλάστηση...

– Νομίζω ότι είναι ήδη αργά, Πάολο, είπε η Ιόλη ξαφνικά, περνώντας το χέρι στο στήθος μου.

Δεν υπήρχε συναυλία γρύλλων, γιατί ήταν προχωρημένος Οκτώβρης. Ο μόνος θόρυβος, που γινόταν αντιληπτός κάθε τόσο, ήταν ένα μυστηριώδες τριξίμο από ξερά φύλλα και ροκανίδια, που στη συνέχεια προέκυπτε ότι είχαν προξενήσει τα πόδια των σκύλων, που έκαναν ελεύθερα το βραδινό περίπατο. Κατά μακρά διαλείμματα, τα τραμ, φορτωμένα νεκρά, έκαναν το γύρο της πλατείας, ανάμεσα σ' ένα στρίγγλισμα φρένων και ένα βόμβο μηχανής, αφήνοντας ένα θάμπος και σχηματίζοντας σκιές στους κορμούς. Μετά το πρώτο πέταγμα στον ίσο δρόμο, το όχημα στεκόταν στη στάση κι ύστερα ακουγόταν μόνο ένας συριγμός, που εξασθενίζε ολοένα με την απόσταση. Επέστρεφε τότε στην πλατεία, για λίγες στιγμές, μια βαθιά ησυχία, σαν πονεμένη εγκατάλειψη. Για να σπάσω αυτή την ενοχλητική σιωπή, είπα στην Ιόλη:

- Ας κάνουμε για λίγο τον Αδάμ και την Εύα, θέλεις;
- Και τι έκαναν καλύτερα από μας ο Αδάμ και η Εύα;
- Μπα! Φαίνεται πως ζούσαν γυμνοί στην Εδέμ.
- Γυμνοί; Μ' αυτή τη δροσιά! Μπρρρ. Και ύστερα, εκείνοι είχαν το φύλλο συκής, Πάολο.

Δε θυμάσαι; γέλασε η Ιόλη.

- Ασφαλώς θυμάμαι, είπα εγώ, με τόνο αντιλογίας. Αλλά το φύλλο συκής το έβαλαν μετά.
- Πότε μετά;
- Μετά το αμάρτημα, απάντησα αγανακτισμένος. Είναι δυνατό να μην καταλαβαίνεις;
- Ναι, ναι, καταλαβαίνω. Λοιπόν, εμείς θα έπρεπε να βάλουμε το φύλλο συκής.
- Όχι τώρα, μικρή μου Ιόλη. Όχι τώρα. Μετά.
- Μετά, πάντα μετά. Μα μετά από τι;
- Μετά τον πειρασμό του όφεως, αφού δαγκώσουμε τον καρπό του δέντρου της γνώσης.

Ξέσπασε σε γέλια σχεδόν παιδικά, αρκετά δυνατά, που η πλατεία αντήχησε.

– Μου φαίνεται πως εσύ ανέστρεψες τους χρόνους, είπε μόλις συνήλθε από το σπασμό του γέλιου.

– Εσύ θέλεις να αρχίσεις από την κατάληξη.

Και συνέχισε να γελάει, αυτή τη φορά προσπαθώντας να σταματήσει με το μαντήλι σφιγμένο στο στόμα.

– Αυτό δε μπερδεύει καθόλου τα πράγματα, είπα εγώ πρῶτος. Μάλλον, εδώ λείπει ένα σημαντικό πρόσωπο: ο όφης.

Και μου φαινόταν πως με ο,τιδήποτε έλεγα ή έκανα δεν κατόρθωνα ούτε στο ελάχιστο να ικανοποιήσω την επιθυμία μου για παραδοξότητες, τη δίψα μου για υπερβολές.

– Πηγαίνω αμέσως να ψάξω ένα, φώναξε με κέφι η Ιόλη.

Την είδα να απομακρύνεται πίσω από τα δέντρα, με τη ράχη κυρτή, τα μπράτσα κρεμασμένα, τα μάτια καρφωμένα στη γη, σαν να έψαχνε ένα αντικείμενο που χάθηκε. Σ' αυτή τη στάση μου έδινε την εντύπωση ενός παράξενου ζώου, κάτι ανάμεσα σε καγκουρώ και ουραγκουτάγκο, που τριγύριζε νύχτα στη ζούγκλα ψάχνοντας τη λεία του. Μετά λίγα λεπτά γύρισε: έσφιγγε στο χέρι ένα κούτσουρο, που είχε ακριβώς τη θέα από ένα φιδάκι.

– Να ο δαίμονάς μας, είπε χωρατεύοντας. Και τώρα;

– Τώρα χρειάζεται να μείνουμε γυμνοί, σε κάποια απόσταση ο ένας από τον άλλο, ώστε εσύ να έχεις το χρόνο να συζητήσεις με τον όφι σου, χωρίς εγώ να καταλάβω τίποτα.

Η Ιόλη μου έρριξε ένα βλέμμα τόσο βίαιο, που στο σκοτάδι τα μάτια της έλαμψαν για μερικές στιγμές.

– Α, έτσι είναι; Εσύ δε θα ήθελες να ξέρεις τίποτα; Γνωστή ιστορία. Μου ζητάς να γυμνωθώ με τέτοια δροσιά, μου προτείνεις μια συζήτηση με το φίδι, μου δείχνεις το δέντρο της γνώσης και ύστερα θα ήθελες να καμωθείς το θύμα: ο ανίδεος Αδάμ έχωσε τα δόντια στο χυμώδη καρπό που η Εύα του πρότεινε... Τέρας!

– Πρόκειται, όμως, για αναπαράσταση, Εύα... Ιόλη. Ξέρεις καλά ότι το φταίξιμο δεν ήταν ούτε του άντρα ούτε της γυναίκας, αλλά αυτού του καταραμένου όφεως.

– Ποιό; Αυτό; έκραξε η Ιόλη οργισμένη, αφήνοντας στον αέρα το κούτσουρο με μια κίνηση θυμού. Εμείς κάνουμε αναπαράσταση, αλλά θα έπρεπε να ξέρουμε ποιός εφεύρε τέτοια παραμύθια. Ένας άνθρωπος, βέβαια. Αν ο όφης αντιπροσώπευε το κακό και ο Θεός το καλό, το κακό θα είχε θριαμβεύσει αρχικά πάνω στο καλό, το δαιμόνιο πάνω στο Θεό. Και ποιά από τις δυο δυνάμεις θα ήταν η πιο έγκυρη; Εκείνη του δαίμονα, έτσι; Γιατί, νομίζω ότι σ' αυτόν, όπως σε κάθε άλλο κόσμο που σέβεται τον εαυτό του, ο πιο δυνατός είναι ο μοναδικός που μπορεί να κυβερνήσει, να νομοθετήσει.

– Για τί πράγμα παραπονιέσαι, Ιόλη, δεν καταλαβαίνω. Γελούσα. Πρώτα σιωπηλά, ύστερα πιο δυνατά, μέχρι που αυτή σταμάτησε.

– Ρώτησε τον παππά, αύριο, είπα εγώ προσπαθώντας να φανώ σοβαρός.

– Εσύ με κοροϊδεύεις, κλαψούρισε η Ιόλη, ενώ ανασηκωνόταν στις άκρες των ποδιών για να παρατηρήσει καλύτερα το πρόσωπό μου. Η Εύα είναι αθώα, καταλαβαίνεις; Εμείς οι γυναίκες είμαστε όλες αθώες. Θέλω εσύ να το πεις, Πάολο. Θέλω εσύ να το αναγνωρίσεις.

– Δε βλέπω γιατί θα έπρεπε να το κάνω ξανά, είπα με μια αιχμή ειρωνείας στη φωνή. Δε σου είπα ήδη πρώτα ότι εμείς δε φταίμε καθόλου σ' αυτή την ιστορία;

Η Ιόλη με παρατηρούσε με υποψία. Είχε σχεδόν πειστεί ότι την κοροϊδεύα.

– Έπειτα, ξανάρχισε, δε μπορούμε ν' αρνηθούμε ότι η θηλυκή γοητεία είναι μια πρόνοια της φύσης. Θα ήθελα να δω πού θα καταλήγαμε αν δεν υπήρχε κι αυτή. Μπορούμε ήδη να παρατηρήσουμε στα αρσενικά μια παράξενη αναισθησία προς το φύλο μας... Φαντάσου μετά να κάναμε και τις πάνινες κούκλες. Είσαι μαζί μου, Πάολο;

– Ναι, βέβαια, απάντησα με αφηρημένο ύφος. Αλλά αν δεν υπήρχαν οι οδοκαθαριστές...

– Οι οδοκαθαριστές, Πάολο; Τι μπαίνουν οι οδοκαθαριστές;

– Είπα οι οδοκαθαριστές; Συγγνώμη, αγάπη μου, ίσως σκεφτόμουν κάτι άλλο.

GIUSEPPE UNGARETTI

ΔΙΧΩΣ ΠΙΑ ΒΑΡΟΣ

Γιά 'να θεό όπου γελάει σάν παιδί,
Τόσες φωνές τών σπουργιτιών
Τόσοι χοροί στους κλώνους.

Δίχως πιά βάρος γίνετ' ή ψυχή,
Καί τά λειβάδια έχουν τέτοια γλύκα,
Τέτοια ντροπή ξαναγεννιέται στή ματιά,

Τά χέρια σάν τά φύλλα
Μαγεύονται στόν άνεμο...

Ποιός νά φοβάται πιά, καί ποιός νά κρίνει;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΚΟΦΑ

ΑΠΟΛΑΥΣΗ

Νιώθω τή θερμή
τῆς πλησμονῆς
ἐτούτου τοῦ φωτός

Τή μέρα αὐτή
δρέπω τόν καρπό
πού πάει γλυκαίνοντας

Θέ νάχω ἀπόψε
μιά τύψη ὡς ἓνα γαύγισμα
στήν ἔρημο χαμένο

EZRA POUND

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΚΟΦΑ

ΓΑΛΗΝΗ

Μιά ἄλλη 'ταν αὐτή ἀπ' τίς παλιές ἀγάπες μας.
Σώπα καί διάβαινε, ὦ Ροῦλλε, τί ἀπ' τή μέρα
Κάτι ἔχει λείψει ἀφότου πέρασεν ἐκείνη·
Κάτι ἔχει λείψει. Κάτι ὀριακό.

ΑΡΛΕΤΑ ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Περίπου: Ένα φως στο σκοτάδι

συζήτηση με το ΓΙΑΝΝΗ ΑΓΓΕΛΑΤΟ

Ακόμα μια φορά η πίστη μας πως το καλό τραγούδι συνεχίζει να υπάρχει ενισχύθηκε. Κι αυτή τη φορά σημαντικά.

Δεν υπερβάλλουμε. Απλά συναντήσαμε και πάλι τη λησμονημένη τρυφεράδα που καιρό τώρα αναζητούσαμε. Τη συναντήσαμε στη ζεστασιά της φωνής που ανιχνεύει όποια συνειδητή ή ασυνείδητη ευαισθησία περισώνεται μέσα μας. Τη συναντήσαμε μέσα σε λόγια απλά που όλοι γνωρίζουμε αλλά έχουμε πάψει να μιλάμε.

Τη συναντήσαμε στο συναίσθημα και τη λεπτότητα κάποιων σπάνιων μελωδιών που γίνονται σπανιότερες μέρα τη μέρα. Και τη συναντήσαμε όχι περίπου, μα απόλυτα στη σύμπραξη ανθρώπων με διαφορετική θέση και θεώρηση στο χώρο της μουσικής, αλλά την ίδια ευαισθησία, φόβους και ανησυχίες.

Θάταν τουλάχιστο περιττό να μιλήσει κάποιος για την καλλιτεχνική πορεία ή την προσφορά της Αρλέτας στο ελληνικό τραγούδι. Αρκεί η έντονη οσμή του οξυγόνου που ελευθερώνεται κάθε φορά που αποφασίζει να τραγουδήσει. Γιατί η Αρλέτα τραγουδάει μόνο όταν έχει κάτι όμορφο να πει.

Ο Λάκης Παπαδόπουλος είναι σχεδόν άγνωστος με τα χρώματα της μπαλάντας, τα οποία χρησιμοποιεί στο «Περίπου». Η πορεία και το στίγμα του στο χώρο του σύγχρονου τραγουδιού, όπως αυτό εκφράζεται στη χώρα μας, καθορίζονται κύρια από άλλες συνιστώσες.

Μ' αυτή τη δουλειά, η οποία μουσικά θα λέγαμε πως ανήκει παντού και πουθενά, ο Λάκης με τα ψηλά ρεβέρ έχει δημιουργήσει αίσθηση.

Το «Περίπου» φωτίζει ολοκληρωτικά τα λιγότερο ορατά χαρακτηριστικά του προσώπου του, τα οποία στιγμιαία μόνο έλαψαν στο παρελθόν με τραγούδια όπως το «Και θα χαθώ» ή «Στο σταθμό Λαρίσης» που ακούστηκαν στο Φεστιβάλ της Κέρκυρας το 1981 από την Ισιδώρα Σιδέρη και την Καίτη Χατζόσια, ή τον «Κουρσάρο» και το «Θα μείνεις μοναχή» με το Βασίλη Παπακωνσταντίνου.

Οι έντεκα μπαλάντες που αποτελούν το περιεχόμενο του δίσκου έχουν γραφτεί πριν πέντε χρόνια. Από τότε θεληματικά παρέμειναν στο συρτάρι περιμένοντας τον ιδανικό ερμηνευτή.

Πόσοι άραγε συνθέτες κάνουν το ίδιο σήμερα, τη στιγμή που οι περισσότεροι προσπαθούν με το στυλό να αντλήσουν από την ήδη ξεθυμασμένη τους έμπνευση κάποιο, οποιοδήποτε υλικό, για τις ανάγκες της κατανάλωσης;

Ήταν το αλάθητο ένστικτο της Αρλέτας που ανίχνευσε και οδήγησε αυτά τα τραγούδια στην έξοδό τους στο φως. Γοητευμένα της παραδόθηκαν, αφού ντύθηκαν με ό,τι καλύτερο υπήρχε.

Οι στίχοι είναι του Νίκου Καββαδία, του Θαν. Φουργιώτη, του Γιώργου Παππά, της Αρλέτας, του Λάκη Παπαδόπουλου, του Κυριάκου Ντούμου και της Μαριαννίνας Κριεζή.

Θα λέγαμε πως ο χρόνος σταματάει με την αμεσότητα του «Γραφείου», την τρυφεράδα του «Έρχεται κρύο» και της «Πλατείας Αμερικής», τη μελαγχολική διάθεση του «Ημερολόγιου» ή την εφευρετική παρουσίαση της τομής, όταν η ποίηση συναντάει την καθημερινότητα με τη «Σερενάτα».

Το γεγονός ότι το «Περίπου» εξαντλήθηκε μέσα στις πρώτες κιόλας μέρες της κυκλοφορίας του είναι για μας μια κατάδηλη απόδειξη ότι ο κόσμος λαχταράει και αναγνωρίζει το τραγούδι που όλο και σπανιότερα φτάνει κοντά του, το τραγούδι που διαφέρει από τις «ανατολίτικες ρίζες μας» και δεν προβάλλεται κατά κόρον με γνώμονα τα συμφέροντα των εταιριών και των ερμηνευτών του, αλλά μετέωρο ξιφομαχεί με τα αδηφάγα τέρατα κάθε δημιουργικού σπινθήρα.

Από αυτή τη θεωρητική σκοπιά πιστεύουμε πως το «Περίπου» είναι από τις σημαντικότερες κυκλοφορίες των τελευταίων χρόνων.

Τραγούδια αυθαίρετα, έξω από τις σκοπιμότητες και τη μόδα, τραγούδια με συναίσθημα, χωρίς ίχνος κατασκευής και πλαστότητας.

Γοητευμένοι από τους καρπούς της συνεργασίας της Αρλέτας και του Λάκη Παπαδόπουλου, καλλιτεχνών με διάφορο στίγμα στο μουσικό χώρο, μιλήσαμε μαζί τους.

Ο ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ...μετά τη συνεργασία του με την ΑΡΛΕΤΑ

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Ποιά είναι η προσωπική σου θέση και θεώρηση για το σύγχρονο ελληνικό τραγούδι; Το βλέπεις να οδηγείται κάπου ή τυφλό κι απροσάρμοστο σκουντουφάει σε αδιέξοδα άνωθεν επιβαλλόμενα από συμφέροντα και σκοπιμότητες;

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Καλό είναι να μην κλισιαριστεί πάλι σ' ένα στυλ. Να λέμε το ελληνικό τραγούδι και να εννοούμε μερικά ίδια χαρακτηριστικά. Μου αρέσει η πολυφωνία. Να υπάρχουν άνθρωποι άξιοι που να κάνουν ο καθένας να στυλ του. Αρκεί αυτό που κάνει ο καθένας να βγαίνει με ψυχή, με καρδιά, με αλήθεια και σίγουρα θα καταφέρει να δώσει μια στιγμή αλήθειας.

Απ' την καλή πρόθεση ξεκινούν τα πάντα κι απ' το ταλέντο. Το ταλέντο που γίνεται μετά από κόπο. Και μη νομίζεις πως και γω ξαφνικά φάνηκα. Από δεκαπέντε χρονών είχα το ψώνιο να γράφω δικά μου τραγούδια, πρωτόλεια στην αρχή, μετά πιο σύνθετα και τώρα μπορεί να νάναι και πρωτόλεια, αλλά τα βγάζω και τα δίνω με σιγουριά. Είναι κάτι που μ' αρέσει.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Αυτή είναι η δική σου θέση στο χώρο του ελληνικού τραγουδιού και οι επιθυμίες σου για το μέλλον.

ΑΡΛΕΤΑ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Θάθελα ν' ακούσω τη γνώμη σου Αρλέτα για τα προβλήματα και τις κάκοδαιμονίες που έχουν οδηγήσει το ελληνικό τραγούδι στη σημερινή του μορφή.

ΑΡΛΕΤΑ: Για το ελληνικό τραγούδι σήμερα το πρόβλημα είναι το ότι ψάχνουμε για μουσικούς δημιουργικούς. Για να υπάρξει όμως ένας δημιουργικός μουσικός πρέπει να έχει και την ανάλογη αντιμετώπιση. Δηλαδή η δημιουργικότητα, είτε στο μουσικό είτε στο στιχουργό είτε στο συνθέτη είτε στον τραγουδιστή, έχει ρίζα την ευαισθησία. Αν αυτή την ευαισθησία τη θεωρούμε εμείς ελάττωμα, είτε από άγνοια είτε από έλλειψη καλλιέργειας των φορέων, τότε είναι υπό διωγμόν.

Ο δίσκος – το τραγούδι είναι κάτι το οποίο απαιτεί μια ιδιαιτερότητα που φοβούμαι ότι σήμερα δεν την έχουν βρει. Εγώ πιστεύω πως την έχω βρει, αλλά αυτό λόγω απομόνωσης και λόγω του ότι δεν έχω το άγχος του «κυνηγάω να κάνω ένα δίσκο το χρόνο». Μακάρι να μπορούσαν να μου προκύψουν και δύο το χρόνο. Αν μου προέκυπταν, θα τους έβγαζα. Αν δεν υπήρχε κρίση στο ελληνικό τραγούδι, θάταν κάτι το αφύσικο.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Μια κρίση όμως τεχνητή;

ΑΡΛΕΤΑ: Δεν είναι τεχνητή. Όταν μιλάμε για τραγούδι, έχουμε καταντήσει να μιλάμε για δίσκο. Ο δίσκος είναι πια η εφαρμοσμένη μορφή του τραγουδιού και δε μπορούμε να μιλάμε σήμερα, είτε μας αρέσει είτε όχι, – όπως δε μπορούμε να μιλάμε για φαγητό χωρίς ψυγείο, αφού το ψυγείο έχει μπει στη ζωή μας κι άντε βγάλτο – το ίδιο δε μπορούμε να μιλάμε για τραγούδι χωρίς δίσκο. Ο δίσκος και το πικ-απ έχουν γίνει φορείς.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Μήπως όμως δε μπορούμε με την ίδια λογική να μιλάμε για τραγούδι και εκδότη του τραγουδιού. Ή για τραγούδι και σκοπιμότητες ή συμφέροντα;

ΑΡΛΕΤΑ: Κοίτα, πάντα υπήρχαν συμφέροντα. Από τη στιγμή που ένας άνθρωπος με μια κιθάρα στον ώμο ζούσε τραγουδώντας ή αμοιβόταν με τροφή, έχουμε επαγγελματισμό με την έννοια ότι κάποιος είναι τόσο καλός σ' αυτό που κάνει όσο τον αποδέχονται και τον τρέφουν οι άλλοι για να τους τραγουδάει. Έτσι φτάνουμε στο δίσκο και

Ποιά όμως είναι η θεώρησή σου για το παρόν του ελληνικού τραγουδιού; Νομίζεις πως όλοι όσοι γράφουν ή αναπλάθουν από μπαλάντες μέχρι τα πιο σύγχρονα ρεύματα ή τη μόδα των τελευταίων χρόνων με την έντονη επιστροφή κάποιων μορφών τουρκογούφτικων, αυτοί όλοι έχουν αγνές προθέσεις, έχουν ψυχή, έχουν ταλέντο ή κάποια άλλα οράματα και προοπτικές κινούν τα πάντα;

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Κι ένας πούχει γράψει τέτοια τραγούδια παλιότερα μ' αγγίζει. Το ίδιο μ' αγγίζει κι ένας άλλος που φτιάχνει ένα κουλτουριάρικο έντεχνο. Όσο κακό είναι για μένα το τουρκογούφτικο – όπως το λες – σήμερα, άλλο τόσο είναι και το κουλτουριάρικο που δεν οδηγεί πουθενά, παρά σε δήθεν καταστάσεις.

Πιάνουμε το όργανο να βγάλουμε τραγούδι που να μη μοιάζει με κανένα άλλο, η μελωδική του γραμμή να μην περνάει ποτέ από την ίδια νότα, κι έτσι από τραγούδι της καρδιάς βγαίνει τραγούδι τετραγωνική ρίζα. Αυτό είναι το ίδιο κακό μ' ένα τραγούδι ξεφτιλισμένο, δήθεν λαϊκό.

Πρέπει να υπάρχει στο δημιουργό ήθος.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πώς βλέπεις την ιδιαίτερα καταφανή προώθηση κάποιας μερίδας τραγουδιών κατ' επίφασιν σκυλάδικα, καψούρικα, νταλγκα-διάρικα ή, αν θες, διανοουμενίστικα βασανιάρικα;

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Είπαμε προηγουμένως πως, άμα μπει η ετικέτα, αυτό το είδος πουλάει. Άμα δεν έχουμε φυσιολογικό τραγούδι, κάνουμε κατ' επίφασιν. Τώρα βέβαια ένα κοινό αυτή μπορεί να μην τα ξεχωρίζει, αλλά ένας άνθρωπος στα πράγματα θα το καταλάβει. Και το κοινό αυτό, μη νομίζεις, μετά από καιρό θα το απορρίψει. Το κοινό αυτό πιστεύω πως έχει δύναμη. Μπορεί να καταπιεί κάτι, μα δε θα το χωνέψει, αν δεν του αρέσει. Την άλλη μέρα θα το ξεράσει.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Αν όμως βομβαρδίζεται συνέχεια από τις εταιρίες μ' εκείνο το είδος που κάθε φορά εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους;

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Θα το καταπιεί. Γι αυτό πρέπει να υπάρχει πολυφωνία. Να υπάρχουν πολλά είδη για να μπορεί ο άλλος να ξεχωρίζει. Να υπάρχει πολυμέρεια.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πολυφωνία αλλά μαζί με ίδιες ευκαιρίες και όχι μονοφωνία από μέρους αυτών που μπορούν να σπρώξουν την πολυφωνία. Μήπως υπάρχουν κι άλλοι δημιουργοί που έχουν τέτοια τραγούδια, τα οποία κρατούνται στα συρτάρια των εταιριών;

Με άλλα λόγια τα τραγούδια ή οι συνθέτες είναι αυτοδύναμοι ή ανθίζουν κατά παραγγελία;

ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: Όταν πας στον άλφα παραγωγό και σου πει αυτό δεν μου αρέσει ή έχεις φιλότιμο και δεν το βγάζεις ποτέ ή δεν έχεις και βγάζεις αυτά που θέλει ο παραγωγός και η εταιρία.

την εταιρία. Αντί να έχουν μια σχέση συνεργασίας, έχουν μια σχέση του «ποιός θάχει το απάνω χέρι». Και εδώ είναι το αστείο. Το «ποιός θάχει το απάνω χέρι» δεν είναι μόνο οικονομικώς! Διότι για την εταιρία μπορεί νάναι μόνο οικονομικώς και τη δικαιολογώ γιατί είναι έμπορος. Εκεί που βρίσκω το πράγμα κωμικοτραγικό είναι στους ίδιους τους δημιουργούς, οι οποίοι βράζουν στο ίδιο καζάνι και ο ένας θεωρεί τον εαυτό του καλύτερο από τον άλλο.

Η ουσία όμως παραμένει πως είναι όλοι μέλη ενός οργανισμού τη στιγμή που υπάρχει άλλος συνθέτης, άλλος στιχουργός, άλλος ερμηνευτής και άλλος μουσικός.

Αν ρωτήσεις ένα συνθέτη, εννιά στα δέκα θα σου υποτιμήσει το στιχουργό του. Αν ρωτήσεις ένα στιχουργό, εννιά στα δέκα θα σου υποτιμήσει το συνθέτη ή θάναι κομπλεξαρισμένος απέναντί του. Αν ρωτήσεις έναν τραγουδιστή και αυτός είναι κομπλεξαρισμένος. Κι όμως από όλους αυτούς θάπρεπε να ξεκινάει η σοφία και η ενεργητικότητα.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Φτάνει μόνο αυτό;

ΑΡΛΕΤΑ: Πιστεύω πως χρειάζεται μια πάρα πολύ βαθιά καλλιέργεια. Δε μιλάω για μόρφωση, μιλάω για καλλιέργεια. Μιλάω για αυτογνωσία, ευαισθησία, αν θες κακία, αλλά συνειδητοποιημένα πράγματα. Επιπροσθέτως στον ελληνικό χώρο υπάρχει μια υποκρισία ατελείωτη, μια κακοήθεια ατελείωτη και μια μιζέρια ατελείωτη, η οποία ξεκινάει απ' το ότι ψευδόμεστε αυσστώνως όλοι μαζί συλλήβδην. Ο ένας μιμείται αυτό που δεν είναι ή που θάθελε να είναι.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Φοβάμαι πως ο κόσμος μπορεί να λαχταράει το τραγούδι αυτό, το τραγούδι της σοφίας και της δημιουργικότητας, όπως την όρι-σες, των φορέων του. Αυτό όμως σπάνια φτάνει στα χέρια του.

ΑΡΛΕΤΑ: Και ποιός σούπε ότι υπολογίζουν τον κόσμο; Όλα υποτίθεται πως γίνονται εν ονόματι του κόσμου. Πιστεύω πως το τραγούδι σήμερα σαν προϊόν υπόκειται στις περί προϊόντων διατάξεις. Πάρε τα μαγνητόφωνα: Τα καλής ποιότητας, τα οποία είναι και ακριβά, διαφημίζονται λιγότερο.

Πιστεύω πως όλα τα υποπροϊόντα θα εξαφανιστούν μόνο εάν ο κόσμος ο ίδιος αρχίζει και συνειδητοποιεί το γούστο του. Το οποίο γούστο του δεν θάναι ένα. Δηλαδή εγώ μόνο με μηχανήματα των εκατό χιλιάδων μπορώ να ζήσω. Μπορεί να μούρθει να πάω μια εκδρομούλα και να χρειαστώ ένα κασετοφωνάκι, γιατί αυτό μ' εξυπηρετεί. Το ίδιο ακριβώς είναι και το τραγούδι. Το έχω ξαναπεί, αλλά εγώ το λέω, εγώ τ' ακούω. Ίσως και άλλοι να τόχουν συνειδητοποιήσει, μα κανείς δε μπορεί, νομίζω, να κάνει κάτι γι' αυτό.

Στον ελληνικό χώρο το μόνο που θα μας γλύτωνε είναι το ανέβασμα του επιπέδου του κόσμου. Δεν υπάρχει παιδεία και δε λέω παιδεία

Αλλά επειδή και η Τέχνη είναι εμπόριο, ο παραγωγός είναι σίγουρο ότι δε μπορεί να ξέρει πάντα τι θα πουλήσει. Δηλαδή τα τραγούδια με την Αρλέτα, αν τα πηγαίναμε να τα ξεψαχνίσουν οι παραγωγοί της εταιρίας, δεν ξέρω ποιά θάταν η τύχη τους και η κατάληξή τους. Το ίδιο κάνω και γω σαν «ψηλά ρεβέρ». Έτσι ενεργώ, γι' αυτό και πιστεύω πως έβαλα κάτι προσωπικό στους δίσκους μου.

Η ΑΡΛΕΤΑ σε στιγμές «οικιακές».

με την έννοια που τ' ακούει ο άλλος κι ανατριχιάζει. Δεν υπάρχει παιχνίδι – παιδεία. Οι αρχαίοι ημών πρόγονοι ξέρανε τί κάνανε. **Παιδιά και παιδεία** είναι το ίδιο. Τα χωρίζει μόνο ένας τονισμός. Δηλαδή οι Έλληνες δεν έχουν μάθει να διδάσκονται **παίζοντας**. Η γνώση είναι καταναγκαστική και λάθος σαν ξεκίνημα. Και δε φταίει ο ίδιος ο κόσμος γι' αυτό.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Ποιά είναι η γνώμη σου για τις θεωρίες περί ανατολής και δύσεως, στο βαθμό που οι θεωρίες αυτές εισβάλλουν στον πολιτιστικό χώρο και επιδρούν στη δημιουργία ή τη μορφή του τραγουδιού.

ΑΡΛΕΤΑ: Κοίτα, όλες αυτές οι θεωρίες, αυτός ο δυϊσμός που χαρακτηρίζει την κατάσταση, εμένα μου βρωμάει. Υπάρχει αλλά μπορεί να συμβιώσει κάλλιστα. Δηλαδή, πάντα συμβιώνε κάτι τέτοιο στην Ελλάδα. Είμαστε με δυο ποδάρια. Όταν αυτά τα δύο δεν τσακωνόντουσαν – που σπανίως συνέβαινε, γιατί υπάρχει ένας μόνιμος καυγός από τότε, φαίνεται, που υπάρχει αυτή η χώρα – ο δυϊσμός παρέμενε και τα μέλη του λειτουργούσαν παράλληλα.

Ας πάμε στην αρχαία Ελλάδα. Η εκδήλωσή του

ακόμα και κει, ας πούμε πως ήταν το Ιονικό και το Δωρικό. Μετά έχουμε το ανατολίτικο και το δυτικοευρωπαϊκό, λέει! Ας λάβουμε υπόψη μας ότι το ξεκίνημα και οι επιρροές του πολιτισμού της Ευρώπης ήταν ελληνικές. Τα κτίριά τους, η ζωγραφική τους, ακόμα και η μουσική τους, αν την αναλύσεις και την πας σε βάθος, έχει πασιφανέστερες ελληνικές επιρροές. Σε πολλά σημεία δηλαδή, αισθάνεσαι περισσότερα στοιχεία ελληνικά έξω παρά εδώ πέρα. Ελληνικά να εξηγουμαι.

γιατί το ελληνικό δεν είναι ούτε ανατολή ούτε δύση. Είναι και **ανατολή και δύση**.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Αφού, κατά τη γνώμη σου λοιπόν, μπορεί να συμβιώνει η ανατολή και η δύση στο τραγούδι, τότε ποιά είναι η πηγή των προβλημάτων του ελληνικού τραγουδιού;

ΑΡΛΕΤΑ: Εκείνο που νομίζω πως είναι το πρόβλημα είναι ότι στη χώρα μας υπάρχει πολύ μικρή αγορά τραγουδιού. Θέλουν να επιβάλουν ένα πράγμα για να πουλήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο. Λοιπόν, βγαίνει ένας συνθέτης που κάνει κάτι πετυχημένο, τον αρμέγουν, τον στερεώνουν σε χρόνο ρεκόρ και ο ίδιος ο δημιουργός αναγκάζεται να λάβει τα μέτρα του. Εδώ ερχόμαστε στην ανυπαρξία προστασίας της οποιας πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, για το οποίο συμφωνώ απολύτως με το Χατζηδάκι για τις φωνές που βάζει. Έχει απόλυτα δίκιο σ' αυτό, πιθανόν να μην είναι ο τρόπος που μου πάει εμένα, αλλά έχει απόλυτα δίκιο στην ουσία του θέματος απ' τη δικιά του τη μεριά. Αλλά κι εγώ απ' τη δικιά μου τη μεριά, όχι σαν συνθέτης ή σαν στιχουργός, αλλά σαν τραγουδιστής έχω κι εγώ ορισμένα δικαιώματα. Καθόρισέ τα μου να μην έχουμε να χωρίσουμε

περίπλους

τίποτα. Είναι η **ανασφάλεια** που κάνει κάποιον να ταμπουρώνει τη δουλειά του και η ανασφάλεια προέρχεται από το ότι δεν υπάρχει σεβασμός καθαρά στην πρωτογενή δημιουργία.

Αυτό το βλέπουμε απ' το γεγονός ότι...θα σου πω ένα παράδειγμα που μπορεί να σου φανεί αστείο: Ο αγρότης σου λέει πως αν δε μπει στη μεταποίηση του προϊόντος, τα λεφτά που θα βγάλει θάναι πολύ περιορισμένα, ακόμα κι αν έχει μεγάλο κλήρο. Λοιπόν, πιστεύω πως ο δημιουργικός καλλιτέχνης στην Ελλάδα βρίσκεται ακριβώς στην ίδια μοίρα με τον πρωτογενή παραγωγό στη γεωργία. Λοιπόν, κατ' ανάγκη οι εξυπνότεροι από μας, θέλοντας και μη, μπαίνουν μέσα στη διεργασία της μεταποίησης.

Το κράτος έχει γίνει ατζέντης. Θα είμαστε με το τάδε κόμμα για να παίρνουμε συναυλίες. Δηλαδή υποχώρηση νούμερο ένα. Διότι βεβαίως, εάν ήθελα να ερωτηθώ, θα μου πεις ότι το κράτος δεν θα πρέπει να επεμβαίνει; Μόνο σαν δότης και δότης δωρεάν.

Η Τέχνη στην Ελλάδα, οποιασδήποτε μορφής, είναι υπό διωγμόν με την εξής έννοια: κανένας δεν εκτιμάει τους καλλιτέχνες και οι καλλιτέχνες καταντούν να μην εκτιμούν τον ίδιο τους τον εαυτό. Μόνο όταν κάποιος γίνει πιο γνωστός, τότε αμέσως είναι χρήσιμος σαν κράχτης. Και χρησιμοποιούνται ακόμα και πολύ υψηλής στάθμης καλλιτέχνες σαν κράχτες. Μέχρις εκεί φτάνει η ευαισθησία του κράτους στην Ελλάδα. Εδώ ερχόμαστε στο ότι στην Ελλάδα η Τέχνη χρησιμοποιείται. Δεν ξέρουν να την ταΐζουν σωστά, δεν ξέρουν να της δίνουν. Έχουν μάθει μόνο να παίρνουν την ανάγκη του καλλιτέχνη να δημιουργήσει και να προσφέρει.

Και ξαφνικά έρχεται το κράτος και δίνει ορισμένα χρήματα, τα οποία με τι κριτήρια τα δίνει, δε μπορεί να μιλήσω.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Περί μας λίγα πράγματα για το «Περίπλου».

ΑΡΛΕΤΑ: Από την εταιρία βγήκε σαν καθαρό αουτσάιντερ, κατακάθαρο. Κανείς δεν περίμενε ότι θα πουλήσει αυτός ο δίσκος. Εδώ ερχόμαστε στο ότι δεν πιστεύω – δεν είμαι ιδεολόγος αυτού του είδους – ότι πρόκειται ν' αλλάξουν τα πράγματα. Δεν πρόκειται ν' αλλάξουν τα πράγματα, διότι δεν συμφέρει κανένα ν' αλλάξουν τα πράγματα.

Τους μόνους που πιθανόν θα συνέφερε, θάταν ο ίδιος ο δημιουργός, εάν όντως είναι δημιουρ-

γός, και ο ίδιος ο αποδέκτης, εάν αυτός σέβεται τον εαυτό του, ιδιότητες οι οποίες είναι σπάνιες.

Ο δίσκος είναι μια ομαδική δουλειά. Μακάρι να μπορούσα εδώ στο σπίτι μου να βγάλω τη δουλειά όλη και να τελειώνει. Να είμαι εγκατεστημένη μαζί με τους μουσικούς – με τους οποίους έχω και μια καλή ψυχική επαφή – και να παίζουμε, όπως παίζουν τα παιδιά. Η Τέχνη, όπως λένε, είναι το παιχνίδι των μεγάλων. Έχεις δει εσύ παιχνίδι το οποίο να βγαίνει μέσα από τετράγωνα και στρογγυλά; Αυτό είναι τεχνολογία, αυτό είναι παραγωγή, είναι μηχανή, είναι εργοστάσιο, δεν είναι παιχνίδι, είναι εφαρμοσμένο πράγμα.

Κυκλοφορεί ένας μύθος ο οποίος είναι «μύθος». Δηλαδή, μας έχουν γενικώς παραμυθιασμένους απ' όλες τις μεριές, αλλά ο μύθος ο οποίος κυκλοφορεί απεριορίστως είναι πως σ' ένα αμόρφωτο άνθρωπο δε μπορείς να προσφέρεις ποιότητα. Το θέμα είναι πως πάνω σ' αυτή τη βάση στηρίζεται όλη η καλλιτεχνική πολιτική. Δεν ξέρω για παραέξω στην Ελλάδα σίγουρα.

Όσο για το τραγούδι που συζητάμε σήμερα, θα σου πω και κάτι άλλο: Εγώ θεωρώ τον εαυτό μου καλόγερο με την έννοια ότι έχω κλειστεί πάρα πολύ σε πολλά πράγματα ηθελημένα. Όμως δεν είναι ότι δε μπορώ να κάνω αλλιώς. **Δε θέλω να κάνω αλλιώς.** Δηλαδή η επαφή μ' όλα αυτά τα πράγματα απαιτεί νάχεις άλλου είδους νεύρα απ' αυτά που έχω εγώ, άλλου είδους αντοχή απ' αυτή που διαθέτω εγώ και άλλου είδους θέσεις ζωής απ' αυτές που πιστεύω.

Δηλαδή, εγώ πιστεύω πως ο άνθρωπος πρέπει να προσπαθεί για το καλύτερο και όχι να προσαρμόζεται με την κτηνωδία. Δεν πιστεύω ότι θα πάψει να υπάρχει κτηνωδία, εκτός εάν αναγνωρίσουμε ότι είμαστε αποκτηνωμένοι. Ή ότι μας έχουν καταδικασμένους να ζούμε αποκτηνωμένοι.

Και επίσης, εάν με ρωτήσεις, πιστεύω ότι μόνο μια ελπίδα υπάρχει, όχι μόνο για το τραγούδι, αλλά για τα πάντα. Είναι η ωρίμανση όσο το δυνατόν. Ο Ελληνικός Λαός, πιστεύω, ότι κάπου είναι πολύ ωριμασμένος, αλλά δε μπορεί να εκφραστεί ακόμα. Είναι πολύ τρομαγμένος, πολύ καταπιεσμένος, πολύ καρπαζωμένος, ως λαός και ως μη γυρεύουμε τ' αδύνατα.

Ας γυρίσουμε να δούμε δυο βήματα πίσω. **Μόνον όταν καταλάβει ότι πρέπει ν' αντιδράσει ο ίδιος ο καθημερινός άνθρωπος, υπάρχει ελπίδα.**

Επιμέλεια
ΡΙΤΑ ΤΣΙΝΤΙΛΗ-ΒΛΗΣΜΑ

φωτογραφίες
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ Πόσο έλληνας;

Αφιερώνοντας σήμερα λίγες σελίδες του «ΠΕΡΙΠΛΟΥ» στον ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ, δε θα κάνουμε τίποτα περισσότερο από το να προσπαθήσουμε να δείξουμε μέσα από μαρτυρίες συγχρόνων του την ελληνική – ή αν θέλετε την κεφαλλοντική – διάσταση αυτής της αμφιλεγόμενης προσωπικότητας.

Εξετάζοντας όμως τον Ιστράτι, δε μπορείς να τον δεις μόνο σαν λογοτέχνη. Ο Ιστράτι, σύμφωνα με τα λόγια του Καζαντζάκη, ήταν «το μαχαίρι» της ελευθερίας. Όχι γιατί έτσι έπρεπε, αλλά γιατί έτσι αισθανόταν!

Φυσικό ήταν λοιπόν να συνδέσει τη ζωή του και το έργο του με τις μεγάλες πολιτικές ανακατατάξεις της εποχής του και κύρια την Οκτωβριανή Επανάσταση.

Τα γεγονότα μας υποχρεώνουν να αναφερθούμε και στις πολιτικές του απόψεις, έστω κι αν κάτι τέτοιο είναι έξω από τη φύση του περιοδικού. Το έργο άλλωστε, όχι μόνο του Ιστράτι, αλλά και κάθε καλλιτέχνη, δεν είναι χωριστό από τις πολιτικές του θέσεις. Η διαφορά βρίσκεται στην ένταση που εκφράζονται αυτές οι θέσεις μέσα στο έργο.

Ο «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ» κάνει αυτή την αναφορά του χωρίς ο ίδιος να παίρνει θέση. Δίνει το λόγο σε όλες τις απόψεις που εκφράστηκαν για τον Ιστράτι και αφήνει τον αναγνώστη να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα. Δεν παύει δε να επιζητά το διάλογο.

Το αφιέρωμα αυτό έχει σαν στόχο να λειτουργήσει σαν πρόκληση για να μελετηθεί ο Ιστράτι και στην Ελλάδα.

Είναι γεγονός – χωρίς να είναι ένα γεγονός ανεξήγητο – ότι ο συγγραφέας στη χώρα της καταγωγής του, που αυτή έχει σαν άξονα στο έργο του και που γι' αυτή κάποτε έδωσε «μάχη», παραμένει ελάχιστα γνωστός, τη στιγμή που στη Γαλλία, την Αμερική, αλλά και σ' όλο τον κόσμο γνωρίζει αλλεπάλληλες εκδόσεις.

Δ.Β.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΩΡΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΦΘΕΡΙΑ ΤΩ ΑΛΟΤ ΤΩ ΖΑΚΥΝΟΤ

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ

Ξαναγυρίζει, επίσημα πια, στη γη του πατέρα του, ο μεγάλος Ελληνορουμάνος συγγραφέας, ο Γκόρκυ των Βαλκανίων, ξαναγυρίζει και τις πόρτες εκείνες που την Άνοιξη του 1928 φεύγοντας σαν ανεπιθύμητος από τούτη τη Χώρα κλείσανε πίσω του ερμητικά, τις ανοίγει η ίδια η Υπουργός Πολιτισμού και Επιστημών κ. Μελίνα Μερκούρη! Είναι μια μεγάλη και συγκινητική στιγμή. Τιμείται επίσημα πια, φανερά και περήφανα απ' όλους μας – όπως περήφανη ήταν η αδούλωτη κι ελεύτερη ψυχή του – εκείνος που, πριν ελάχιστα χρόνια, για να βρούμε και να διαβάσουμε κάτι δικό του έπρεπε να ψάχνουμε με φόβο στις βιβλιοθήκες για καιρό. Κι από προσωπική πείρα, όταν πριν μερικά χρόνια αποφάσισα ν' ασχοληθώ με τον Ιστράτι και παράλληλα να βρω τον τόπο της καταγωγής του πατέρα του κι όσα είχαν σχέση με τον ίδιο και την πνευματική του δημιουργία, στις Βιβλιοθήκες κι όπου ρωτούσα κι έψαχνα μ' αντιμετώπιζαν μ' επιφύλαξη και δυσπιστία. Τα στοιχεία που έβρισκα δεν με ικανοποιούσαν γιατί ήταν ανεπαρκή, μήνες παιδεύομουν, τα ασήμαντα – σε δυο-τρεις αράδες συνήθως – που υπήρχαν σε βιογραφίες λογοτεχνών κι εγκυκλοπαίδειες ήταν λαθεμένα, γιατί έγραφαν τον Ιστράτι με τ' όνομα του πατέρα του – δηλαδή σα Γεώργιο Βαλσαμή αντί Γεράσιμο και με τόπο καταγωγής τα Βαλσαμάτα της Κεφαλονιάς – ενώ, από Κεφαλονίτες συγγενείς του Ιστράτι, γνώριζα πως καταγόταν απ' τα Φαρακλάτα. Και – για ν' αποδώσω τα του Καίσαρος τω Καίσαρι – πρέπει να πω ότι σημαντική βοήθεια μου πρόσφερε ο κ. Παναγής Λάσκαρης απ' τ' Αργοστόλι, όταν ζητώντας του αν θα μπορούσε να ψάξει σε παλιά μητρώα και να βρει κάτι που να βεβαιώνει τη γέννηση του πατέρα του Ιστράτι στα Φαρακλάτα – κατά χρονολογική προσέγγιση πριν από την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα – ερεύνησε πρόθυμα και βρήκε καταχωρημένη με χρονολογία 1848 και αριθμό 35, στη σελίδα 7 ενός παλιού μητρώου του τότε Δήμου Φαρακλάτων, τη γέννηση του Γεωργίου Βαλσαμή του Σπυρίδωνος – πατέρα του Ιστράτι – που τώρα φωτοτυπημένη έχει καταχωρηθεί στις σελίδες του βιβλίου μου «Αγωνιστικές Μορφές» έκδοση ΕΥΓΕΡΟΣ.

Αυτός, λοιπόν, ο Κεφαλονίτης Γεώργιος Βαλσαμής του Σπυρίδωνος, έγινε σαν μεγάλωσε ένας ριψοκίνδυνος κι ανήσυχος νέος (μεγάλες ήταν οι ανάγκες της ζωής) κι έφυγε απ' την Κεφαλονιά, γυρεύοντας μια καλύτερη τύχη. Ταξίδεψε, απομακρύνθηκε, και κάποια μέρα, στη Βραίλα της Ρουμανίας που τον έφεραν τα βήματά του, γνώρισε μια όμορφη κοπέλλα, εργατική και καλή και συνδέθηκε μαζί της. Από τον σύνδεσμο αυτόν στις 10 Αυγούστου 1884 ήρτε στον κόσμο ένας γιός, που τον ονόμασαν Γεράσιμο. Τον είπαν και Παναγή – Παναΐτ στα Ρουμάνικα – από τ' όνομα ενός πρώτου παιδιού, που τόχασαν μικρό.

Ο Γεώργιος Βαλσαμής θα φύγει πρόωρα απ' τη ζωή κι η Ζωΐτσα Ιστράτι θα μείνει με τον Παναΐτ, όπου – περήφανη – δεν θα δεχτεί βοήθεια από τ' αδέρφια της αλλά θα προτιμήσει να εργάζεται για να ζήσουν αυτή και το παιδί της.

Μονάχος ο μικρός Παναΐτ με τις ώρες, αποξενωμένος ολότελα από οικογενειακό περιβάλλον, έξιπνος, ανήσυχος κι ατίθασσος, μέσ' απ' τη μοναξιά του αυτή θα διαμορφώσει μια δικιά του αντίληψη ζωής. Κι όταν θα μπορέσει ν' αρχίσει ν' απομακρύνεται, θ' ανακαλύψει τη φύση με την απέραντη ομορφιά της κι αυτή η φυσιολατρεία και τ' ονειροπόλημα δεν θα τον εγκαταλείψουν πια.

Θέλει να μάθει γράμματα, μα οι ανάγκες της ζωής θα τον φέρουν γκασρόνι σε μια ταβέρνα, για να μπορεί να πηγαίνει ένα μηδαμινό μεροκάματο στη μητέρα του, οι μέρες του όμως εκεί μέσα γίνονται μαρτύριο. Δίνει αργότερα ανάγλυφη την εικόνα, στο αφήγημα «Η ταβέρνα του κυρ-Λεωνίδα» όπου λέει: «Δεκαεννέα ώρες την ημέρα στο πόδι, βάρβαρα λόγια, βρισιές αισχρές, πρόστυχο φέροισμο και χαστούκια αμέτρητα. Χείμαρροι από δάκρυα, σβησμένα όνειρα, επιθυμία να φύγω μακριά από το καθημερινό μου μαρτύριο. Κι όμως δεν έφυγα, γιατί είχα να βοηθήσω τη φτωχή μητέρα μου...».

Θέλει όμως ν' αλλάξει προς το καλύτερο τη ζωή του κι αρχίζει την αναζήτηση. Δουλεύει σ' ένα

καφενείο, αργότερα σ' έναν καραμελλά και καταφέρνει να κλέβει λίγες ώρες απ' τον ύπνο του, για να πηγαίνει σε νυχτερινό σχολείο. Στα νυχτοπερπατήματά του αυτά, όπως θα πει αργότερα στις «Ιστορίες του Αδριανού», όταν περνούσε δίπλα από το βάλτο ξάφνιαζε τις αγριόπαπιες κι όπως τις έβλεπε στο φως του φεγγαριού να πετούν και να φεύγουν, του γεννούσαν μια δυνατή επιθυμία να τις φωνάξει: «**Πάρτε με κι εμένα μαζί σας...**».

Αυτό το αίσθημα της φυγής ριζωμένο μέσα του, δεν άφησε τον ίδιο να ριζώσει πουθενά. Έτσι, απ' τα δώδεκα χρόνια του, παράτησε το σχολείο και το σπίτι του, πείνασε, αρρώστησε, άρχισε τη συνεχή περιπλάνηση αλλάζοντας συγχρόνως κι ένα σωρό επαγγέλματα. Γίνεται εργάτης, χτίστης, σιδεράς, χαμάλης, σοβατζής, επιπλοποιός, μπογιατζής... Χωρίς δεκάρα γυρίζει τις χώρες της Ανατολής, γυρεύοντας χαμένες αξίες και θαυμάζοντας αρχαίους πολιτισμούς... Έρχεται στην Ελλάδα το 1907 και το 1910, γυρίζει μ' έναν θίασο ελληνικό στην Ανατολή, πάει στην Ιταλία, αργότερα στην Ελβετία. Στη Γενεύη – λένε – πήγαινε κρυφά για ύπνο στην κουζίνα μιας ακατοίκητης βίλλας, ώσπου κάποια μέρα, κουρασμένος σωματικά και ψυχικά, καταλήγει στη Γαλλία περιπλανώμενος φωτογράφος. Όμως, σ' αυτή την πολύχρονη περιπλάνηση, ο Ιστράτι είχε αρχίσει να καλλιεργεί και τον γραφτό του λόγο και να στέλνει μικρά λογοτεχνικά κομμάτια σε ρουμάνικες εφημερίδες, που τα δημοσίευαν με κολακευτικά σχόλια, ενώ ταυτόχρονα μάθαινε μόνος του γαλλικά και ρωσικά.

Το 1919 θα στείλει στο Ρομαίν Ρολάν ένα εικοσασέλιδο γράμμα που θα του περιγράψει ολόκληρο το δράμα της ζωής του. Περνάνε δυο χρόνια, άρρωστος ο Ιστράτι, απογοητευμένος και φτωχός, θα μπει κάποια μέρα σ' ένα δημόσιο κήπο στη Νίκαια της Γαλλίας κι εκεί θα επιχειρήσει να αυτοκτονήσει μ' ένα ξυράφι, χαράζοντας το λαιμό του. Θα τον περιμαζέψουν και θα τον περιθάλλουν σε νοσοκομείο, συγχρόνως όμως θα βρούνε στα ρούχα του ένα γράμμα για την Ουμανιτέ, που χαιρετούσε σ' αυτό τη Ρωσική Επανάσταση και θα τον πετάξουν κακώς στο δρόμο. Τότε ακριβώς θα του γράψει ο Ρομαίν Ρολάν, αναφερόντας το ηθικό του και παρακινώντας τον να γράψει όχι γράμματα άλλα, αλλά βιβλία, χαρακτηρίζοντάς τον «**Γκόρκυ των Βαλκανίων**»!

Ήταν η μεγάλη αρχή! Ακολούθησε μια πλημμύρα συγγραφικής δημιουργίας, ένα πλήθος έργα που το μεγαλύτερο μέρος τους είναι στις «**Περιπέτειες του Αδριανού Ζωγράφου**» αυτοβιογραφικό. Μα δεν θα καταφύγουμε εδώ σε λεπτομέρειες του έργου και γενικά της ζωής του.

Ο Ιστράτι πάντα δημιουργούσε φίλους και πάντα έμενε ανικανοποίητος, με την αναζήτηση της μιας, μεγάλης και ιδανικής φιλίας.

Με τον Καζαντζάκη γνωρίστηκαν κι έγιναν φίλοι στη Μόσχα, το 1927, στις γιορτές για τα δέκα χρόνια απ' την Επανάσταση. Και στο τέλος της ίδιας χρονιάς ήρθαν κι οι δυο στην Ελλάδα, καλεσμένοι απ' τον Εκπαιδευτικό Όμιλο για δυο διαλέξεις. Η άφιξη αυτή τάρaxe τα λιμνάζοντα νερά, ο τύπος διχάστηκε, φιλικές κι εχθρικές διαθέσεις απέναντι στον Ιστράτι, ο Παπαναστασίου θα τον υπερασπιστεί στη Βουλή, μα τελικά η Υπηρεσία Αλλοδαπών θα του δώσει να καταλάβει πως είναι εντελώς ανεπιθύμητος στη γη του πατέρα του. Πικραμένος φεύγει την Άνοιξη του 1928 απ' την Ελλάδα. Ακολουθούν κι άλλα, δόξα και πίκρες, ώσπου στις 16 τ' Απρίλη 1935 ο Ιστράτι θα πεθάνει στα 51 χρόνια του.

Μια απειθάρχητη, ηφαιστιώδικη ιδιοσυγκρασία, μια καθάρια παιδιάστικη ψυχή, μια καρδιά που χτυπούσε για όλη τη γη κι ένα σημαντικό έργο, θα τυλιχτούν αντάμα γι' αρκετά χρόνια σ' ένα σάβανο λησμονιάς.

Η αφηγηματική γοητεία του Παναΐτ Ιστράτι έχει την άπλα της ψυχής του, που δεν γνωρίζει σύνορα. Έχει φαντασία, χρώμα, ειλικρίνεια, σαφήνεια, ροή αφηγηματική. Είναι ένα συγγραφικό έργο που δεν γνωρίζει φραγμούς σε χρονιά όρια, σφριγηλό και ακμαίο στέκει στην κάθε εποχή. Κι εδώ πρέπει να πούμε ότι η ζωή του Ιστράτι ήταν σύντομη αλλά πλήρης. Ο Ιστράτι έζησε, ταξίδεψε, πορεύτηκε της ζωής το ταξίδι πάνω στη γη και μέσα στις ανθρώπινες καρδιές. Πάντα ερευνητής στο χώρο και στις ψυχές των ανθρώπων και πάντα λεύτερος. Κάπου, στις «Περιπέτειες του Αδριανού Ζωγράφου» μας δίνει μια φράση-κλειδί, έτσι που να καταλάβουμε ποιές διαστάσεις έπαιρνε το νόημα της ελευθερίας για τον ίδιο και πώς το διοχέτευε αυτό το νόημα στο έργο του. Λέει: «**Διατηρώντας ακέραιη την ελευθερία του...**» Κι αλλού: «**Δεν ξέρω ποιόν να μισώ, ποιόν να περιφρονήσω περισσότερο, αυτόν που καταργεί την ελευθερία ή αυτόν που φοβάται να την υπερασπίσει...**».

Ακόμα, θα φανερώσει τη δίψα του για μάθηση και γνώση, λέγοντας πως ήταν ο Αδριανός «ένas αυτοδίδακτος που ανακάλυπτε τη Σορβόνη όπου μπορούσε».

Αυτός, λοιπόν, ο αυτοδίδακτος, αυτός ο Γκόρκυ των Βαλκανίων, ένας απ' τους γίγαντες του

Ευρωπαϊκού Πνεύματος, που όρθωσε μονάχος κι αβοήθητος το πνευματικό του ανάστημα, γιατί δεν ήταν από κείνους που φροντίζουν ν' ανέβουν με όλα τα μέσα κι όλους τους συμβιβασμούς, έλεγε: «**Δεν μ' αρέσει να βάνω λάδι στις δουλειές μου κι αν θα πετύχω μια μέρα αυτό θα γίνει χωρίς προσπάθεια**». Άλλωστε κι οι εκδότες της Δύσης που φρόντιζαν να προβάλλουν τα έργα του ενώ οι ίδιοι εισέπρατταν τεράστια ποσά, σ' εκείνον πρόσφεραν μόνο τη λογοτεχνική δόξα κι ετούτο γιατί τους συνέφερε έτσι.

Έχουν πει ότι ο Ισδράτι δεν εκαταλάβαινε τις πολύ ωμές πλευρές της ζωής και της πραγματικότητας. Πολύ λαθεμένη αντίληψη και διατύπωση. Θάπρεπε, αντίθετα, να πούνε ότι δε συμβιβαζόταν μ' αυτές. Γιατί, ποιός άλλος γνώρισε από τόσο κοντά την πραγματικότητα όσο εκείνος; Κι εκεί ακριβώς είναι η μεγάλη του αξία. Γι' αυτήν ακριβώς την ηθική αξία του Ισδράτι ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου – τότε Υπουργός Γεωργίας – τον υπερασπίστηκε στη Βουλή το Γενάρη του 1928, λέγοντας ότι παρ' όλες τις αντίξοες συνθήκες κατόρθωσε να κρατήσει αμείωτο τον ηθικό νόμο. Ήταν, λοιπόν, μια ποιητική ψυχή ασυμβίβαστη, που αντίκρυζε την παγωνιά της ζωής με βλέμμα θερμό. **Ο Καζαντζάκης** τούχε πει: «**Παναίτ, αν κάποια μέρα φύγεις απ' τη ζωή, η γη θα κρυώσει αισθητά**». Η σημερινή Ελλάδα, 56 χρόνια μετά, του ξανανοίγει επίσημα τις πόρτες για να τιμηθεί η μνήμη και το έργο του. Δεν ζει φυσικά για να αισθανθεί τη συγκίνηση και την τιμή, αλλά εμείς όλοι, Έλληνες και Ρουμάνοι, τον τιμάμε αντάμα στο πρόσωπο της αγαπημένης του συντρόφισσας κυρίας Μαργαρίτας Ισδράτι. Ας δεχθεί, λοιπόν, η κυρία Ισδράτι την αγάπη και το σεβασμό μας όπως θα θέλαμε να προσφέρουμε σ' εκείνον. Και – ποιός ξέρει; – ίσως η εύφορη, πλούσια και πολύχρωμη ψυχή του, τούτη την ώρα κάτι να νιώθει, κάπου κοντά μας να βρίσκεται.

Άλλωστε, ο ίδιος έγραφε κάποτε στην εφημερίδα «Εργατική Ρουμανία»:

«Κανένα απ' τα πράγματα που πόθησα στη ζωή μου δε στάθηκε απροσπéλαστο. Συχνά πλήρωσα τη χαρά μου με αίμα, με το νόμιμο αυτό που δεν το ξέρουν οι Τράπεζες. Δεν το μετάνιωσα. Τα φωτεινά διαλείμματα, μ' έκαναν να μπορέσω να υπομείνω τα σκοτάδια της ζωής μου. Πρέπει να δώσεις πολλά, για να πάρεις πολλά».

Γι' αυτήν λοιπόν την παράφορη κι απειθαρχητη, περήφανη ανθρώπινη ύπαρξη, με την πλημύρα των αισθημάτων, των συναισθημάτων, των παθών και των επιθυμιών, ο Καζαντζάκης έκθαμβος είχε ομολογήσει: «**Πώς έπεσε στα χέρια μου τούτο το πολύχρωμο πουλί η ψυχή του Ισδράτι; Τι ευτυχία είναι τούτη!**».

Μα δε θα καταφύγω εδώ σε λεπτομέρειες βιογραφικές και χρονολογικές – όπως είπα και πάλι – γιατί αυτές τις έχω δώσει σε ομιλίες όπως στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών το 1978, στο Βεάκειο Θέατρο το καλοκαίρι που μας πέρασε, αλλά και στις 16 Δεκέμβρη σε ομιλία στην Κοργιαλένιο Βιβλιοθήκη Αργοστολίου στην Κεφαλονιά. Υπάρχουν επίσης πολλά στοιχεία στο βιβλίο μου «Αγωνιστικές Μορφές». Άλλωστε, στην καινούργια εκτεταμένη μελέτη που έχω σχεδόν έτοιμη, υπάρχουν κι εκεί πάρα πολλά άγνωστα στοιχεία, για τη ζωή του συγγραφέα στην Ελλάδα αλλά και γενικά απ' τα ταξίδια του.

Εδώ δίνω απλά ένα σεβαστικό «παρών» στη μνήμη του άξιου δημιουργού κι ανθρώπου. Και όπως ετόνισα στην εκδήλωση που έγινε στη Λυρική Σκηνή στις 10 Δεκέμβρη, πιστεύω ότι θα πρέπει ακόμα για τον Ισδράτι να στηθεί στην Κεφαλονιά, σε κεντρικό μέρος η προτομή του και να γιορτάζονται κάθε ένα ή δύο χρόνια – αρχίζοντας απ' τις 10 Αυγούστου που είναι η επετείου της γέννησης του συγγραφέα – **τα Ισδράτεια**, με ανάλογες εκδηλώσεις, όπως π.χ. μ' ένα Πανερωπαϊκό αρχικά κι αργότερα Παγκόσμιο Συνέδριο «**Φίλων του Ισδράτι**», αλλά και με κάποιον αναμφίβολα σοβαρό λογοτεχνικό διαγωνισμό. Κι ακόμα, θάναι ωραία μέσα στις εκδηλώσεις αυτές να γίνει και κάποια σε συνεργασία με τους Κρήτες, για να τιμηθούν μαζί οι δύο φίλοι Ισδράτι και Καζαντζάκης.

Πρέπει όμως να τονίσω, ότι, έχουμε πια συνηθίσει κάθε σημαντικό άτομο ή γεγονός να το θυμώμαστε μόνο στις επετείους... Έτσι και τον Ισδράτι, φέτος με τα εκατόχρονα απ' τη γέννησή του τον ξαναφέραμε στην επικαιρότητα κι αρκετά γράφτηκαν και ειπώθηκαν μα που τα περισσότερα ήταν προσπάθειες για να γίνει μια ανάλυση στην προσωπικότητα, τη ζωή και το έργο του γενικά. Προσπάθειες ανατομίας και – ας μου επιτραπεί – εδώ είναι το λάθος. Γιατί σαν άνθρωπος και σαν δημιουργός ο Ισδράτι δεν είναι πτώμα, για να χωρά στο ανατομικό τραπέζι. Αυτόν που η γη κι η θάλασσα δεν τον χωρούσαν, γιατί μέσα του υπήρχε η απεραντοσύνη του απείρου. Αυτόν που ζει κι αναπνέει μέσ' απ' τα έργα του τα ολοζώντανα, που είναι γραμμένα για τον άνθρωπο και μιλάνε ίσα στην ανθρώπινη καρδιά, γιατί να τον καταστρέψουμε τεμαχίζοντας ατομικά την ομορφιά του, γιατί να ταλαιπωρήσουμε κι άλλο τον ταλαιπωρημένο, θάναι σαν να μην τον καταλάβα-

με, θάναι σαν να μ' ην είχαμε καρδιά για να του δώσουμε τη θέση που γύρεψε μέσα της.

Ο Ισδράτι – πώς να το κάνουμε; – δεν είναι «δύο συν δύο ίσον τέσσερα» αλλά όπως τραγούδησε ο ίδιος μέσ' απ' τις θαυμαστές αράδες του πολύχρωμου λόγου του τον αγέρα, λέγοντας: «**Αγέρα, αγέρα, φίλε και δύναμη του ελεύθερου ανθρώπου**» ήταν ο ίδιος ο άνεμος που δε φυλακίζεται, που αγκαλιάζει τα πάντα, με την απαραίτητη για τη ζωή κυριαρχική του δύναμη.

Μέσ' απ' την καθαρότητα του λόγου και την πολυχρωμία των εικόνων του Παναίτ Ισδράτι περνά η μαγεία, που διοχετεύεται φιλτραρισμένη απ' την αγάπη – το ξαναλέω – ίσα στην ανθρώπινη καρδιά. Γιατί να χαλάσουμε λοιπόν αυτή τη μαγεία, αυτόν τον θαυμαστό πραγματικά κι αντάμα παραμυθένιο κόσμο του;

Ο Ισδράτι άπλωσε τις χούφτες και μάζεψε τ' αστέρια για να τα μοιράσει στους ανθρώπους με μια προμηθεϊκή μεγαλοπρέπεια. Κι αυτά τα αστέρια λάμπουν κι αχτινοβολούν μέσα στην παγκόσμια λογοτεχνία με χιλιάδες μαρμαρυγές.

Τιμή στη Ρουμανία και στο συγγραφέα της!

Τιμή στους τόπους που του χάρισαν την καταγωγή!

Κι ενώ μπερδεμένοι εμείς στο σημερινό αδιέξοδο, αναρωτιόμαστε πώς και γιατί χάλασε η ζωή μας, αν ζούσε ο Ισδράτι – αυτός ο απaráμιλλος παραμυθάς – κουνώντας ασφαλώς το κεφάλι, θα μας έλεγε ότι η ζωή μας άρχισε να χαλά εκεί που τελειώσανε τα παραμύθια...

ΡΙΤΑ ΤΣΙΝΤΙΛΗ-ΒΛΗΣΜΑ: γεννήθηκε στην Ιθάκη. Πεζογράφος, ποιήτρια, κριτικός και δημοσιογράφος, έχει συνεργαστεί με πολλά περιοδικά, καθώς και το ραδιόφωνο. Θεωρείται η βασική ελληνίδα μελετήτρια του έργου του Ισδράτι.

Με τη μητέρα του

Η Μαργαρίτα Ισδράτι σήμερα

Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΙΣΤΡΑΤΙ

ΜΙΛΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΖΥΓΟ ΤΗΣ

Η κ. Μαργκερίτ Ιστράτι είναι η τέταρτη σημαντική γυναίκα στη ζωή του Ιστράτι και η τρίτη σύζυγός του. Την παντρεύτηκε λίγα χρόνια πριν πεθάνει κι ενώ αυτή ήταν ακόμη φοιτήτρια. Την κ. Ιστράτι συναντήσαμε στην έκθεση που έγινε στα πλαίσια των εκδηλώσεων για το μεγάλο συγγραφέα και είχαμε μια συζήτηση μαζί της:

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Κυρία Ιστράτι, πώς θυμάστε τον Ιστράτι σαν σύζυγό σας;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Στα χέρια του Παναΐτ Ιστράτι ήμουν σαν ακατέργαστο διαμάντι, που σιγά-σιγά με επεξεργαζόταν για να λάμψει ο πολύτιμος λίθος. Μου το έλεγε κι ο ίδιος. Μου έλεγε ότι ήθελε να είμαι κάτι το αστραφτερό και πολύτιμο. Δεν ξέρω αν κατάφερα ποτέ να γίνω αυτό το πράγμα. Ακόμη ποτέ δεν αντιλήφθηκα αυτή την, ας πούμε, «κατεργασία». Πάντα γινόταν πολύ διακριτικά.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Έχετε να μας αναφέρετε κάποιο περιστατικό απ' τη φιλία του Ιστράτι με το Νίκο Καζαντζάκη;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Ο Ιστράτι αγαπούσε τον Καζαντζάκη τόσο που, όταν ήταν στενοχωρημένος, ήταν σχεδόν σίγουρο πως κάτι συνέβαινε στο Νίκο. Θα σας πω το εξής περιστατικό: Την ημέρα που πήρα το πτυχίο μου της Χημείας και γύρισα πετώντας απ' τη χαρά μου για να του το αναγγείλω, αντί να χαρεί κι αυτός, μου είπε: «Είναι βέβαια σημαντικό αυτό το πτυχίο, γιατί κάποτε μπορεί να χρειαστεί να δουλέψεις σαν καθηγήτρια (ένα επάγγελμα που ποτέ δεν αγάπησα), μόνο που σήμερα εγώ δε μπορώ να χαρώ μαζί σου...»

Το μυαλό μου πήγε αμέσως στον Καζαντζάκη. «Μήπως συνέβηκε τίποτε στο Νίκο, μήπως πήρες γράμμα του;», ρώτησα. «Όχι», μου απάντησε. «Μήπως στο Ρομαίν Ρολάν;». «Όχι, όχι».

Το ίδιο βράδι ο Ιστράτι αρρώστησε ξανά. Μετά από λίγο πέθανε. Ξέρω την αιτία. Μάλιστα την ξέρω μόνο εγώ. Δε θα ήθελα όμως να την αναφέρω. Το μόνο που μπορώ να πω είναι ότι εκείνον τον καιρό ήταν πολλοί εναντίον του και μάλιστα γράφανε εναντίον του.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Εννοείτε την πολεμική που του έκανε ο Μπαρμπύς;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Ναι. Αυτός πρώτα έγραψε ένα άρθρο και προσπάθησε να στρέψει όλο τον πλανήτη εναντίον του, αν ήταν δυνατόν. Γράφτηκαν πολλά στο Γαλλικό τύπο. Μέχρι και ότι ήταν συνεργάτης της «Σιγουράντσα», της μυστικής αστυνομίας της Ρουμανίας. Μόνο ο Ρομαίν Ρολάν δεν έγραψε, αλλά και δεν τον υπερασπίστηκε. Και η κυρία Ρολάν σώπασε. Αργότερα βέβαια η «Ουμανιτέ» αποκατέστησε τη μνήμη του.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Είναι γνωστό ότι ο Ιστράτι πάλαιψε για όλους και για όλα. Μπορείτε να φανταστείτε τις πολιτικές του θέσεις στη σημερινή φάση ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Ναι. Αναμφισβήτητα ο Ιστράτι θα συνέχιζε να παλεύει για την ειρήνη, την ανθρωπιά, την αγάπη μεταξύ των ανθρώπων.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Λέγεται ότι ο Ιστράτι είχε μεγάλο δεσμό με τη μητέρα του. Θα θέλατε να μας αναφέρετε κάποιο σχετικό περιστατικό;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Θα ήθελα να αναφερθώ στη στιγμή του θανάτου της, στα 1919. Ο Ιστράτι έλειπε. Η μητέρα του όμως δεν πέθαινε όσο τον περίμενε. Πέθανε τη στιγμή που ένας ξάδελφός του φώναξε απ' την πόρτα: «Ήλθε ο Παναΐτ».

Αλλά κι ο ίδιος ο Ιστράτι τη στιγμή που πέθαινε – και ενώ δεν είχε πια αίσθηση του τί

γινόταν γύρω του – μπόρεσε να μιλήσει για να πει πως ήλθε η μητέρα του και του μίλησε. Ήταν μια στιγμή αγάπης και στοργής με ένα όραμα.

Στη συζήτηση παρεμβαίνει και ο βιογράφος του Ιστράτι κ. Ταλέξ, που παρευρίσκεται:

– Επιτρέψτε μου να αναφέρω κάτι ακόμη στο σημείο αυτό: Στις 1-1-21, τρεις μέρες δηλαδή πριν αποπειραθεί ο Ιστράτι ν' αυτοκτονήσει στη Νίκαια, γράφει τις «Dernières paroles», μια εξομολόγηση στο Ρομαίν Ρολάν. Εκεί αναφέρει ότι, έστω κι αν έκανε στη ζωή του τόσα πράγματα για την αγάπη και τη φιλία ανάμεσα στους ανθρώπους, πήγαν όλα χαμένα, αφού για χάρη τους «σκότωσε μια μητέρα», εννοώντας ότι για να κάνει τις περιπλανήσεις του, αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει μόνη. Κατέληγε δε πως γι αυτό το πράγμα, θα αυτοτιμωρηθεί αυτοκτονώντας.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Η Ελλάδα τόσο καιρό αγνοούσε τον Ιστράτι. Ποιός νομίζετε ότι ήταν ο λόγος; Είστε ευχαριστημένη απ' την έστω και καθυστερημένη «αποκατάστασή» του;

Μ. ΙΣΤΡΑΤΙ: Αυτό που λέτε είναι γεγονός. Δε μπορώ όμως εγώ ν' αναφερθώ σ' ένα θέμα που αφορά τη χώρα σας. Αλλά όσα έγιναν αυτές τις μέρες για τον Ιστράτι, ξεπέρασαν κάθε προσδοκία μου.

Μίρτσα Γεωργουλέσκου-Αλεξ. Τάλεξ

ALEXANDRU TALEX

Γεννήθηκε το 1909. Συγγραφέας και δημοσιογράφος, ένας από τους πιο έγκυρους βιογράφους και σχολιαστές του Παναίτ Ιστράτι. Έχει δημοσιεύσει ανάμεσα σ' άλλα, τα έργα: «Παναίτ Ιστράτι» (1944), «Παναίτ Ιστράτι – πώς έγινα συγγραφέας». Ανάπλαση βασισμένη σε κείμενα αυτοβιογραφικά με επιλογή, μετάφραση και σημειώσεις του Α. Τάλεξ (1981), «Παναίτ Ιστράτι ο οδοιπόρος της καρδιάς» (εκδ. Γκαλιμάρ, 1984). Επιμελήθηκε την ολοκληρωμένη έκδοση των έργων του Ιστράτι, μεταφρασμένων στα ρουμάνικα από τον ίδιο τον συγγραφέα (1ος τόμος «Κυρά-Κυραλίνα», 1982 - 2ος τόμος «Η ζωή του Αδριανού Ζογράφου», 1983). Εκτός από πολλά έργα του Ιστράτι, έχει μεταφράσει στα ρουμάνικα πολλά έργα της γαλλικής και ρώσικης λογοτεχνίας.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ

Αλέξανδρος Τάλεξ

MIRCEA IORGULESCU

Γεννήθηκε το 1943. Λογοτεχνικός κριτικός, διπλωματούχος της Φιλολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Βουκουρεστίου, συντάκτης στο περιοδικό «Romania literara». Δημοσίευσε τα έργα: «Νυχτερινή περιπολία» (1974), «Η δεύτερη περιπολία» (1976), «Νέοι σύγχρονοι συγγραφείς» (1978, βραβείο της Ένωσης των Συγγραφέων της Ρουμανίας), «Το φυσικό σαν εξαίρεση» (1979), «Κριτική και στράτευση» (1981), «Αρχιπέλαγος» (1981, ανθολογία σύντομης σύγχρονης πρόζας), «Κερί και σφραγίδα» (1982, βραβείο της Ακαδημίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Ρουμανίας).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΜΕ ΤΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΤΑΛΕΞ

ΚΑΙ ΤΟ ΜΙΡΤΣΑ ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Κύριε Ταλέξ, είστε ο βιογράφος του Παναίτ Ιστράτι και μάλιστα τον γνωρίζετε προσωπικά. Θα θέλατε να μας αφηγηθείτε το πώς ξεκίνησε η γνωριμία σας μαζί του;

ΤΑΛΕΞ: Ναι, ευτύχησα να γίνω φίλος του Ιστράτι, αν και ήμουν πολύ μικρότερός του και αυτό υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικό και ιδιαίτερα τιμητικό για μένα. Τότε στα 1933 ήμουν περίπου στην ηλικία σας και έβγαζα ένα περιοδικό όπως και σεις. Η φήμη του Ιστράτι ήταν τεράστια και η μαγεία που με είχε καταλάβει διαβάζοντάς τον άλλη τόση. Χωρίς ελπίδα ότι θα βρω ανταπόκριση, του έστειλα ένα σημείωμα και του ζήτησα κάποια συνεργασία, αφού προηγουμένως του εξήγησα ότι το περιοδικό είχε ανεξάρτητη πολιτική τοποθέτηση. Ούτε δεξιά ούτε αριστερά ούτε κέντρο.

Μια μέρα και ενώ εργαζόμουν στο τυπογραφείο, με φώναξαν στο τηλέφωνο. Ήταν ο Παναίτ Ιστράτι. Είναι περιττό να πω πως για αρκετή ώρα έμεινα άφωνος. Μου έκλεισε ραντεβού για την επόμενη μέρα στο σπίτι του. Τότε ο Ιστράτι ήταν πολύ άρρωστος και δε σηκωνόταν από το κρεβάτι του.

Πραγματικά πήγα, για να μείνω έκπληκτος μόλις αρχίσαμε να μιλάμε, αφού η πρώτη του κουβέντα ήταν ποιές ήταν οι απόψεις μου για το έργο του. «Ήταν φαίνεται τυχερό να σας συναντήσω», συνέχισε, «αφού σήμερα έχω και τα γενέθλιά μου».

Μου εξήγησε στη συνέχεια πως εκτιμά το φιλελεύθερο χαρακτήρα του περιοδικού μου και γι' αυτό, μόλις του ζήτησα συνεργασία, αμέσως θέλησε να συναντηθούμε.

Την εποχή εκείνη ο Ιστράτι είχε γράψει ένα άρθρο με τίτλο «Ο άνθρωπος που δεν ανήκει πουθενά», όπου έλεγε ότι το μόνο που εξυπηρετούν οι πολιτικές οργανώσεις, είναι οι οργανωτές τους. Με ρώτησε αν το είχα διαβάσει. Του είπα πως ναι, πράγμα που τον χαροποίησε ιδιαίτερα.

Όταν η κουβέντα ήλθε για τη συνεργασία του, μου είπε: «Είστε νέος και με χαρακτήρα ανεξάρτητο. Αυτό σημαίνει πως θα χρειαστεί να κάνετε θυσίες για να κάνετε τα όνειρά σας πραγματικότητα. Γιατί θα πρέπει να σας δώσω ένα άρθρο μου, τη στιγμή που θα ήθελα να συνεργαστώ συνολικά μαζί σας; Αρκεί να θέλετε και σεις να συνεργαζόμαστε καθημερινά».

Από τότε μέχρι τη μέρα που πέθανε, πήγαινα σπίτι του καθημερινά στις έξι το απόγευμα και συνεργαζόμαστε.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Είναι γνωστό ότι ο Ιστράτι είχε ταχθεί με το κομμουνιστικό κίνημα. Τί μεσολάβησε ώστε την εποχή της γνωριμίας σας να έχει τις πολιτικές απόψεις που αναφέρατε πριν;

ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ: Ο Παναίτ Ιστράτι στα 1927 έκανε ένα ταξίδι στη Σοβιετική Ένωση, προσκαλεσμένος στις γιορτές για τα 10 χρόνια της Οκτωβριανής Επανάστασης. Εκεί έτυχε ενθουσιώδους υποδοχής, μάλιστα δε το έργο του «Κυρά - Κυραλίνα» γυρίστηκε ταινία. Εκεί γνωρίζεται με το Νίκο Καζαντζάκη. Τον επόμενο χρόνο έρχεται στην Ελλάδα, όπου κατηγορείται από την τότε κυβέρνηση για «κομμουνιστική δράση» και του ζητείται να εγκαταλείψει τη χώρα. Την ίδια χρονιά επιστρέφει στη Σοβιετική Ένωση όπου κάνει μια πολύ μεγάλη περιοδεία σε πολλές πόλεις της παρέα με το Νίκο Καζαντζάκη.

Σημειώστε ότι ο Παναίτ Ιστράτι δεν υπήρξε ποτέ μέλος του Κομμουνιστικού Κόμμα-

τος. Είχε όμως κομμουνιστική ιδεολογία. Το ίδιο και ο Μπαρμπύς.

ΤΑΛΕΞ: Ο Μπαρμπύς ήταν Γάλλος και την εποχή εκείνη εξέδιδε ένα περιοδικό το «MONT», όπου ο Ισντράτι είχε γράψει αρκετά άρθρα.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ: Με την περιοδεία του αυτή στη Σοβιετική Ένωση, ο Ισντράτι μεταστράφηκε κατά του Στάλιν και του Σταλινισμού, πράγμα που έγινε και με πολλούς διανοούμενους σ' όλο τον κόσμο εκείνη την εποχή. Έτσι, παρ' όλες τις προτροπές του Καζαντζάκη να μη μιλάει, γυρίζοντας απ' το ταξίδι του στο Παρίσι, ο Ισντράτι δίνει συνεντεύξεις στο γαλλικό τύπο για το ταξίδι του στη Σοβιετική Ένωση και στη συνέχεια γράφει το βιβλίο «Προς την άλλη φλόγα», όπου κατηγορεί το σταλινισμό και τη γραφειοκρατία και δίνει τις διαστάσεις ενός πραγματικού κομμουνισμού.

Ξεσπά σκάνδαλο. Ήταν η πρώτη φορά που ένας άνθρωπος με κομμουνιστική ιδεολογία στρεφόταν ενάντια στη Σοβιετική Ένωση. Μέχρι τότε αυτό γινόταν μόνο από αστούς. Φυσικά ο Ισντράτι δεν στρεφόταν κατά της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά καυτηρίαζε ορισμένες αδυναμίες που οφείλοντο στο σταλινισμό που κυριαρχούσε την εποχή εκείνη. Έλεγε ότι ο κομμουνισμός είναι μεγάλη υπόθεση, αλλά ο κομμουνισμός στη Σοβιετική Ένωση είχε αφεθεί σε χέρια ανικάνων γραφειοκρατών.

Οι αριστεροί διανοούμενοι κτυπήσανε τον Ισντράτι με αριστοτεχνικό τρόπο. Μπορώ να πω ότι το κτύπημα αυτό κράτησε επτά ολόκληρα χρόνια. Στην αρχή έκαναν κακή κριτική στα έργα του, αργότερα είπαν ότι στέρεψε το ταλέντο του, μετά τον κατηγορήσαν ανοικτά για προδοσία, γιατί έβγαλε το βιβλίου του για να κολακέψει την αστική τάξη, που φυσικό ήταν να το αγοράζει. Μέχρι που ήλθε το άρθρο του Μπαρμπύς. Το έγραψε στο «MONT» που εξέδιδε, στις 15-1-35 και ούτε λίγο ούτε πολύ κατηγορούσε τον Ισντράτι για προδοτή και συνεργάτη της «Σιγουράντζα». Η «Σιγουράντζα» ήταν η μυστική αστυνομία της τότε Ρουμανίας.

Σκεφτείτε ότι τα ίδια πράγματα που είπε τότε ο Ισντράτι, τα επανέλαβε χρόνια αργότερα, το 1957-58, σχεδόν με τα ίδια επιχειρήματα κι ένας Κάφκα.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Κι η υπόλοιπη διανόηση, τι στάση κράτησε;

ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ: Σιώπησε, αν δε συνηγόρησε στο άρθρο του Μπαρμπύς. Το ίδιο κι ο Ρομαίν Ρολάν. Για τον τελευταίο υπάρχει μια εξήγηση που δε θα ήθελα να αναφέρω.

ΤΑΛΕΞ: Την εποχή αυτή ο πνευματικός κόσμος της Γαλλίας ήταν αριστερός. Αυτά που είπε ο Ισντράτι έπεσαν σαν βόμβα ανάμεσά τους. Συχνά οι αντιδράσεις τους ήταν αψυχολόγητες.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Ας μιλήσουμε όμως και για τον Ισντράτι σαν λογοτέχνη. Πόσο διαβάζεται στις χώρες του κόσμου;

ΤΑΛΕΞ: Ο Ισντράτι έχει μεταφραστεί σ' όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου. Παλιότερα είχε τα δικαιώματα του έργου του ένας οίκος στη Νέα Υόρκη, που φρόντισε να διαδώσει το έργο του σ' όλο τον κόσμο. Ίσως συνετέλεσε κι αυτό. Στην Ευρώπη τα δικαιώματα τα έχει ο μεγάλος γαλλικός οίκος «Γκαλιμάρ».

ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ: Το μυστικό στο έργο του Ισντράτι είναι, κατά τη γνώμη μου, ότι οι αναγνώστες του μπορούν να μοιράζονται τις καταστάσεις που περιγράφονται στα έργα του μαζί του. Αυτό γιατί αυτές οι καταστάσεις είναι καταστάσεις που ο ίδιος έχει ζήσει. Δεν είναι φανταστικές.

Ο Ισντράτι είχε ζήσει μια πάρα πολύ έντονη ζωή. Αυτό δε σημαίνει πως ήταν ένας τυχοδιώκτης, όπως ισχυρίζονται πολλοί που θέλουν να τον μειώσουν. Συχνά η αστική τάξη, καθώς και διάφοροι εκδοτικοί οίκοι που ενδιαφέρονται μόνο για να πουλήσουν, φτιάχνουν γύρω από κάθε συγγραφέα ένα μύθο. Για τον Ισντράτι έφτιαξαν αυτόν του τυχοδιώκτη. Δεν είναι όμως έτσι. Ο Ισντράτι ήταν ένας βαθιά προβληματισμένος άνθρωπος, που ενδιαφερόταν για οτιδήποτε άλλο εκτός από τον εαυτό του. Πρωταρχικά πρόκειται για ένα βαθιά συναισθηματικό άνθρωπο και συγγραφέα, όπως αναλύω και στο άρθρο μου που σας έδωσα για το αφιέρωμά σας.

ΤΑΛΕΞ: Ο χαρακτήρας του Ζορμπά στο αρχικό σχέδιο δεν είναι παρά μια σκιαγράφιση του χαρακτήρα του Ισντράτι. Ο Καζαντζάκης θυμόταν τον Ισντράτι και έγραφε το Ζορμπά. Έλεγε ο Καζαντζάκης στον Ισντράτι: «Είσαι ένα μαχαίρι που ακονίζεται για την ελευθερία».

ΓΕΩΡΓΟΥΛΕΣΚΟΥ: Γύρω στα 1930 άρχισε ο Ισντράτι να γίνεται γνωστός και σε χώρες της Λατινικής Αμερικής. Μάλιστα συγγραφείς σαν το Μπόρχες ή το Μαρκές δήλωσαν ότι είναι επηρεασμένοι από το έργο του.

ΤΑΛΕΞ: Βέβαια, παρά τις τόσες εκδόσεις του έργου του, ελάχιστοι πληρώνουν τα δικαιώματα που πρέπει. Να σας πω ένα χαρακτηριστικό: στην Τουρκία ισχυρίστηκαν πως δεν είναι υποχρεωμένοι να πληρώσουν, επειδή οι εκδόσεις ήταν λείες... «πειρατικές». Δεν πληρώνουν ούτε στο «Γκαλιμάρ».

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Λέγεται ότι ο Ισντράτι είχε κάποια αδυναμία στις γυναίκες; Ξέρετε κανένα σχετικό περιστατικό;

ΤΑΛΕΞ: Η κυρία Μαργαρίτα Ισντράτι είναι η τέταρτη κατά σειρά σημαντική γυναίκα της ζωής του Ισντράτι. Αλλά εκείνη που τον ταλαιπώρησε πιο πολύ, ήταν η Μπιλιλί. Η Μπιλιλί ήταν Ελβετίδα και κόρη καθηγητή μουσικής. Η ίδια δε μάθαινε τραγούδι με σκοπό να κάνει καριέρα σαν τραγουδίστρια. Όταν τη γνώρισε ο Ισντράτι, πραγματικά συγκλονίστηκε. Παρ' ότι ήταν παντρεμένος με τη δεύτερη γυναίκα του, έκανε σχέση μαζί της. Βέβαια για τον Ισντράτι ήταν αδιανόητο να κρατήσει μια τέτοια σχέση κρυφή από τη γυναίκα του, γι αυτό και της το είπε. Στην αρχή αυτή απείλησε ότι θ' αυτοκτονήσει, αλλά δεν πραγματοποίησε την απειλή της. Έτσι ζούσαν κι οι τρεις μαζί. Μέχρι που η Μπιλιλί γνώρισε ένα καθηγητή του βιολιού και πίστεψε ότι θα την βοηθήσει στην καριέρα της. Έφυγε λοιπόν μαζί του από την Πράγα, αφήνοντας ένα σημείωμα στον Ισντράτι που τον πληροφορούσε πως είναι στη Λωζάνη και να πάει να την βρει. Πηγαίνοντας ο Ισντράτι στη Λωζάνη, βρίσκει άλλο σημείωμα που του ζητά να πάει στη Ζυρίχη. Πηγαίνοντας στη Ζυρίχη, βρίσκει νέο σημείωμα με το οποίο η Μπιλιλί τον πληροφορεί πως είναι στο Παρίσι και να πάει να την βρει. Πηγαίνοντας στο Παρίσι δε βρίσκει πάλι την Μπιλιλί, αλλά διαπιστώνει πως έχει σηκώσει από την Τράπεζα τα τελευταία λεφτά που του είχε καταθέσει ο εκδοτικός του οίκος και έχει φύγει. Πληγώθηκε βαθύτατα και τότε είπε πως, αφού έχασε την πίστη του στη φιλία (εννοούσε το Ρομαίν Ρολάν), έχασε και την πίστη του στον έρωτα.

Την κ. Μαργαρίτα Ισντράτι, τότε Ιζέσκο, γνώρισε στα 1931 στο Παρίσι. Πριν από χρόνια είχε γνωρίσει τη μητέρα της. Ξαναβλέποντάς τον μετά τόσα χρόνια, τον κάλεσε να δει πόσο η κόρη της μεγάλωσε. Μόλις την είδε ο Ισντράτι, γοητεύτηκε τόσο που την ζήτησε αμέσως σε γάμο, είχε από καιρό χωρίσει από τη γυναίκα του. Η μητέρα της απάντησε με τη φράση: «Μα πώς μπορώ να στη δώσω, αυτή είναι κόρη σου!» Τελικά βέβαια παντρεύτηκαν. Το τι μεσολάβησε, κανείς ποτέ δεν έμαθε. Είναι όμως μια ευκαιρία να μάθουμε τώρα, αν φωνάξουμε από δίπλα την κ. Ισντράτι να την ρωτήσετε...

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ
ΑΡΓΥΡΩ ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ

«Είναι γεννημένος παραμυθάς,

ένας παραμυθάς της Ανατολής»

Μετάφραση:
ΡΟΥΛΑ ΡΟΥΠΑΚΑ

Τις πρώτες μέρες του Γενάρη του 1921 μου φέρανε ένα γράμμα από το νοσοκομείο της Νίκαιας. Είχε βρεθεί πάνω στο σώμα ενός απελπισμένου που μόλις είχε κόψει το λαιμό του. Υπήρχαν ελάχιστες ελπίδες να επιζήσει από το τραύμα του. Το διάβασα και με συνεπήρε ο στρόβιλος της μεγαλοφυΐας. Ένας καυτός αέρας πάνω απ' τον κάμπο. Ήταν η εξομολόγηση ενός νέου Γκόρκι των βαλκανικών χωρών. Κατάφεραν να τον σώσουν. Θέλησα να τον γνωρίσω. Μια αλληλογραφία άρχισε. Γίναμε φίλοι.

Τον λένε Ισνράτι. Γεννήθηκε στη Βραΐλα το 1884 από έναν Έλληνα λαθρέμπορο που δεν τον γνώρισε καθόλου – και από μια ρουμάννα χωρική, μια θαυμάσια γυναίκα, που του αφιέρωσε τη ζωή της, μια ζωή δουλειάς χωρίς ανάπαυλα. Παρά τη στοργή του γι' αυτή, στα δώδεκά του χρόνια την εγκαταλείπει σπρωγμένος από το δαίμονα της περιπλάνησης ή μάλλον από τον ασίγαστο πόθο να μάθει και ν' αγαπήσει. Είκοσι χρόνια ζωής περιπλανήσεων, απίθανων περιπετειών, εξαντλητικής δουλειάς, αλητείας και θλίψης, καμμένος απ' τον ήλιο, μουλιασμένος απ' τη βροχή, χωρίς κατάλυμα και κυνηγημένος απ' τις περιπόλους της νύχτας, πεινασμένος, άρρωστος, κυριευμένος από πάθη και γεμάτος αθλιότητα. Κάνει όλα τα επαγγέλματα: σερβιτόρος σε καμπαρέ, ζαχαροπλάστης, κλειδαράς, χαλκοματάς, μηχανικός, χειρωνακτής, εργάτης σε έργα οδοποιίας, φορτοεκφορτωτής, υπηρέτης, πικετοφόρος, επιγραφοποιός,μπογιατζής, δημοσιογράφος, φωτογράφος...Ανακατεύεται για ένα διάστημα σε επαναστατικά κινήματα. Ταξιδεύει στην Αίγυπτο, τη Συρία, τη Γιάφα, τη Βηρυτό, τη Δαμασκό και το Λίβανο, την Ανατολή, την Ελλάδα, την Ιταλία, συχνά χωρίς δεκάρα και κρυμμένος πολλές φορές σ' ένα καράβι όπου τον ανακαλύπτουν στην πορεία κι απ' όπου τον πετάνε στην ακτή στο πρώτο λιμάνι. Έχει στερηθεί τα πάντα, αλλά μαζεύει σαν θησαυρό έναν κόσμο από αναμνήσεις, συχνά ξεγελάει την πείνα του διαβάζοντας αχόρταγα κύρια ρώσους κλασικούς και συγγραφείς της Δύσης.

Είναι γεννημένος παραμυθάς, ένας παραμυθάς της Ανατολής που γοητεύεται και ξεσηκώνεται από τις ίδιες του τις διηγήσεις και τόσο χάνεται μέσα σ' αυτές που, όταν αρχίσει μια ιστορία, κανείς δεν ξέρει, ούτε ο ίδιος, αν θα κρατήσει μια ώρα ή χίλιες και μια νύχτες. Ο Δούναβης και οι μαϊανδροί του...Αυτή η ιδιοφυΐα του παραμυθα είναι τόσο ακαταμάχητη που στο γράμμα του, γραμμένο την προηγούμενη μέρα της απόπειρας αυτοκτονίας του, διακόπτει δυο φορές τα απελπισμένα παράπονά του για να διηγηθεί δυο χιουμοριστικά επεισόδια από την περασμένη του ζωή.

Τον έκανα ν' αποφασίσει να γράψει ένα μέρος από τις ιστορίες του· και ρίχτηκε σ' ένα μεγαλόπνοο έργο από το οποίο έχουν ήδη γραφτεί δύο βιβλία. Είναι μια αναπόληση της ζωής του· και το έργο, όπως και η ζωή του, θα μπορούσε να αφιερωθεί στη Φιλία: γιατί η φιλία είναι γι' αυτό τον άνθρωπο ένα ιερό πάθος. Σ' όλο του το δρόμο σταματάει στην ανάμνηση μορφών που έχει συναντήσει: καθεμιά κρύβει το αίνιγμα του πεπρωμένου της, το οποίο προσπαθεί να λύσει. Και κάθε κεφάλαιο του μυθιστορήματος αποτελεί μια νουβέλα. Τρεις ή τέσσερις απ' αυτές τις νουβέλες, στα βιβλία που ξέρω, είναι αντάξιες των Ρώσων κλασικών. Διαφέρει στο ταμπεραμέντο και την ακτινοβολία, την αποφασιστικότητα του πνεύματος, μια τραγική ευθυμία, αυτή τη χαρά του παραμυθα που απελευθερώνει την καταπιεσμένη ψυχή.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτός ο άνθρωπος που έχει γράψει αυτές τις τόσο ζωντανές σελίδες, έμαθε μόνος του γαλλικά εδώ κι επτά χρόνια, διαβάζοντας τους κλασικούς μας.

– ROMAIN ROLLAN: Έζησε στη Γαλλία τέλη του 19ου - αρχές του 20ού αιώνα. Έγραψε βιογραφίες σχετικές με τη μουσική και τους συνθέτες καθώς και τα έργα: «Βίος του Μιχαήλ Αγγέλου», «Βίος του Λέοντος Τολστόι», «Νικόλας Μπρενιόν», «Πέτρος και Λουκία» Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας 1915. Διακρίθηκε για τον ανθρωπιστικό χαρακτήρα του έργου του.

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ: ΝΙΚΗΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΝΙΚΗΤΗΣ

μετάφραση
ΡΟΥΛΑ ΡΟΥΠΑΚΑ

Είναι ο νικητής και καθόλου ο νικημένος που πρέπει να δούμε σήμερα στο πρόσωπο του Παναΐτ Ισνράτι – παρ' όλο που ο ίδιος δεν θεωρούσε τον εαυτό του έτσι. Αντίθετα είχε θελήσει να είναι και είχε διακηρύξει ότι είναι, και όχι μόνο μια φορά, νικημένος. Από αγάπη στο παράδοξο; Από φιλαρέσκεια; Από επιθυμία να είναι θύμα; Άδικες ερωτήσεις ίσως, σκληρές ίσως, ίσως ανακριβείς, αναπόφευκτες ωστόσο: είμαστε στην εποχή της αμφιβολίας. Αλλά τίποτα απ' όλα αυτά. Του Παναΐτ Ισνράτι δεν του άρεσε το θέαμα, το παιχνίδι, η σκηνοθεσία. Του λείπει η αίσθηση του παιχνιδιού. Τα έπαιρνε όλα στα σοβαρά, ήταν δοςμένος ολοκληρωτικά, χωρίς καμιά επιφύλαξη, με μια σοβαρότητα και μια παθητικότητα δραματικές, σχεδόν απίστευτες μέσα σ' έναν αιώνα όπου ακόμα κι η λογοτεχνία είχε γίνει ή αναγκαστικά γινόταν μια επιδέξια στρατηγική. Λοιπόν, η στρατηγική του Παναΐτ Ισνράτι – αν υπήρχε – ήταν η ειλικρίνεια. Γι' αυτό η λογοτεχνία του δε στηρίχτηκε ούτε σε υπονοούμενα ούτε σε αυταπάτες. Με το να παρουσιάζεται σα νικημένος, δεν έδωσε σ' αυτή τη λέξη, στερημένη εξάλλου από κάθε διφορούμενο, μια άλλη έννοια απ' αυτή που πραγματικά έχει. Αλλά τη μεταμόρφωσε σ' ένα μεγάλο σύμβολο: γιατί, καθορίζοντας την ταυτότητά της (υπαρξιακή, ηθική, λογοτεχνική), ο Παναΐτ Ισνράτι καθόρισε στην πράξη μια κατάσταση.

Ότι είναι, ότι θα μείνει ένας νικημένος, ο Παναΐτ Ισνράτι το είχε ήδη πει στο «Παρελθόν και Μέλλον» το βιβλίο με το οποίο «εμφανίστηκε στη ρουμάνικη λογοτεχνία» (Αλ. Τάλεξ)¹: ένα έργο εξομολογήσεων και όχι λογοτεχνίας με την τρέχουσα έννοια. Εξομολογήσεις και κυρίως «μαρτυρίες πίστης», όπως ονόμαζε ο ίδιος αυτά τα δημοσιευμένα κείμενα. Αλλά στον Παναΐτ Ισνράτι οι εξομολογήσεις και οι μαρτυρίες πίστης δεν είναι έξω ή στην περιφέρεια του λογοτεχνικού έργου. Για να το πούμε αλλιώς, δεν αποτελούν ένα ξεχωριστό κεφάλαιο δευτερεύον, μικρότερου ενδιαφέροντος και έχουν αξία μάλλον ντοκουμέντου. Αποτελούν δημιουργικά έργα και έχουν την ίδια σημασία με τους μύθους ή τα μυθιστορήματα. Όλο το λογοτεχνικό έργο του Παναΐτ Ισνράτι είναι στο βάθος μια εξομολόγηση και μια μαρτυρία πίστης.

Μόνο τα εκφραστικά μέσα εισάγουν μια σειρά διαφορές που δεν αλλάζουν τη βαθύτερη ενότητα, αλλά την αναδεικνύουν περισσότερο. Ούτε το «Παρελθόν και Μέλλον» ούτε τ' άλλα βιβλία («Οι αναχωρήσεις μου», «Προς την άλλη φλόγα», «Για να έχεις αγαπήσει τη γη») ούτε τα γραπτά πιο μικρών διαστάσεων, όπου η εξομολόγηση είναι άμεση, δε μπορούν να είναι, δε μπορούν πια να θεωρηθούν κάτι άλλο και κατώτερο απ' την «Κυρά-Κυραλίνα», το «Μπάρμπα-Αγγελής», το «Σπίτι Θούριγκερ», το «Γραφείο Εργασίας», τα «Γαϊδουράγκαθα του Μπαρκαν».

Είναι όλα στην πραγματικότητα αποσπάσματα ενός και μοναδικού λόγου, διαφορετικά πλασμένα και με αξία άνιση, στο έπακρο ενιαία όσον αφορά το θέμα τους και την άποψή τους. Ο νικημένος είναι η κεντρική μορφή όλης της λογοτεχνίας του Παναΐτ Ισνράτι, λογοτεχνίας που συνιστά στην ολότητά της, για να χρησιμοποιήσουμε μια έκφραση του ίδιου του συγγραφέα, «εξομολόγηση των νικημένων».

Αλλά είναι μια μαχητική εξομολόγηση. Που υποφέρει, αλλά δεν το βάζει κάτω, υποτάσσεται ανήσυχη, ταραγμένη, που δε δέχεται την ψευδαίσθηση και την αποτυχία, «ζωντανή φλόγα» (κατά την έκφραση του Ροζέ Νταντούν²) και όχι κρύα και απογοητευτική στάχτη σβησμένης φωτιάς. Να λοιπόν τι έγραφε ο Παναΐτ Ισνράτι στο «Παρελθόν και Μέλλον»: «Ποιό πρέπει να είναι το καθήκον μας, αυτών που έχουν την ευαισθησία και το χάρισμα να εκφράζονται, απέναντι στους τυράννους που θέλουν ν' αγοράσουν με τα χρήματά τους όλες τις συνειδήσεις ή να πνίξουν εκείνες που δεν αγοράζονται για να συνεχίσουν μ' αυτό τον τρόπο το βασίλειό τους του αίματος και της ντροπής; (...) Πρέπει να μιλήσουμε δυνατά και όχι σιγά, να δούμε όλη τη φρίκη και ν' ακούσουμε όλους τους λυγμούς. Εδώ και χιλιάδες χρόνια δε δοξάζουμε παρά τους νικητές.

Φτάνει! Ας κάνουμε τη ζυγαριά να μη γείρει προς τη μεριά των προκαταλήψεων και του εγωισμού κι ας ανακηρυχθούμε αλληλέγγυοι με τους νικημένους. Ας είμαστε νικημένοι μέχρι τότε που ούτε η λέξη *νίκη* ούτε η λέξη *νικητής* θα υπάρχουν πια. Ο καλλιτέχνης, κύρια, πρέπει να βρίσκεται επικεφαλής των νικημένων και να κάνει την τέχνη του όπλο, την επιτυχία του αποτυχία και τη χαρά του πόνο. Δεν υπάρχει πιο μεγάλη τέχνη απ' αυτή που παλεύει για να φέρει τη δικαιοσύνη στη γη, για να κάνει τους ανθρώπους καλύτερους, για να σκουπίσει τα δάκρυα αυτών που κλαίνε, για να δώσει ψωμί στους πεινασμένους και κατάλυμα σ' αυτούς που κοιμούνται στο δρόμο (...) *Είμαι νικημένος και θα παραμείνω μέχρις ότου δεν θα υπάρχουν πια νικημένοι*»³.

Το «Παρελθόν και Μέλλον» δημοσιεύτηκε στο Βουκουρέστι το 1925. Δεν είχε περάσει παρά ένας χρόνος από την έκδοση της «Κυρά-Κυραλίνας» στο Παρίσι που έκανε αίσθηση. Έγινε δεκτό και θεωρήθηκε ένα βιβλίο-γεγονός την εποχή εκείνη, γρήγορα μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες και αμέσως έκανε διάσημο το συγγραφέα του σ' όλη την Ευρώπη. Το να 'λεγε τότε Παναίτ Ιστράτι ήταν σα να 'λεγε «Κυρά-Κυραλίνα». Μέχρι σήμερα τα πράγματα δεν άλλαξαν. Αλλά και κάτι άλλο συνέβηκε μ' αυτό το βιβλίο: έρριξε ταυτόχρονα το συγγραφέα του σ' ένα μύθο επιφανειακό και παραπλανητικό, τον μεταμόρφωσε σ' ένα μύθο διαφημιστικό. Ο Παναίτ Ιστράτι; Ναι, είναι ένας τυχοδιώκτης των Βαλκανίων, Ρουμάνικης καταγωγής, όχι πολύ νέος που έγινε κατά κάποιο τρόπο από τη μια μέρα στην άλλη διάσημος συγγραφέας στην ανεπίσημη αλλά αναμφισβήτητη πρωτεύουσα της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Αλλά τι κάνει; Διηγείται με τα γαλλικά του, που τα έμαθε αργά, τα γεμάτα ρουμάνικες εκφράσεις και λέξεις, τις περιπέτειες που έζησε στα μεγάλα ταξίδια του έρμαιο της τύχης στους δρόμους της Ανατολής, στην πραγματικότητα στον αβέβαιο και μυθώδη χώρο όπου η Ευρώπη και η Ασία ενώνονται κάνοντας να γεννηθεί ένας παράξενος, μεταβατικός κόσμος.

Είναι ένας τυχοδιώκτης, όπως τον αποκάλεσαν, «ευφυής», αλλά τυχοδιώκτης. Ένας άνθρωπος χωρίς εστία, χωρίς τόπο, που μπήκε στη λογοτεχνία από θέληση της τύχης, σκουπίδι από το οποίο μπορεί κανείς να περιμένει οτιδήποτε. Κάτι αξιοπερίεργο, μια φιγούρα εξωτική. Μπορεί να παρασυρθεί οπουδήποτε με την παράξενη μοίρα του, ακόμα κι έξω απ' τη λογοτεχνία. Αλλά κι αν η λογοτεχνία είναι μια περιπέτεια, μια ασχολία ακόμα όπως τόσες άλλες στη ζωή του; Τίποτα ωστόσο πιο ψεύτικο απ' αυτή την εικόνα, απ' αυτό το μύθο που, άλλοτε διακριτικά, άλλες φορές σκληρά και βίαια, προβάλλεται δημόσια εκείνη την εποχή κι αργότερα στο Παρίσι, όπως και στο Βουκουρέστι. Το δείχνουν, με τον πιο πειστικό και ξεκάθαρο τρόπο, τα κείμενα του βιβλίου «Παρελθόν και Μέλλον»: το βιβλίο ενός συγγραφέα με τέλεια επαγγελματική συνείδηση. Εδώ και τώρα οι συγχύσεις δεν είναι πια δυνατές. Δε μπορούμε να περάσουμε τον Παναίτ Ιστράτι για ένα βαλκανίο «κλωστό» που ξέρει να διηγείται γοητευτικά κάθε είδους γραφική ιστορία. Αυτός που εκφράζεται στο «Παρελθόν και Μέλλον» είναι ένας πραγματικός συγγραφέας, ένας άνθρωπος για τον οποίο η λογοτεχνία αντιπροσωπεύει μια έμφυτη κλίση και το γράψιμο είναι η μοναδική, η μεγάλη περιπέτεια. Δεν ήταν ίσως παρά σύμπτωση το γεγονός ότι το πρώτο βιβλίο του Παναίτ Ιστράτι στα ρουμάνικα ήταν ένα βιβλίο εξομολογήσεων, αλλά σύμπτωση ευτυχής. Ο συγγραφέας που έγινε διάσημος στο Παρίσι μπαίνει στη λογοτεχνία της πατρίδας του, *εξομολογούμενος*. «*Είμαι αυτή τη στιγμή*», γράφει ο Παναίτ Ιστράτι στο «Παρελθόν και Μέλλον», «*έτοιμος να διαβώ το κατώφλι ενός άγιου σπιτιού: παρυσιάζομαι μπροστά στους αναγνώστες μου της Ρουμανίας*».

Η παριζιάνικη επιτυχία ούτε τον τρόμαξε ούτε τον θάμπωσε, αλλά του μεγάλωσε τη συνείδηση της ευθύνης. Έτσι εισχωρεί στο «άγιο σπίτι» της μητρικής γλώσσας χωρίς αλαζονεία και ταπεινοφροσύνη, έχοντας μάλλον συνείδηση ότι ζει μια άγια στιγμή. «*Μετά 30 χρόνια πίστης ακλόνητης σε μία ιδέα και αμέτρητα βάσανα, είμαι έτοιμος να μιλήσω. Η ζωή τελικά μου επιτρέπει να την πω. Της απέσπασα αυτή την άδεια*». Δεν είναι χάρη, αλλά δικαίωμα που κατακτήθηκε. Επιπλέον αυτή η άδεια δημιουργεί υποχρεώσεις, υποχρεώσεις πρώτα-πρώτα σε μια άκρατη ειλικρίνεια τόσο προς τον κόσμο όσο και προς τον ίδιο τον εαυτό σου. «*Για να μπορέσω να μιλήσω*», λέει ο Παναίτ Ιστράτι, «*πρέπει να εξομολογηθώ στον εαυτό μου*».

Αναπολεί στα κείμενά του «Παρελθόν και Μέλλον» την καταγωγή του, την οικογένειά του, τα ταξίδια του, τις συναντήσεις που σημάδεψαν την ύπαρξή του· δίνει διευκρινίσεις για τον κόσμο των μύθων του· απαντά στις επιθέσεις που προέρχονται είτε από «παλιούς φίλους» είτε από εχθρούς. Φυσικά, ενδιαφέρεται περισσότερο για τους πρώτους. Σ' αυτούς, τους παλιούς συνοδοιπόρους στο ρουμανικό σοσιαλιστικό κίνημα των αρχών του αιώνα, ο Παναίτ Ιστράτι τους προσάπτει τη σχηματική θεώρηση, απλοϊκή ή, όπως θα έλεγε κανείς σήμερα, δογματική της ζωής και

της δημιουργίας. Αλλά «*στους παλιούς φίλους που έχουν γεμίσει τις εθνικές φυλακές και με τους οποίους υπέφερα*», λέει ο Παναίτ Ιστράτι το 1925, «*θα ήθελα να τους πω ότι ο δρόμος τους δεν ήταν ποτέ ολοκληρωτικά και δικός μου ούτε οι διακηρύξεις τους τελείως δικές μου. Ότι ποτέ δε μπόρεσα να δεχθώ την εξουσία ενός κόμματος· ότι η ιδιοσυγκρασία μου δε μου επιτρέπει να υποταχθώ σε μια απόφαση, αν αυτή η απόφαση δε μου ταιριάζει. Κι αν όλη η δύναμη του κόσμου ήταν στα χέρια μου, δε θάξερα τι να την κάνω, έχοντας την πεποίθηση ότι, όσον αφορά τον άνθρωπο, μπορούμε να του αρπάξουμε ό,τι του ανήκει, αλλά δε μπορούμε να τον κάνουμε να δεχθεί κάτι με τη βία. Ακόμα και την ελευθερία δε μπορούμε να του την επιβάλουμε με το ζόρι. Θάθελα να τους πω επίσης ότι γι' αυτούς ο κόσμος δε χωρίζεται παρά σε φτωχούς και πλούσιους, και να μου επιτρέψουν να πιστεύω, τουλάχιστον σ' ό,τι με αφορά, ότι ο κόσμος χωρίζεται επίσης σε ανθρώπους που γεννιούνται ελεύθεροι κι ανθρώπους που γεννιούνται σκλάβοι*»⁴.

Και ανακηρύσσεται τελικά «*ένας επαναστάτης που θάσπελνε να βγάλουν κάρβουνο τόσο τους αστούς όσο και τους «σοσιαλιστές» της πλάκας*». Αλλά αυτό που εκπλήσσει σ' αυτές τις αυτοβιογραφικές σελίδες είναι η απουσία ενός ορίου ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν.

Ερχόμαστε σε προφανή αντίθεση μ' ένα γενικό κανόνα των γραπτών αυτού του είδους. «*Δεν υπάρχει*», διαπιστώνει ο Ζαν Σταρομπινσκι αναλύοντας το είδος, «*επαρκής λόγος για να γράψει κανείς μια αυτοβιογραφία, αν μία ριζική μεταμόρφωση δε συμβεί στη μέχρι τότε ύπαρξη του συγγραφέα: μεταστροφή, είσοδος σε μια καινούργια ζωή, επιφοίτηση της θείας χάρης*». Αλλά ο Παναίτ Ιστράτι δε μιλάει για καμιά αλλαγή, τίποτα σπουδαίο δε φαίνεται να συνέβηκε στην ύπαρξή του, που να δικαιολογεί γιατί έγραψε αυτές τις αυτοβιογραφικές σελίδες. Στις εξομολογήσεις του δεν υπάρχουν, εξάλλου, δύο «εγώ», το ένα επίκαιρο, το άλλο παροχημένο, χωρισμένα από ένα αποφασιστικό γεγονός. Ο αφηγητής, κατά συνέπεια, δεν εξηγείται, δε δικαιολογείται, δεν ερμηνεύεται και, γεγονός απόλυτα αξιοσημείωτο, δε διηγείται τη ζωή του. Κάνει κάτι άλλο: *εκφράζεται*, λέει την άποψή του. Η αυτοβιογραφία είναι ένα πρόσχημα και παραμένει μια σύμβαση, γιατί αυτές οι σελίδες, παρ' όλο που έχουν τον τίτλο «αυτοβιογραφικές», εκφράζουν περισσότερο μια θεώρηση του κόσμου παρά μια προσωπικότητα. Ο ήρωας των εξομολογήσεων του Παναίτ Ιστράτι, αυτών που υπάρχουν και αυτών που θαρθούν, είναι ο άνθρωπος που γράφει κι όχι ο άνθρωπος που ζει· ή ακριβέστερα, ο άνθρωπος για τον οποίο «ζω» σημαίνει «γράφω». Αυτός που «εξομολογείται» είναι ο *συγγραφέας* Παναίτ Ιστράτι. Ο άνθρωπος είναι νικημένος απ' το δημιουργό, η αυτοπροσωπογραφία παραχωρεί τη θέση της στη διακήρυξη της πίστης.

Πρόκειται για τη δραματική επιβεβαίωση της κατάστασής του σα συγγραφέα. Η βιογραφία θυσιάζει προς χάριν της λογοτεχνίας. Το σχέδιο της ύπαρξης γίνεται δευτερεύον ή, για να το πούμε καλύτερα, καταβροχθίζεται απ' τη δημιουργία. Γι' αυτό υπάρχει σ' όλες τις εξομολογήσεις του Παναίτ Ιστράτι ένα είδος αποκλειστικότητας της λογοτεχνικής συνείδησης, παθιασμένης και αυταρχικής πρώτα προς τον εαυτόν της. Ο άνθρωπος είχε υποστεί αφάνταστες ταπεινώσεις και βάσανα και είχε ακόμα αποπειραθεί, σε μια στιγμή απελπισίας, ν' αυτοκτονήσει, πράξη έσοχτη που εκφράζει την άρνηση της ζωής· αλλά ο συγγραφέας είχε πολύ μεγάλη ιδέα για τη λογοτεχνία και αρπάζεται απ' αυτή μ' όλη του την ύπαρξη, βάζοντας την ευθύνη του δημιουργού πάνω απ' όλα. Η αδιαλλαξία του είναι απόλυτη και δεν παραδέχεται καμιά υποχώρηση και κατέναντα συμβιβασμό. Θα καταλήξει να είναι ένας μεγάλος απομονωμένος. Ένας νικημένος; Καθόλου: Ένας νικητής. Ανάμεσα στους πρώτους αυτού του αιώνα, ο Παναίτ Ιστράτι έδειξε ότι ένας μεγάλος συγγραφέας πρέπει να είναι επίσης μια μεγάλη συνείδηση.

Το έργο του πρέπει να διαβασθεί απ' αυτή τη σκοπιά. Τώρα που πέρασαν 100 χρόνια από τη γέννηση του Παναίτ Ιστράτι και 50 χρόνια από τη δημοσίευση του πρώτου του βιβλίου, ανακαλύπτουμε όλο και περισσότερο ότι το είδος της λογοτεχνίας που έγραφε είναι στο σύνολό του μια συγκινητική μαρτυρία πάνω στην ανθρώπινη υπόσταση.

Η «Κυρά-Κυραλίνα», το πρώτο βιβλίο του Παναίτ Ιστράτι και ταυτόχρονα το βιβλίο με το οποίο το όνομά του είναι πιο στενά συνδεδεμένο, ανήκει σε μια μεγάλη λογοτεχνική σχολή, ίσως την πιο γόνιμη, οπωσδήποτε την πιο χαρακτηριστική του αιώνα μας: τη λογοτεχνία των μαρτυριών και των εξομολογήσεων. Αυτό το βιβλίο έχει εξάλλου για πρόλογο δύο *μαρτυρίες*: αυτή του Ρομάν Ρολάν στον οποίο οφείλεται, για να μείνει στην αιωνιότητα, η είσοδος του Παναίτ Ιστράτι στη λογοτεχνία και αυτή του νέου συγγραφέα. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι ο ρουμάνος Παναίτ Ιστράτι πρωτοεμφανίστηκε, το Μάη του 1924, μ' ένα βιβλίο γραμμένο στα γαλλικά και τυπωμένο στο Παρίσι: έχοντας κάτι ουσιώδες να πει στον κόσμο, το έκανε στην γλώσσα μιας μεγάλης κουλτού-

ρας. Το μετέφερε στη συνέχεια στη μητρική του γλώσσα, γράφοντάς το άλλη μια φορά στα ρουμάνικα.

1. Παναϊτ Ιστράτι «Η ζωή του Αδριανού Ζωγράφου», Εκδόσεις Μινέρβα, Βουκουρέστι, 1983, σ. 552. Αποκατάσταση και παρουσίαση: Αλέξανδρος Τάλεξ.
2. Ροζέ Νταντούν «Ζωντανή Φλόγα: Παναϊτ Ιστράτι», L'arc, No 86-87.
3. Π.Ι. όπ. σσ. 444-445.
4. Π.Ι. όπ. σ. 438.

DEPARTEMENT REPUBLIQUE FRANÇAISE
PRÉFECTURE DE POLICE
MARCHANDS AMBULANTS
RÉCÉPISSE DE DÉCLARATION

N° d'ordre: 23423

le 9 juillet 1927

le nomme *Ionel Zaitza*
né à *Braila (Romanie) le 11. 8. 1861*
et de *Ionel Zaitza*
demeurant à *Paris 12, rue du Colise (8)*
de nationalité *Roumaine*
s'est présenté à la *Préfecture de Police*
et a déclaré vouloir exercer la profession de *marchand ambulants*

Le nomme *Ionel Zaitza*
a justifié de son identité en produisant à l'appui de sa déclaration
la carte d'identité le 14. 9. 1925 et l'acte de naissance

Le présent récépissé lui a été délivré en exécution de l'article premier de la loi du 10 juillet 1912.

Signature de déclarant: *Ionel Zaitza*
et le Chef de la 1re Division
Le Chef du 8e Bureau

NOTA. — Le présent récépissé doit être présenté à toute réquisition des officiers de police judiciaire ou des agents de l'administration publique, sous peine d'une contravention punie d'une amende de 5 francs à 15 francs et, en outre, d'un emprisonnement de 1 à 5 jours. (Art. 1er de la loi du 10 juillet 1912.)
Le fait de ne pas avoir présenté de récépissé, de justification d'identité ou d'acte de naissance, est puni d'une amende de 5 francs à 15 francs et, en outre, d'un emprisonnement de 1 à 5 jours. (Art. 2 de la loi du 10 juillet 1912.)

Δήλωση κατοικίας του Π. Ιστράτι

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ

«απετελείτο από συναίσθημα»

Π. ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Κα Αλεξίου, τί έχετε να μας πείτε για τον Ιστράτι και για τις εμπειρίες σας;

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ: Για τον Ιστράτι θα μπορέσω να σας πω όσα θέλετε, γιατί τον εγνώρισα ζεστά, πολύ κοντά. Τον εκτίμησα, με συγκίνησε, γιατί ήτανε άνθρωπος ευσυγκίνητος. Το βασικό χαρακτηριστικό του Ιστράτι, ήτανε αυτό: ήτανε μια πολύ τρυφερή και ζεστή καρδιά και τα έργα του ακριβώς αυτό τονίζουν.

Δεν είναι ο συγγραφέας των ιδεών, που πάει να κηρύξει μία ιδέα, που πάει να κηρύξει ένα κόμμα, που πάει να κηρύξει αρχές. Πάσχει και μεταδίδει το πάθος του. Πάσχει από ερωτικό αίσθημα και γράφει ερωτικά. Πάσχει και μεταδίδει το πάθος του. Πάσχει από ερωτικό αίσθημα και γράφει ερωτικά. Πάσχει βλέποντας τα γεράματα τα φθαρμένα σ' έναν άνθρωπο που εκτίμησε ή αγάπησε. Βλέπει την Ελλάδα, στη Ρουμανία, που του άφησε λίγες αναμνήσεις, αλλά που τον κάνουν, όταν τις θυμάται, να πάσχει.

«Η Νεραντζούλα» είναι ακριβώς ένα τέτοιο βιβλίο. Είναι αδύνατο να το διαβάσει ένας Έλληνας και να μην κλάψει, διότι κι ο Ιστράτι γράφοντας τη «Νεραντζούλα» στη Ρουμανία έκλαιγε, γιατί είναι ένα τραγούδι που το είχε μάθει όντας ακόμα στην Ελλάδα και τον παρακολουθεί αυτό το τραγούδι. «Ο Μπάρμπα-Αγγελής» είναι τα γεράματα. Και αυτό το είχε μεταφράσει στα ελληνικά, όταν εκδόθηκε, η αδελφή μου, η Γαλάτεια.

Εγώ δε προσωπικά τον γνώρισα πάρα πολύ. Γιατί ήμουνα και παρούσα σ' αυτήν την περιώνυμη διάλεξη που έδωσαν μαζί με τον Καζαντζάκη για τις εντυπώσεις τους από τη Σοβιετική Ένωση το 1927, στο Θέατρο Αλάμπρα. Θυμούμαι δε που ήταν ο κόσμος τόσο πολύς που ο ένας εκαθότανε στην ποδιά του άλλου. Δηλαδή κάθε σειρά καθισμάτων είχε άλλη μία σειρά που εκαθόμασταν εμείς στις ποδιές αυτών που εκαθόντανε στα καθίσματα. Ήτανε μία βραδιά καταπληκτική. Απάνω στο βήμα είχε ανεβεί κι ο Γληνός. Εκεί αυτός είχε οργανώσει αυτή την εμφάνιση. Θα μιλούσαν για τη Σοβιετική Ένωση ο Καζαντζάκης και ο Ιστράτι και θα μετέφραζε τον Ιστράτι — όπως κι έγινε — ο νεαρότατος τότε Πρεβελάκης. Ήταν μία βραδιά καταπληκτική που έμεινε αλησμόνητη σ' αυτούς που παραβρέθηκαν.

Ύστερα όμως και μετά αυτή τη διάλεξη, κάναμε συχνά παρέα. Πηγαίναμε συχνά μαζί στην Κηφισιά. Τότε στην Κηφισιά είχε ένα δικό του σπίτι (εσείς φυσικά ούτε καν θα ξέρετε το όνομα) ο Γεώργιος Νάζος. Κι αυτός εις το σπίτι του φιλοξένησε τον Ιστράτι. Αλλά άμα έκανες παρέα τον Ιστράτι, παρόλο που ήτανε πασίγνωστος και μετεφράζετο σ' όλες τις γλώσσες τότε, δε σου έκανε την εντύπωση του προβαλλόμενου συγγραφέα, αλλά του τρυφερού ανθρώπου. Ήταν ένας ζεστός άνθρωπος. Έκλαιγε εύκολα, εδάκρυζε εύκολα. Έτρωγε τη φασουλάδα του με το κρεμμύδι που το ζούλαγε ο ίδιος πάνω στο τραπέζι. Δηλαδή εκράταγε τα κεφαλλονίτικα έθιμα που είχε πάρει μαζί του.

Τον συνόδευε μία κοπέλλα τότε, δεν είναι βέβαια η σημερινή σύζυγός του, αλλά μία φίλη ωραιολάτρη και νεαροτάτη (εμένα δε με είχε εντυπωσιάσει τ' όνομά της, γιατί την έλεγαν Μπιλιλί) και ήταν κόρη του σπουδαίου μελετητή και επιστήμονος, του Μπομποβί και μαζί με τη Μπιλιλί είχε έρθει στην Ελλάδα.

Είχε αναπτυχθεί μάλιστα μία στενή φιλία των δύο — νέων τότε — κοπελούδων, της Μπιλιλί με την Ελένη, τη μετέπειτα σύζυγο του Καζαντζάκη κι όλοι μαζί κάναμε μία κοινή παρέα: η Γαλάτεια, εγώ, ο άντρας μου, ο Καζαντζάκης, ο Ιστράτι. Πολλές φορές φάγαμε μαζί, πολλές φορές κλάψαμε μαζί. Εγώ θυμούμαι, βέβαια, ότι όταν εδιάβασα τη «Νεραντζούλα» εμπήκε η Γαλάτεια στο σπίτι μου και με ηύρε να κλαίω και δεν ήξερε από τι κλαίω κι έσπευσε να της πω: «Μη νομίζεις από τραγικό, δε μου συμβαίνει τίποτα το τραγικό. Από ενθουσιασμό κλαίω. Δηλαδή το κλάμα μου είναι συγκίνηση από το έργο του Ιστράτι, τη «Νεραντζούλα».

Φυσικά, πήγανε επανειλημμένως στη Ρωσία, ενθουσιάστηκαν, έγραψαν σενάρια μαζί, έγραψαν βιβλία για τη Σοβιετική Ένωση, ενθουσιάστηκαν από το καθεστώς, ενθουσιάστηκαν από τον τρόπο ζωής, πήγαν μία φορά, δεύτερη φορά, τρίτη φορά. Είχε γίνει μία «Μέκκα» τότε η Σοβιετική Ένωση στα πρώτα χρόνια, διότι οι επισκέπται συναντούσαν ήθη κι έθιμα, έναν τρόπο ζωής άγνωστο στην Ευρώπη που «αριστοκρατόφερνε», αγαπούσε έτσι την επίδειξη των σαλονιών και τη ζωή των σαλονιών, γεγονότα τα οποία είχαν καταργηθεί στη Σοβιετική Ένωση και μεταξύ τους υπήρχε μόνο μία συναδέλφωση του κοινού αγώνα κι αυτό τον είχε ενθουσιάσει κι ας λένε μερικοί ότι ετάχθη εναντίον. Δεν ετάχθη εναντίον, διότι ξέρω εγώ το επεισόδιο που τον στενοχώρησε.

Κι αυτό οφείλεται εις την συναισθηματική του φύση. Στο κέντρο της Μόσχας καθόταν ένας φίλος του και το κέντρο αυτό το κόμμα ήθελε να το κάνει κεντρικά γραφεία. Κι είπαν εις τον άνθρωπο αυτόν, ο οποίος ήταν στενός φίλος του Ισνράτι, αν είναι δυνατό να σου βρούμε ένα άλλο σπίτι. «Εγώ θέλω εδώ να μείνω». «Μα δεν γίνεται, έχουμε αποφασίσει να κάνουμε εδώ τα γραφεία της Κεντρικής Επιτροπής». Κι επειδή μετατόπισαν το φίλο του Ισνράτι, αυτός ήταν ο καημός του: Ότι έπρεπε να σεβαστούνε τα αισθήματα αυτού του ανθρώπου που είχε αγαπήσει αυτό το σπίτι. Αλλά όταν αλλάζουν καθεστώτα, αναποδογυρίζονται αρχές και κυβερνήσεις και, όπως λέει ο Βάρναλης, βλέπεις τον κόσμο ανάποδα, θα σκεφτούνε τώρα το σπίτι του ανθρώπου να τον αφήσουνε, τι αγάπησε το σπίτι αυτό.

Αυτό όμως δε μπόρεσε ποτέ να το χωνέψει ο Ισνράτι, γι αυτό τον στενοχώρησε. Μία λεπτομέρεια, η οποία είχε απόλυτη σχέση και ωραία σχέση, θα έλεγα εγώ, με το συναισθηματικό του κόσμο. Εμένα μου άρεσε που ο Ισνράτι στενοχωρήθηκε γι αυτό, γιατί δείχνει πραγματικά τον αγνό άνθρωπο, τον αφέλη, τον τρυφερό. Δηλαδή η αγάπη στο φίλο κατατάει να είναι ισχυρότερη από ένα καθεστώς, από μία αλλαγή καθεστώτος.

Απετελείτο από συναίσθημα. Μέσα του η ψυχρή λογική και η ψυχρή σκέψη δε λειτουργούσαν. Λειτουργούσε έντονα το συναίσθημα και τα έργα του, αν συγκινούν και αν αγαπήθηκαν, είναι ακριβώς γι αυτό το λόγο, διότι επήγασαν απ' το συναίσθημα. Επήγασαν απ' την τρυφερότητα του ανθρώπου προς τον άνθρωπο.

Π. ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Μα αυτός είναι ο πραγματικός λογοτέχνης, αυτός που ενδιαφέρεται πραγματικά για τον άνθρωπο.

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ: Ναι. Έτσι είναι. Διότι για να γράψει κανένας, πρέπει να πάσχει. Δηλαδή να εμπνευστεί και να γράψει κάτι, διότι αυτό το κάτι του έγινε καημός.

Με παιδιά φίλων του

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΟΥΚΟΥΔΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

«Θ' αγαπιέται πάντα ο μεγάλος προστάτης των αδικημένων»

Δεν έρχομαι να σας μιλήσω για το μεγάλο συγγραφέα Παναίτ Ισνράτι. Κάποιοι περισσότερο ειδικός από μένα θα κάνει αυτό. Εγώ θάθελα μονάχα να θυμηθούμε μαζί, όσοι εκείνο τον καιρό είσατε έφηβοι όπως κι εγώ – τώρα είσατε πολύ νέοι οι περισσότεροι, απ' ό,τι βλέπω – τι εντύπωση μας έκανε η άφιξη του μεγάλου αυτού συγγραφέα, του ανθρώπου που αγάπησε πάρα πολύ τον άνθρωπο, η επίσκεψή του εδώ στην Ελλάδα. Ήμουν τότε έφηβος 17-18 χρονών και τον είχαμε όχι μόνο σαν ήρωα και μάρτυρα, τον είχαμε σαν ένα πρότυπο, πρότυπο συγγραφέα και πρότυπο ανθρώπου.

Η ευαισθησία του, η απλότητά του, η αγάπη του προς τους φτωχούς, τους εργαζόμενους, τους καταπιεζόμενους, τους εκμεταλλευόμενους, το θάρρος του, η παρουσία του και η παρηγορία του κάθε φορά σε όλες τις διεκδικήσεις των αδικημένων, μας είχε κάνει τεράστια εντύπωση. Τον λέγαμε τότε Χάμσουν των Βαλκανίων ή Γκόρκι των Βαλκανίων και τον πιστεύαμε και τον αγαπούσαμε αφάνταστα. Θυμάμαι μάλιστα ότι όταν είχε έρθει τότε στην Ελλάδα το 1927, αν δεν κάνω λάθος, όλος ο κόσμος – όλες οι εφημερίδες και όλος ο κόσμος – δεν μιλούσε για τίποτ' άλλο παρά μόνο για τον Παναίτ Ισνράτι και για την παροιμιώδη φιλία του με το δικό μας, το Νίκο Καζαντζάκη. Εκείνο τον καιρό – στην εποχή μου δηλαδή – όλοι φορούσαμε πουκάμισα σφικτοδεμένα με μακριά μανίκια και γραβάτες, φορούσαμε ακόμη και καπέλα, εσείς δεν την ξέρετε εκείνη την εποχή. Ο Παναίτ Ισνράτι που γύριζε μ' ένα ανοιχτό πουκάμισο, μας έκανε τρομερή εντύπωση. Και όταν δεν ήταν ξεμαλλιασμένος όπως συνήθως, και ακτένιστος, φορούσε τραγιάσκα και σ' όλους τους ποιητές εκείνης της εποχής πέρασε η μόδα του ανοιχτού πουκάμισου και της τραγιάσκας. Είναι χαρακτηριστικό ένα δείγμα κι αυτό, του πόσο αγαπιόταν στην εποχή του και πόσο εξακολουθεί ν' αγαπιέται και θ' αγαπιέται πάντα ο μεγάλος προστάτης, ο μεγάλος ποιητής των αδικημένων, των φτωχών και των εκμεταλλευόμενων.

Όταν έφτασα στη Ρουμανία για πρώτη φορά το 1958, γνώρισα τους Ρουμάνους, αυτούς τους εξαίσιες ευγενικούς ανθρώπους. Είχαν μια βαθύτατη ευγένεια, όχι επίπλαστη, όχι τυπική, αλλά μια ευγένεια συνδυασμένη με μια πραγματική εγκαρδιότητα. Γνώρισα απλούς ανθρώπους, εργαζόμενους, υπαλλήλους. Γνώρισα και τους διανοούμενους. Τότε αγάπησα τόσο πολύ και τη Ρουμανία και τους ανθρώπους της. Βέβαια οι ιστορικοί δεσμοί των χωρών μας είναι γνωστοί και δε χρειάζεται να τους αναφέρω εδώ απόψε. Αλλά διαπίστωσα ότι στη Ρουμανία νιώθαμε εμείς οι Έλληνες σα να είμαστε στο δικό μας χώρο. Οι Ρουμάνοι μας δέχονται σαν δικούς τους ανθρώπους.

Το ξέρετε βέβαια ότι η Ρουμανία έχει βγάλει μεγάλους συγγραφείς όχι μόνο τον Παναίτ Ισνράτι και ίσως είναι μια εξαιρετική συγκυρία το γεγονός ότι η φιλία ανάμεσα στους δύο λαούς εκπροσωπείται από το πρόσωπο του Παναίτ Ισνράτι που είναι και Έλληνας και Ρουμάνος. Εκεί πιστοποιείται ακόμα μια φορά ο δεσμός των δύο χωρών μας.

Τόσο αγάπησα την ποίησή τους, που εκείνα τα χρόνια ετοίμασα μian ανθολογία της ρουμάνικης ποίησης στα Ελληνικά. Δεν ήταν μόνο αυτό. Τόσο ένιωσα στο κλίμα μου και στην ατμόσφαιρά μου ανάμεσα σ' αυτούς τους ανθρώπους που έγραψα ένα ολόκληρο βιβλίο με τίτλο «Η αρχιτεκτονική των δέντρων». Κυκλοφόρησε πρώτα στα Ρουμάνικα και πολύ αργότερα στην Ελλάδα.

(Από χαιρετισμό του Γιάννη Ρίτσου στις εκδηλώσεις για τον Ισνράτι στη Λυρική Σκηνή).

«Δέν μπορώ νά νιώσω φιλία, χωρίς γροθιές»

Είχα διαβάσει τά γεμάτα ανατολίτικη γοητεία παραμύθια του Παναίτ Ιστράτη κι ήξερα τήν ήρωική καί μαρτυρική ζωή του, μά ακόμα δέν τόν είχα δεῖ. Καί μία μέρα λαβαίνω ἕνα χαρτί τσαλακωμένο, μουντζαλωμένο, μέ μεγάλα βιαστικά γράμματα: «Έλα νά μέ δεις» ὁ κύρης μου ἦταν Ρωμιός, ἡ μάνα μου Ρουμάνα, ἐγώ εἶμαι ὁ Παναίτ Ιστράτη».

Ὅταν χτύπησα τήν πόρτα τῆς κάμαράς του στό ξενοδοχεῖο Πασάζ τῆς Μόσχας, ἀληθινά χαίρουν πού θά βλεπα ἕνα ἀγωνιστή· εἶχα νικήσει τή δυσπιστία πού μέ κυριεύει κάθε πού εἶναι νά κάμω μιάν καινούρια γνωριμιὰ καί πῆγαινα σέ τοῦτον ἐδῶ τόν Ιστράτη ὅλος ἐμπιστοσύνη. Κεῖτονταν στό κρεβάτι ἄρρωστος, κι ὡς μέ εἶδε πετάχτηκε ἀπάνω καί φώναξε χαρούμενος ἑλληνικά:

— Μωρέ, καλῶς ὄρισες! Καλῶς ὄρισες, μωρέ!
Ἡ πρώτη ἐπαφή, ἡ κρίσιμη, ἦταν ἐγκάρδια· κοιτάζε ὁ ἕνας τόν ἄλλον, σά νά προσπαθοῦσε νά μαντέψει· σά δυό μερμήγκια πού ψάχνουνται μέ τίς ἀντένες τους. Λιγνό ἦταν τό πρόσωπο τοῦ Ιστράτη, βαθιά αὐλακωμένο, πολύπαθο· τά μαλλιά του, γυαλιστερά γκριζα, πέφταν ἀκατάστατα στό μέτωπό του, σάν παιδιοῦ· τά μάτια του ἐλαμπαν ὅλο μπερμπαντιά καί γλύκα καί τά χεῖλια του κρέμουνταν τραγίσια καί φιλήδονα.

— Διάβασα, μοῦ 'πε, τό λόγο πού ἐβγαλες προχτές στό Συνέδριο· μοῦ ἄρεσε. Καλά τούς τά κοπάνησες. Οἱ κουτόφραγκοι! Θαρροῦν πῶς μέ τά εἰρηνικά τους κοντυλοφοράκια θά σταματήσουν τόν πόλεμο· ἤ, κι ἂν ξεσπάσει ὁ πόλεμος, πῶς οἱ ἐργάτες τάχατε θά σηκωθοῦν νά πετάξουν τά ὅπλα. Ἀρλοῦμπερ! Ἀρλοῦμπερ! Οἱ ἐργάτες, τούς ξέρω καλά! θά σουρθοῦν πάλι στό μακελλεῖο καί θά σκοτώνουν. Καλά τούς τά κοπάνησες, σοῦ λέω: Θέμε δέ θέμε, καινούριος παγκόσμιος πόλεμος θά ξεσπάσει, ἄς εἴμαστε ἔτοιμοι!

Μέ κοίταξε κατάματα, ἀπλωσε τό κοκαλιάρικο χέρι του, ἔσφιξε τό γόνατό μου. Γέλασε.
— Μοῦ εἶχαν πει πῶς εἶσαι, λέει, μυστικόπαθος· μά ἐσύ, βλέπω, τά 'χεις τετρακόσια, καί δέ χορ-

ταίνεις μέ φρέσκο ἀγέρα. Αὐτό δέ θά πει μυστικόπαθος, ἔ; Ξέρω κι ἐγώ; Λόγια, λόγια! Δῶσ' μου τό χέρι σου.

Σφίξαμε τά χέρια γελώντας, πετάχτηκε μ' ἕνα σάλτο ἀπό τό κρεβάτι. Ἔχει κάτι ἀπό τόν ἀγριόγατο ὁ ἄνθρωπος αὐτός στίς σβέλτες ἀπότομες κινήσεις, στό ἀρπαχτικό μάτι, στήν ἄγρια χάρη. Ἄναψε τό καμινέτο, ἔβαλε τό μπρίκι.

— Ἐνα μέτριο βραστό! φώναξε τραγουδιστά σάν γκαρσόνι.

Θυμήθηκε τήν Ἑλλάδα, τό κεφαλλονίτικο αἷμα του χοχλάκισε, ἄρχισε νά τραγουδάει κάτι παμπάλαια τραγουδάκια, πού τά 'χε ἀκούσει στό ρωμαίικο μαχαλά τῆς Βραΐλας:

Μιά πεταλούδα νά 'μουντα,
νά πέταγα σιμά σου...

Ἡ Ἑλλάδα ἀνεβαίνει ἀπό τά σπλάχνα του, λαχταρίζει τώρα ὁ ἄσωτος γιός νά γυρίσει στά πατρικά χῶματα. Ἀπότομα, ὅλο πάθος, παίρνει τήν ἀπόφαση:

— Θά γυρίσω στήν Ἑλλάδα!
Κουράστηκε, βήχει, ξαπλώνει πάλι στό κρεβάτι καί ρουφάει τόν καφέ του.

Ἀνακάθισε πάλι στό κρεβάτι, ἄναβε κι ἔσβηνε τσιγάρα, πῆρε νά μιλάει ἀκατάστατα, μέ πάθος, γιά τή Ρουσία· κι ὕστερα γιά τό ἔργο του, γιά τόν κύριο ἥρωά του, τόν Ἀδριανό Ζωγράφι, πού ὑποφέρει γιατί ζητάει σέ ὅλη του τή ζωή ἕνα φίλο καί δέν τόν βρίσκει. Οἱ ἐπιθυμίες του εἶναι ἀπειθάρχητες, ἡ καρδιά ῥέμπελη, ὁ νοῦς ἀνίκανος νά ρυθμίσει τό χάος.

Τόν κοίταζε μέ ἀγάπη πολλή καί συμπόνια. Ἐνιωθα βρίσκουνταν σέ κρίσιμη ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς του, μά δέν εἶχε ἀκόμα ξεκαθαρίσει μέσα του τί δρόμο νά πάρει. Μέ κοίταζε μέ τά μικρά φλεγόμενα μάτια του, σά νά μοῦ ζητοῦσε βοήθεια.

— Εἶσαι ὁ Ἀδριανός, ὁ ἥρωας τῶν βιβλίων σου, ἀπαράλλαχτος, τοῦ 'πα γελώντας· δέν εἶσαι ἐπαναστάτης, ὅπως θαρρεῖς, εἶσαι ἐπαναστατημένος. Ὁ ἐπαναστάτης ἔχει σύστημα. τάξη,

συνοχή στήν ἐνέργειά του, χαλινάρι στήν καρδιά του· ἐσύ 'σαι ἀντάρτης· δύσκολο πολύ νά μείνεις σέ μιάν ἰδέα πιστός. Τώρα ὅμως πού πάτησες στή Ρουσία πρέπει νά βάλεις μέσα σου τάξη. Νά πάρεις ἀπόφαση· ἔχεις εὐθύνη.
— Ἀφῆσέ με! φώναξε, σά νά τόν κρατοῦσα ἀπό τό λαιμό· κι ὕστερα ἀπό λίγο: Εἶσαι βέβαιος; ρώτησε μέ ἀγωνία.

— Ὁ Ρουμάνος Ἀδριανός Ζωγράφι πέθανε, εἶπα κι ἐπίασα τό σκελεθρῶμένο μπράτσο τοῦ Ιστράτη, σά νά θελα νά τόν παρηγορήσω· ζήτω ὁ Ρουσσός Ἀδριανός Ζωγράφι! Φεύγα πιά, Παναίτ, ἀπό τούς στενοὺς μαχαλάδες τῆς Βραΐλας, πλάτυνε ἡ ἀνησυχία κι ἡ ἐλπίδα τοῦ κόσμου, πλάτυνε κι ὁ Ἀδριανός· ὁ ῥέμπελος ἀτομικός ρυθμός τῆς ζωῆς του ἄς σμίξει μέ τόν παγκόσμιο ρυθμό τῆς Ρουσίας, ν' ἀποχτήσει ἐπιτέλους συνοχή καί πίστη. Ἡ ἀψηλὴ ἰσορροπία πού μάταια τόσα χρόνια ζητοῦσε ὁ Ἀδριανός, ζητοῦσε ὁ Παναίτ, τώρα ἦρθε ὁ καιρός νά πραγματοποιηθεῖ· γιατί ἔχει τώρα θεμέλια ὅχι τήν ἀσυνάρτητη μοῖρα ἑνός ἀπειθάρχητου ἀτόμου παρά τίς πυκνές ἀγωνιζόμενες μάζες τεράστιου λαοῦ.

— Φτάνει πιά! φώναξε ὁ Ιστράτη νευριασμένος· φτάνει πιά! Ποίος διάλογος σ' ἔφερε; Αὐτά πού λές, νύχτα μέρα ἐδῶ στό κρεβάτι πού κείτουμαι τά συλλογιέμαι· μά δέ ρωτᾷς κι ἂν μπορῶ; Μοῦ φωνάζεις; Πῆδα! μά δέ μέ ρωτᾷς: μπορῶ; — Θά δοῦμε, Παναίτ! ἀποκρίθηκα· μή νευριάζεις; πῆδα, θά δοῦμε ὡς πού θά φτάσεις.

— Μά αὐτό δέν εἶναι, μωρέ, παιχνίδι· πῶς μιλάς ἔτσι; Εἶναι ζωὴ ἢ θάνατος.

— Κι ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος εἶναι παιχνίδι, εἶπα καί σηκώθηκα. Παιχνίδι, κι ἀπό μιάν τέτοια στιγμή ἐξαρτᾶται νά τό κερδίσουμε ἢ νά τό χάσουμε.

— Γιατί σηκώθηκες;
— Πρέπει νά φύγω· φοβοῦμαι μή σέ κούρασα.
— Δέ θά πᾶς πουθενά! Θά μείνεις, θά φάμε μαζί, καί τό ἀπόγεμα θά πᾶμε κάπου κι οἱ δυό...
— Ποῦ;

— Νά δοῦμε τόν Γκόρκη. Μοῦ μῆνυσε πῶς μέ περιμένει. Θά τόν δῶ σήμερα γιά πρώτη φορά τόν ἑακουσμένο αὐτόν Ιστράτη τῆς Εὐρώπης! εἶπε, κι ἡ φωνή του, πικαρισμένη, φανέρωσε παιδιὰτικὴ ζήλια γιά τό μεγάλο πρότυπο.

Πῆδηξε ἀπό τό κρεβάτι, ντύθηκε, βγήκαμε ἔξω. Μέ κρατοῦσε σφιχτά ἀπό τό μπράτσο.
— Θά γίνουμε φίλοι, μοῦ 'λεγε, θά γίνουμε φίλοι, γιατί ἀρχίζω κιόλα νά νιώθω τήν ἀνάγκη νά σοῦ δώσω μιά γροθιά στά μοῦτρα. Γιατί πρέπει νά ξέρεις τοῦτο: δέν μπορῶ νά νιώσω φιλία χωρίς γροθιές. Πρέπει κάπου κάπου νά μαλώνουμε, νά σπάζουμε τά κεφάλια μας, τό ἀκούς; Αὐτό θά πει ἀγάπη.

Μπήκαμε σ' ἕνα ρεστοράν, καθίσαμε· ἔβγαλε ἀπό τό λαιμό του, ὅπου εἶχε κρεμασμένο, σά χαϊμαλί, ἕνα μποτιλάκι λάδι καί περέχισε τό φαί του· ὕστερα ἔβγαλε ἀπό τήν τσέπη τοῦ γιλέκου του ἕνα κουτάκι πιπέρη κι ἔριξε μπόλικο στήν πηχτὴ κρεατόσουπα.

— Λάδι καί πιπέρη! εἶπε γλείφοντας τά χεῖλια· ὅπως στή Βραΐλα.

Φάγαμε μέ κέφι· ὁ Ιστράτη σιγά σιγά θυμόταν τά ἑλληνικά του καί κάθε πού ἀνέβαινε ἀπό τή μνήμη του μιά λέξη χτυποῦσε τά παλαμάκια σάν παιδί:

— Καλῶς τη! φώναζε σέ κάθε λέξη· καλῶς τη! Τί μοῦ γίνεσαι;

Εἶχε ὅμως καί τό νοῦ του· κάθε τόσο κοιτάζε τό ρολοῖ του· ἄξαφνα σηκώθηκε:

— Εἶναι καιρός, εἶπε, πᾶμε!

Φώναξε τό γκαρσόνι· πῆρε τέσσερεις μποτίλιες καλὸ κρασί τῆς Ἀρμενίας, γέμισε τίς τσέπες τοῦ παλτοῦ του πακετάκια μεζέδες, ξεχείλισε τήν ταμπάκερα του τσιγάρα, καί κινήσαμε.

Ὁ Ιστράτη ἦταν συγκινημένος· θά βλεπε γιά πρώτη φορά τό μεγάλο Γκόρκη. Σίγουρα περίμενε ἀγκαλιάσματα, στρωμένα τραπέζια, δάκρυα καί γέλια καί κουβέντα ἀπάνω στήν κουβέντα καί δώστου πάλι ἀγκαλιάσματα.
— Παναίτ, τοῦ κάνω, εἶσαι συγκινημένος.

Δέν ἀποκρίθηκε· ἄνοιξε τό βῆμα νευριασμένος.

Φτάνουμε σ' ἕνα μεγάλο χτίρι, ἀνεβαίνουμε τίς σκάλες· κοιτάζω τό σύντροφό μου μέ τήν κόψη τοῦ ματιοῦ, καί χαίρουνται νά βλέπω τό λιγνὸ μαντράχαλο κορμί του, τά ἐργατικά, πολυδουλεμένα χέρια του, τά μάτια τ' ἀχόρταγα.

— Μπορεῖς, τοῦ κάνω, τώρα πού θά δεις τόν Γκόρκη νά κρατηθεῖς, νά μὴν ἀρχίσεις τ' ἀγκαλιάσματα καί τίς φωνές;

— Ὅχι! ἀποκρίθηκε μέ θυμό· ὅχι! Δέν εἶμαι ἐγώ Ἑγγλέζος· εἶμαι Ρωμιός, Κεφαλλονίτης — πόσες φορές νά σοῦ τό πῶ; Φωνάζω, ἀγκαλιάζω, δίνουμαι. Τοῦ λόγου σου ἄνε τόν Ἑγγλέζο... Καί νά σοῦ πῶ, πρόσσευς ὕστερα ἀπὸ ἕνα δευτερόλεπτο, θά προτιμοῦσα νά 'μαι μοναχός· ἡ συντροφιά σου μέ νευριάζει.

Ἀκόμα στέκουνταν ὁ λόγος του, καί νά, ὁ Γκόρκη φάνηκε στό κεφαλόσκαλο, μέ κολλημένο τό ἀποτσιγάρο στά χεῖλια. Θεόρατος, χοντροκόκαλος, βουλιαγμένα μάγουλα, ἐξογκωμένα ζυγωματικά, μπλάβα μικρά μάτια, θλιμμένα κι ἀνήσυχτα, στόμα ἀπερίγραπτα πικραμένο. Ποτέ μου δέν εἶχα δεῖ σέ στόμα ἀνθρώπου τόση πίκρα.

Ὁ Ιστράτη, εὐτύς ὡς τόν εἶδε, ἀνέβηκε τρία

τρία τά σκαλοπάτια και του ἄρπαξε τό χέρι.
— Παναίτ Ἰσφράτη! φώναξε, ἔτοιμος νά πέσει
στούς φαρδιούς ὤμους τοῦ Γκόρκη.

Ὁ Γκόρκη ἄπλωσε τό χέρι ἡσυχά και κοίταξε
τόν Ἰσφράτη. Τό πρόσωπό του καθόλου, δέ
φανέρωνε μήτε χαρά μήτε περιέργεια· κοίταζε
τόν Ἰσφράτη μέ προσοχή, ἀμίλητος.

Σέ λίγο:

— Πάμε μέσα, εἶπε.

Μπήκε μπροστά μέ ἡσυχά βήμα, κι ὁ Ἰ-
σφράτη ἀκολουθοῦσε νευρικός και ξεπρόβαι-
ναν ἀπό τίς τσέπες τοῦ παλτοῦ του οἱ τέσσε-
ρεις μπουτίλιες τά κρασιά κι οἱ μεζέδες.

Καθίσαμε σ' ἓνα μικρό γραφεῖο γεμάτο
κόσμο. Ὁ Γκόρκη δέν ἤξερε παρά ρούσικα, μέ
δυσκολία ἄρχισε ἡ κουβέντα. Ὁ Ἰσφράτη τσά-
τρα πάτρα και μέ μεγάλη συγκίνηση ἄρχισε νά
μιλάει· δέ θυμοῦμαι τί τοῦ λέγε, μά δέν ξεχνῶ
ποτέ τή φλόγα τῆς κουβέντας του, τόν τόνο
τῆς φωνῆς του, τίς πλατιές χερονομίες και τό
φλεγόμενο μάτι.

Ὁ Γκόρκη ἀπαντοῦσε ἡρεμά, λιγόλογα, μέ
γλυκιά στρωτή φωνή, ἀκατάπαυτα ἀνάβοντας
τσιγάρα. Τό πικραμένο χαμόγελό του ἔδινε
στή ἡσυχή κουβέντα του βαθιά συγκεντρω-
μένη τραγικότητα. Ἐνιωθες ἓναν ἄνθρωπο
πού πολλά υπέφερε και πολλά ἀκόμα ὑποφέ-
ρει, πού εἶδε θεάματα τόσο φριχτά πού τίποτα,
μήτε οἱ σοβιετικές γιορτές και ζητωκραυγές,
μήτε οἱ τιμές κι οἱ δόξες, μποροῦν πιά νά τά
ἐξαφανίσουν· πίσω ἀπό τά γαλάζια μάτια του
ἀναρροῦσε γαλήνια κι ἀγιάτρευτη θλίψη.

— Ὁ πιό μέγας μου δάσκαλος, ἔλεγε, στά-
θηκε ὁ Μπαλζάκ. Θυμοῦμαι, ὅταν τόν διάβαζα,
σήκωνα τή σελίδα στό φῶς, τήν κοίταζα κι
ἔλεγα κατάπληχτος: «Μά πού βρίσκεται λοι-
πόν ἡ τόση ζωντανία κι ἡ τόση δύναμη; Πού
βρίσκεται τό μεγάλο μυστικό;»

— Κι ὁ Ντοστογιέφσκι, ὁ Γκόγκολ; ρώτησα ἐγώ.
— Ὅχι, ὄχι, ἀπό τούς Ρούσους ἓνας μονάχα· ὁ
Λέσκωφ.

Σώπασε, και σέ λίγο:

— Μά ἀπάνω ἀπ' ὅλα, ἡ ζωή· υπέφερα πολύ.
ἀγάπησα πολύ τόν ἄνθρωπο πού ὑποφέρει
τίποτ' ἄλλο.

Και σώπασε παρακολουθώντας μέ τά μεσό-
κλειστα μάτια του τό γαλάζιο καπνό τοῦ τσιγά-
ρου του.

Ὁ Παναίτ ἔβγαλε τίς μπουτίλιες και τίς ἀπé-
θωσε στό τραπέζι· ἔβγαλε τούς μεζέδες,
πακέτα, πακετάκια. Μά δέν εἶχε τό κουράγιο

νά τ' ἀνοίξει· κατάλαβε, δέν ταίριαζε· δέν εἶχε
δημιουργηθεῖ ἡ ἀτμόσφαιρα πού περίμενε.
Ἄλλα περίμενε· νά πιοῦν και νά φωνάξουν οἱ
δυό τυραννισμένοι ἀθλητές, νά ξεστομίσουν
μεγάλα λόγια, νά τραγουδήσουν, νά χορέ-
ψουν, νά βροντήξει ἡ γῆς. Μά ὁ Γκόρκη ἦταν
ἀκόμα βυθισμένος στήν ἀθλησή του και σχε-
δόν ἀκόμα χωρίς ἐλπίδα.

Σηκώθηκε. Τον εἶχαν φωνάξει μερικοί νέοι,
κλείστηκε μαζί τους στό διπλανό γραφεῖο.
Μείναμε μόνοι.

— Παναίτ, εἶπα, πῶς σοῦ φαίνεται ὁ δάσκαλος;

Μέ σπασμωδικά κίνηση ἀνοίξε μιά μπουτίλια.

— Δέν ἔχουμε ποτήρια, εἶπε· μπορεῖς νά πιεῖς
ἀπό τήν μπουτίλια;

— Μπορῶ.

Πῆρα τήν μπουτίλια:

— Στήν ὑγειά σου, Παναίτ, εἶπα· ὁ ἄνθρωπος εἶ-
ναι θεριό τῆς ἐρήμου· ἄβυσσος γύρα ἀπό τόν
κάθε ἄνθρωπο, και γεφύρι πουθενά. Μήν
πικραίνεσαι, Παναϊτάκι, δέν τό ἔξερεις;

— Πιές γρήγορα! ἔκαμε βαριεστισμένος· νά
πιῶ κι ἐγώ· διψῶ.

Σφούγγιξε τά χεῖλια:

— Τό ἔξερα, ἀποκρίθηκε, μά πάντα τό ξεχνῶ.

— Αὐτό ναι ἡ μεγάλη σου ἀξία, Παναίτ. Ἀλίμονο
ἀν δέν τό ἔξερεις· θά' σου νηλίθιος· ἀλίμονο ἀν
τό ἔξερεις και δέν τό ξεχνοῦσες· θά' σου
κρύος κι ἀναίσθητος· ἐνῶ τώρα εἰσαι ἀληθινός
ἄνθρωπος — ζεστός, γεμάτος παραλογισμούς,
ἓνα κουβάρι ἐλπίδες κι ἀπογοήτεψες — ὥς τό
θάνατο.

— Εἶδαμε τώρα και τόν Γκόρκη· πάει κι αὐτό!
εἶπε, ἔβαλε πάλι τίς μπουτίλιες στήν τσέπη του,
μάζεψε τά πακέτα και τά πακετάκια, φύγαμε.

Στό δρόμο μοῦ κάνει:

— Μοῦ φάνηκε πολύ κρύος ὁ Γκόρκη· και σένα;

— Ἐμένα πολύ πικραμένος· ἀπαρηγόρητος.

— Ἄς φώναζε, ἄς ἔπινε, ἄς ἔκλαιγε, ν' ἄλα-
φρώσει! μούγκρισε ὁ Παναίτ ἀγαναχτισμένος.

— Ἐνας ἐμίρης μουσουλμάνος, ἀποκρίθηκε,
ὅταν μιά φορά σκοτώθηκαν οἱ δικοί του στόν
πόλεμο, ἔβγαλε διαταγή στούς ἄντρες τῆς
φυλῆς του: «Μήν κλάψετε, μή φωνάξετε, μήν
ἀφφρώσει ὁ πόνος!» Αὐτή ναι, Παναίτ, ἡ πιό
περήφανη πειθαρχία πού μπορεῖ νά ἐπιβάλλει ὁ
ἄνθρωπος στόν ἑαυτό του. Γι' αὐτό πολύ μοῦ
ἄρεσε ὁ Γκόρκη.

(Από τό βιβλίο «ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΓΚΡΕΚΟ»)

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

«Δεν μένω σ' ἓναν τόπο που δεν ξέρουν ποιός ἔγραψε τον Ἀμλετ»

Εκεῖ στήν ὁδὸ Ἀθηνᾶς ἦταν κάτι βουλιαγ-
μένα ὑπόγεια ὅπου λίμναζαν τά πλάσματα,
πού τήν εἶχαν πιά κατέβει ὅλη τῇ σκάλα. Μᾶς
εἶχε ἄρπάξει, ἀκόμη ἀπ' τό κεφαλόσκαλο, ἡ
μπόχα, ἡ μυρουδιά τῆς ἀνθρώπινης διάλυσης...
Κάτσαμε σ' ἓνα τραπεζάκι. Κείνος ἦταν μου-
ντός. Ἐπασχε. Κι ἔβηχε.

— Κῶστα... μοῦ λέει. Τί παραγγέλνουνε γιά
ἐδῶ;

— Γυναῖκες... τοῦ κάνω.

Πιοτό βαρύ, χαλασμένο, πού θά ἔπρεπε νά
συχνάξεις καιρό ἐκεῖ κάτω γιά νά μπορέσεις
νά τό πιεῖς.

— Γυναῖκες...;

— Ὁ λόγος τό λέει...

Ἐνα χαλασμένο ὑποκείμενο, λυγδιάρικο,
ἀλλήθωρο, ἦρθε και χτύπησε μέ μιά βρώμικη
πετσέτα τό τραπέζι μας.

— Πράμα; ρωτάει (Δηλαδή χάσις);

— Ὅχι.

Ξίνισε. Μᾶς κοίταξε μ' ἀβάσταχτη προπέ-
τεια.

— Και τότες λοιπόν τί νά σερβίρουμε στά
γυμνασιόπαιδα;

Κρατήθηκα. Τόν κράτησα και κείνον.

— Σίδερα... τοῦ λέω. Ἐχει;

— Ἐχει. Πόσα;

— Δυό.

— Ἄλλο;

— Κορίτσια.

— Πόσα;

— Ἐνα. Ὁ κύριος «νηστεύει».

— Τρέχουν τα κεραμίδια του. Ἐντάξει. Δέν
μπεράζει.

Ἐφυγε. Καί γύρισε μέ τά «σίδερα» (cidre =
μηλόκρασο). Σέ λίγο ἦρθε και τό «κορίτσι».
Εἶχε ξεκινήσει πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια νά
ῤρῃ, ἀλλά σκόνταψε στή λάσπη κι ἔπεσε... Ἦ-
ταν σέ μιά ἡλικία πού οἱ γυναῖκες εἶναι πιά ὁλό-
τελα μόνες, και στό κρεβάτι και στό κιβούρι.
Εἶχε κάτι ταλαιπωρημένα μαδημένα μαλλιά.
Κάτι παστούρωμένα μάγουλα (ροδοκόκκινα!)
και κάτι κακά, μπαγιάτικα μάτια. Ἦρθε μέ κου-
ρασμένη «γλύκα» και στάθηκε πάνω ἀπ' τό
τραπέζι μας. Βρωμοῦσε ὅλη ἀπὸ φτηνά μυρω-
δικά. Σηκώθηκε ὁ φίλος.

— Ὅριστε... τῆς λέει. Κάθισε.

Ἦταν ὅλος μιά στοργή. Ὅχι ἀπ' αὐτές τίς
ψεύτικες, τίς πολιτικάντικες. Τήν ζοῦσε... σάν
τόν ἀπόμαχο ἡθοποιό πού ζεῖ τούς ἀποτυχη-
μένους του ρόλους.

— Ὅριστε... τῆς ξαναλέει.

Κεῖνη στάθηκε σάν κεραυνόπληκτη. Τόν
κοίταξε. Ὑστερα κοίταξε κατά πάνου... ἐκεῖ
πού ζοῦσαν οἱ ἄνθρωποι. «Αὐτός εἶναι ἀπὸ κεί-
νους πού τριγυροῦνε ἐκεῖ πάνου...» σκέφτη-
κε. «Τί θέλει ἐδῶ κάτω;».

— Πῶς σέ λένε; τῇ ρώτησε ὁ Παναῆς.

Κεῖνη, ἀντί νά κοιτάξει τά χέρια του («πόσα
δίνεις»), κοίταξε τά μάτια του. Στήν ἀρχή
νόμιζε πῶς δέν ἔδινε τίποτα. Μά ὕστερα...
(τρώμαξε!) τά ἔδινε ὅλα!

— Λόλα... τοῦ λέει. Μμ.. πολύ λίγα. Μά ἀμέ-
σως μετάνιωσε. Πῶς μέ λένε εἶπες; Γιά σένα
τό θέλεις τ' ὄνομα. Γιά τόν ἑαυτό σου;

— Ναί.

— Τότες πές με Παναγιώτα.

— Παναγιώτα. Μά τότε εἴμαστε συνονόμα-
τοι. Γιά πές μου ὅμως, Παναγιώτα, «πλαγιά-
ζεις» ἀκόμη μέ ἄντρες; Πλαγιάζεις;

Κεῖνη γέλασε βραχνά σά νά κακάρισε ἡ νά
ῤριζε.

— Μέ πόσα, Παναγιώτα;

— Μέ τίποτις. Ἦ Παναγιώτα δέν πλαγιάζει
μέ κανέναν. Ἄν ἤθελες μέ τῇ «Λόλα...». Εἶναι
καί συφερτικιά.

— Πόσα, Λόλα;

— Ἐχεις λίγα ψιλά; Τό πάω και μ' ἓνα κονιάκι.
Τό «σίδερο» εἶν' ἀλαφρύ... Δέν τό πίνω. Ἄν δέ
βολεύεσαι πάλι... Ἐχεις ἓνα τσιγάρο;

— Παναγιώτα...

— Σοῦ τό 'πα. Τήν Παναγιώτα ἄστηνα. Ἐδῶ
παζαρεύουμε τῇ «Λόλα».

— Παναγιώτα... Δέ θέλω τίποτα ἀπ' αὐτά. Κι
οὔτε κατεβήκαμε ἐδῶ γι' «αὐτό». Διῶξε λοιπόν
τῇ Λόλα ἀπ' τήν παρέα μας.

Τό «κορίτσι» ἔκανε και μέ τά δυό τῆς χέρια
τό σταυρό τῆς.

— Χριστός και Παναγιά. Ἐ, τότε, τί γυρεύεις
ἐδῶ, χριστιανέ μου;

— Παναγιώτα... Νά... Μ' αφήνεις κομματάκι να σε χαϊδέψω;

Ἡ ναυαγισμένη γυναίκα ἔνωσε ἕνα πρωτόγνωρο σεισμό. Ἄγγελος ἦταν αὐτός; Ξεστρατισμένος ἄγγελος ἢ κανένας ἀγιάτρευτος τρελός; Μά τὰ μάτια του ἔλεγαν «ὄχι».

— Ἐλα... τῆς λέει.

Κεῖνη ζύγωσε ὑποταχτικά. Ἐνα κόκαλο βγῆκε ἀπ' τὸ μανίκι του (τόσο φαγωμένος ἦταν!). Στὴν ἀρχὴ κεῖνη τρόμαξε. Ὑστερα γλύκανε... Ἐκλείσε τὰ μάτια, ἔσκυψε. Τὸ κόκαλο περπάτησε. Ἐφτάσε στὸ φαγωμένο κρανίο... καὶ τὴ χάιδεψε... ἐκεῖ πού κάποτε οἱ ἄντρες χαϊδεύαν τίς γυναῖκες.

— Σέ κακοφάνηκε; τῆς λέει.

— Ὅχι.

— Εὐχαριστῶ, Παναγιώτα. Αὐτὸ ἤθελα... Μπορεῖς τώρα νὰ πᾶς στὴν παρέα σου.

Ἡ γυναίκα ξεμάκρυνε ἀνάμεσα σ' ἕναν ἱλιγγο. Κεῖνος κάλεσε τὸ γκαρσόνι, πλήρωσε. Κατόπι ἔβγαλε ἕνα κατοστάρικο.

Διγίές... λέει στὸ γκαρσόνι. Δώσε αὐτὸ στὴν κυρία καὶ πές της πὼς τὴν εὐχαριστοῦμε πολὺ γιὰ τὴν καλὴ συντροφιά πού μᾶς κράτησε. Ναί, παιδί μου. Στὴν κυρία... Πᾶμε Κώστα...

Ὁ Δάσκαλος γέμισε. Ἦπιαμε.

— Ὑστερα; τὸν ρωτῶ. Πές μου παρακάτω, δάσκαλε. Ὑστερα τί γίνηκε;

— Τίποτα. Τὴν ἄλλη μέρα χωρίσαμε. Τὸν ἄρπαξαν καὶ τὸν μπαρκάρισαν μὲ τὸ ζόρι. Ποῦ πῆγε; Σέ λίγο ἔμαθα πὼς τὸν εἶδαν στὴ Μαρσίλια. Ἐγὼ ἀπόμεινα πίσω του... μικρός. Πὼς σοῦ φάνηκε ἡ ἱστορία;

— Καὶ τίποτα νὰ μὴ διάβαζα... τοῦ λέω. Καὶ μόνο αὐτὸ ν' ἀκούα πάλι μοῦ ἔφτανε. Δέν ξέρω πόσο μεγάλος εἶναι καὶ πόσο μεγάλος μποροῦσε νὰ γίνε. Μά ἂν δέν ἔγινε ὅσο τοῦ ταίριαζε ποιὸς ἄλλος ἐξὸν ἀπὸ μᾶς φταίει; Ἐγίνες «μικρός» εἶπες. Ἄμ ἐγώ; Ἐγώ, δάσκαλε, ἀπὸ σήμερα δέ βρίσκω ποῦ νὰ κρύψω τὸ κεφάλι μου. Σ' εὐχαριστῶ. Τώρα ἂν καμιά μέρα βρεθῶ στὴ Μπραῖλα— θά 'χω πιά τί νὰ θυμηθῶ...

— Τί σοῖ ἄνθρωπος ἦταν, ντόμου Λεμνάρου; Πές μου πῶς πολλὰ.

— Ντράγκουλ μέου... Πὼς νὰ σοῦ τὸ πῶ; Γιὰ συγγραφέας μιά φορά ἦταν μεγάλος. Μά γιὰ ἄνθρωπος ἦταν λιγάκι— ὅπως τὸ λέμε μεῖς— «φράϊερ». Δηλαδή λιγάκι μωροπίστευτος. Τὸν ξεγελοῦσε ὁ πρῶτος κατεργάρης. Ἄκου. Μιά μέρα τὸν ἀντάμωσα τυχαῖα στὸ δρόμο. «Ἄιντε, μοῦ λέει. Πᾶμε ὡς τὴν «Κάπσα» νὰ πάρουμε ἀπὸ ἕνα ρόμι... Κρυώνω». Πῆγαμε. Δέν τὸν

ἄφησα οὔτε ἕνα λεπτὸ. Πετάχτηκα μονάχα γιὰ ν' ἀγοράσω τσιγάρα. Ἐ, σὺν γύρισα τὸν βρῆκα ἀπελπισμένον. Τί τρέχει; τοῦ λέω. «Φίλε μου Ὁσκάρ, μοῦ λέει. Δέν μπορῶ πιά νὰ πλερώσω τὸ ρόμι. Ἦρτε ἕνας... Μοῦ εἶπε πὼς θέλει νὰ βγάλει τὸν ἀδερφό του ἀπ' τὴ φυλακὴ καὶ τοῦ δώσα ὅλα μου τὰ λεπτὰ. Εἶχα πλερωθεῖ πρὶν λίγο ἀπ' τὸν ἐκδότη μου, γιὰ τὴν «Κυραλίνα».

Τὸ βλέπεις; συνεχίζει ὁ Λεμνάρου. Ἦταν «φράϊ». Ὅλοι οἱ εκδότες του τὸν γελοῦσαν καὶ τοῦ ἔρωσαν τὰ ποσοστά του. Πολλές φορές τοῦ κάναμε ἔρανο. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ὁ πλουσιότερος συγγραφέας τῆς Εὐρώπης. Μά ἦταν «φράϊερ»... Βλέπετε τί γράφει ἐδῶ; Στράντα Παλαιολόγ... Ἐ, ἐδῶ ἔμενε. Ἀλλοτε, παλιά, εἶχε καὶ μιά πλάκα «Κομμεμορατίβα», ἀργότερα τὴν ἔβγαλαν. Νά... Φαίνονται ἀκόμα τ' ἀχνάρια της. Ὡραῖο σπίτι. Μά δέν τὸν χωροῦσε. Κάθε λίγο μ' ἐπαιρνε στὸ τηλέφωνο «Λεμνάρουλε... μοῦ ἔλεγε. Τί λές; Πᾶμε μιά βόλτα κατὰ τὴ Μπραῖλα». Μά... σάματι, θὰ μοῦ πείς, χωροῦσε κι ἐκεῖ; Πουθενά δέ χωροῦσε. Ἄμα δέν εἶχε ἀφορμὴ νὰ φύγει ἀπὸ ἕναν τόπο ἔφτιαχνε μόνος του ἀφορμὴ. Μιά φορά στὴν Ἀλεξάνδρεια... Ἀλλά καλύτερα νὰ τὸ πῶ ἀπ' τὴν ἀρχή. Μιά μέρα, χωρὶς νὰ 'χει συστάσεις, γνωριμιές, χρήματα, μπαίνει σ' ἕνα βαπόρι καὶ κατεβαίνει στὴν Ἀλεξάνδρεια. Πὼς νὰ ζήσει;

Θυμήθηκε τὴν παλιά του τέχνη, «ζουγκράβ» (σοβατζής). Ἀπ' αὐτὸ πῆρε καὶ τ' ὄνομα Ἀντριάν Ζογκράφι. Χτυπᾷ μιά πόρτα πού 'δε νὰ γράφει γκρέκικο ὄνομα. «Θέλετε ζουγκράβ;» τοὺς λέει. Ὁ νοικοκύρης τὸν κοιτάξε... τὸν ξανακοίταξε... «Εἶσαι τῆς δουλειᾶς;» τὸν ρωτᾷ. «Γεννημένος γι' αὐτὴ τὴ δουλειά», ἀποκρίνεται ὁ δικός μας. «Ἀπὸ ποῦ ξεκίνησες;» τὸν ξαναρωτᾷ. «Βραῖλα καὶ βάλε...». Ἐνθουσιάστηκε ὁ ἄνθρωπος. «Ἐχω ἀδερφό ἐκεῖ», τοῦ λέει. «Κόπιασε μέσα». Ἐγιναν φίλοι.

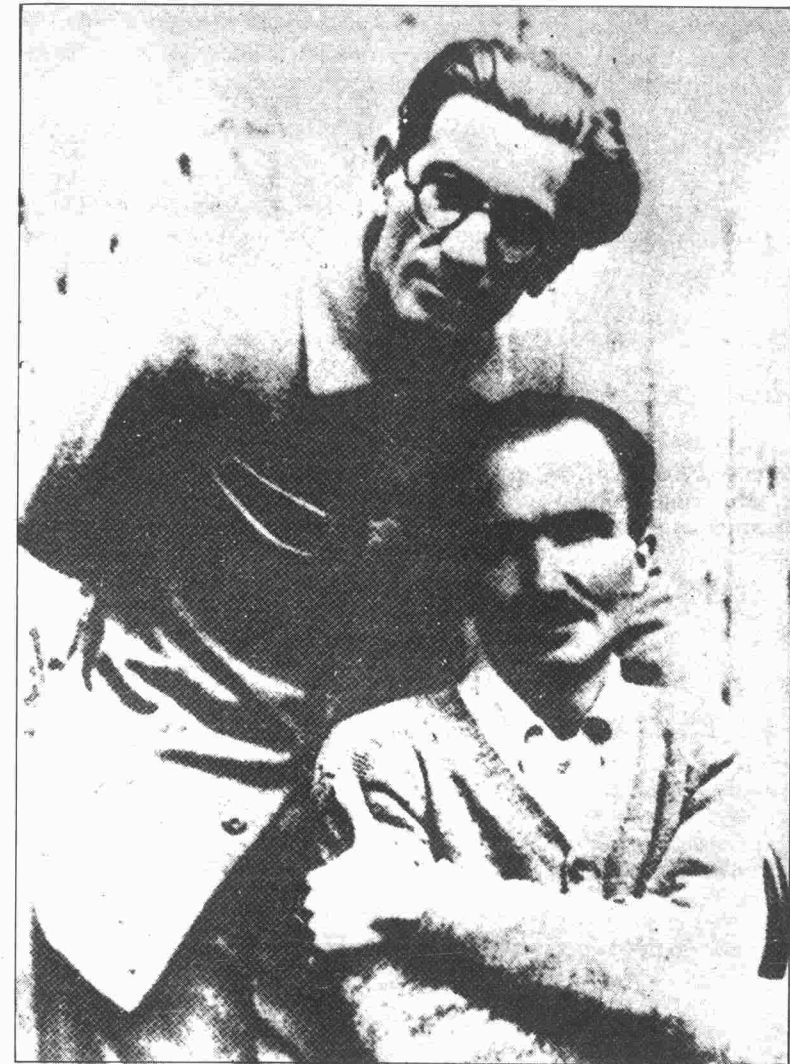
Μά βαριόταν νὰ μένει ἀνέργος. Ντρεπόταν κιόλα. Καὶ μιά μέρα ἄρχισε νὰ σοβεντίζει τίς κάμαρές του. Τὸ σπίτι ἦταν μεγάλο. Στὸ τέλος εἶχε βαρεθεῖ καὶ γιὰ νὰ περνάει ἡ ὥρα του, ἀπάγγελνε Ἀμλετ. Κάποια ὅμως στιγμὴ στάθηκε σὰ μάρμαρο. «Ἄραγε... λέει ἀπὸ μέσα του... Νὰ ξέρει κανεὶς σ' αὐτὴ τὴν πόλη ποιὸς ἔγραψε τὸν Ἀμλετ;». Καὶ μιά καὶ δυὸ κατεβαίνει ἀπ' τίς σκαλωσιές καὶ πιάνει τὸν πρῶτο διαβάτη. «Γιὰ στάσου!» τοῦ λέει. «Μήπως ξέρεις ἐσύ ποιὸς ἔγραψε τὸν «Ἀμλετ;». Ὁ διαβάτης τρόμαξε: «Ὅχι κύριε! τοῦ λέει. Σ' ὀρκίζομαι πὼς δέν τὸ 'κανα ἐγώ!». Καὶ τὸ 'βαλε στά πόδια.

Παρά πέρα σταματᾷ ἄλλον... Τὸ ἴδιο. Ἀκούει ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ τὰ καυγαδίσματα καὶ

βγαίνει ἀπ' τὸ παράθυρο. «Τί τρέχει, μπρέ Παναγιώτακη;» τοῦ λέει. — «Ἀφεντικό», λέει ὁ Ἰστράτι. «Μήπως ξέρεις ἐσύ ποιὸς ἔγραψε τὸν «Ἀμλετ;». «Τί μᾶς νοιάζει μωρὲ παιδί μου ἐμᾶς; Ψωμί μᾶς γύρεψε ὁ ἄνθρωπος ἡ φαί;» τοῦ λέει ὁ ἀγαθὸς νοικοκύρης. «Τότες φεύγω!» λέει ὁ Ἰστράτι. «Δέν μένω οὔτε μισό

λεπτὸ σ' ἕναν τόπο πού δέν ξέρουν ποιὸς ἔγραψε τὸν «Ἀμλετ!».

Μιά πολὺ παλιὰ ὀμπρέλλα (ἀπόσπασμα)

Με τὸ ΝΙΚΟ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

«Είχε χωρίσει τόν κόσμο σέ ὄντα ὑπεύθυνα καί ἀνεύθυνα

Ο Παναῖτ Ἰσνράτι εἶταν θρύλος σά συγγραφέας καί σάν ἀνθρώπινη περιπέτεια. Τόν εἶχε ἀνακαλύψει, πρὶν λίγα χρόνια, ὁ Ρομαίν Ρολλάν καί γοήτευε τότες τόν κόσμο μέ τούς θρύλους τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς – τόν συγκρίνανε μέ τόν Γκόρκι. Στῇ Μυτιλήνῃ εἶχα ἀπολάβει δυό ἔργα του, τὴν «Κυρά Κυραλίνα» καί τὸ «Μπάρμπα Ἀγγελή», πού τὰ μετὰφρασε ὁ Κώστας Φριλιγγος, καί μᾶς τὰ διάβασε στίς βεγγέρες πού κάναμε σπῖτι του, σ' ἓνα παρασόκακο τῆς Κουλπάρας, στρωμένο μέ ντουσε-μέ.

Πατεῖς μέ πατῶ σε ἔτρεξε ὁ κόσμος στήν «Ἀλάμπρα», γεμίσαν φίσκα οἱ διάδρομοι καί κρέμονταν οἱ ἄνθρωποι σάν τσαμπιά ἀπὸ τὰ θεωρεῖα νά ἀκούσουνε τούς ὁμιλητές, τόν Ἰσνράτι, τόν Καζαντζάκη καί τὸ Γληνό. Καί τώρα θυμᾶμαι τόν Ἰσνράτι μέ τὴ βασανισμένη μορφή του νά μιλάει καί νά λέει γιὰ τους «λευκοὺς» καί γιὰ τούς ξένους «ἐπεμβασίες», πού γιουρουντίζαν στὴ χώρα ἀπὸ ὅλα τὰ σύνορα νά πνίξουν τὴν ἐπανάσταση μέ τὴ φωτιά καί τὸ φονικό – ἀνοιγαν, εἶπε, τίς κοιλιές τῶν μπολσεβίκων, τοὺς ἄδειαζαν τὰ ἄντερα καί τίς γεμίζαν μέ χῶμα! Τώρα ἡ ἐπανάσταση νίκησε καί γιόρταζε τὰ 10 τῆς χρόνια.

Τόν ἀκουγα σάν ὑπνωτισμένος. Φρίκη, ἀγανάχτηση καί χαρά, γενόταν ὅλα μέσα μου ἓνας λυγμός καί στεκόταν στό λαρύγγι μου κόμπος. Κι ἐνίωσα τότε πὼς πέρα ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἐνγκελς, αὐτὸ πού συντάραζε ἀπὸ καιρὸ τὴ συνειδήσή μου εἶταν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Ὀχτωβριανὴ Ἐπανάσταση. Κρατοῦσε τὰ αἰσθήματα καί τὴ σκέψη μου σέ μιά μαγικὴ διέγερση κι ὅ,τι ἀκουγα, ὅ,τι διάβαζα σχετικό – τὸ βιβλίο τοῦ Τζὼν Ρήντ – μέ διαπερνοῦσε σὰ ρίγος.

Μηδὲ νωρίτερα μηδὲ ἀργότερα, τίποτα δὲν ὑπῆρξε πού νά τύλιξε μέ μαγεία τὴ φαντασία μου τόσο, ὅσο τὸ ἱστορικὸ τοῦτο γεγονὸς πού φαινόταν νά ἔχει γκρεμίσει μιά καὶ καλὴ, ὅλες τίς πρόστυχες ἀνθρώπινες διακρίσεις. Εἶχε χωρίσει μέ κάθετη τομὴ τόν κόσμο σέ ὄντα ὑπεύθυνα καί ἀνεύθυνα μπρὸς στήν ἀνθρώπινη ιδιότητα.

.....
Λοιπὸν τοῦτος εἶταν Ἑλληνορουμάνος,

Γεράσιμος Βαλσαμῆς τὸ ὄνομά του, ἀπὸ μάνα Ρουμάνοι καί πατέρα Ρωμιό, ἀπὸ αὐτοὺς πού λυμαίνονταν τὴν ὑφήλιο, τὰ Βαλκάνια καί τὴν Ἀραπιά, καί κάναν ὅ,τι μπορούσαν γιὰ νά ζήσουν στὸν ψεύτη κόσμο – ἀπὸ κοντραμπαντζήδες ἴσαμε ἡγεμόνες λαῶν.

Κουτσούβελο ἀκόμα πῆρε τῶν ὀμματιῶν του κι ἄρχισε νά πλανιέται – διάσκιζε τὴν Εὐρώπη, τὴν Αἴγυπτο, τὴ Συρία, πῆγε στὴ Γιάφα κι ἦρθε καί στὴν Ἑλλάδα, δουλεύοντας σάν παραγιός σέ ταβέρνα, χαμάλη, χαλκιάς, μπογιατζῆς, καί τέλος ἄραξε ἀπαίθριος φωτογράφος στὴ Νίκαια τῆς Γαλλίας.

Στὰ 1921 βαριέστηκε νά παλεύει, ἔπαθε φυματίωση, κι ἔκοψε τὸ λαιμὸ του νά αὐτοχτονήσει. Κατάκοιτο στό σπιτάκι τὸν ἀνακάλυψε τελευταῖα ὁ Ρομαίν Ρολλάν, λανσάρησε τὸ ταλέντο του καί κατάχτησε ὁ Ἰσνράτι τόν κόσμο μέ τίς ἀτέλειωτες περιπέτειες τῆς ζωῆς του, ἀφηγημένες μέ τὴ ζεστὴ τῆς ρωμαϊκῆς του καρδιάς.

Τώρα λοιπὸν πού ξανάρθε στὴν Ἑλλάδα μέ τὸ Νίκο τὸν Καζαντζάκη, σὰ νά μὴ φτάναν ὅσα εἶπε ἐκείνη τὴ βραδιά στὴν «Ἀλάμπρα», σηκώθηκε μιά μέρα καί πῆγε στό σανatóριο «Σωτηρία», ἔφριξε μέ τὴν ἀθλιότητα πού συνάντησε, τὴ βρώμα, τὴν πείνα, τὴν ἐγκατάλειψη, ὅπου οἱ ἄνθρωποι στιβαγμένοι ὁ ἓνας πάνω στὸν ἄλλο ξερνοῦσαν αἷμα καί πέθαιναν ἀβοήθητοι – καί τοὺς πρότρεψε νά κατέβουν καί νά ἐγκατασταθοῦν στὰ μέγαρα τῆς Ἀθήνας.

Οἱ φημερίδες φρυάξανε. Ἀνασκουμπώθηκαν καί οἱ δικαστικὲς ἀρχές, μὰ πρὶν προφτάσουν, ὁ Παναῖτ Ἰσνράτι ἀπελάθηκε. Γιατί εἶναι ἡ ἀλήθεια πὼς ἡ «Σωτηρία» εἶταν τότες ἀπαράδειγμάτιστο στίγμα σέ ὀλάκερη τὴν Ἑλλάδα καί δὲν εἶχαν κίολας περάσει πολλὰ χρόνια, ἀφότου οἱ ἄρρωστοι μέ ἐπικεφαλῆς τὸν ποιητὴ Ἰωσήφ Ραφτόπουλο καί μέ μαῦρες σημαίες κατέβηκαν στὴν Ἀθήνα νά διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή τους. Κρῦο ρίγος διέδραμε τὴ ραχοκοκαλιά μερικῶν – αὐτοὶ πού δημιουργοῦν τὴν ἀθλιότητα δέ θέλουν καί νά τὴ βλέπουν.

Κι ὁ Ραφτόπουλος πού πέθανε στὰ 1923, μέσα στὴ «Σωτηρία» 33 χρονῶ, ξεχάστηκε σήμερα μαζί μέ τὴν ποίησή του. Κανείς δὲν

περίλους

μιλᾷ πιά γι' αὐτόν. Στὴ δεύτερη ποιητικὴ συλλογή του «Διαλεχτά», πού πρέπει νά βγῇ κε κατόπιν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ὑπάρχει ἓνα ποῆμα τὸ «Καλοῦμεν...», ἐνδειχτικὸ τῆς ἀντιπολεμικῆς διάθεσης τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, γεμάτο σπαραγμό, ἀγανάχτηση καί ὑψηλὴ διαμαρτυρία:

«Κατάμαυροι περνοῦν καιροὶ καί χρόνοι,
κυβερνοῦνε τὸν κόσμο ποιοὶ δαιμόνοι;
πατέρες, τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς, ἡ νιότη,
ἐνός «καλοῦμεν» σκλάβοι ἢ ἀνθρωπότη!...»

Λίγο πρὶν φύγει ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰσνράτι, εἶχα τὴν εὐκαιρία νά κάνω μιά ἡμίωρη, ἀπὸ κοντά, γνωριμία μαζί του, ὅταν ἡ Ἐφη, κάποιος ἄλλος φίλος κι ἐγώ, πῆγαμε καί τὸν συναντήσαμε στὴν Κηφισιά, στό σπῖτι τοῦ Γ. Νάζου πού ἔμενε, γιὰ νά τοῦ δόσουμε ἓνα γράμμα (πού μᾶς ἔστειλε ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη ὁ Κώστας Φριλιγγος) χαιρετιστήριό τῆς ἀφιξῆς του. Κουβε-ντιάζαμε πολὺ φιλικά. Τοῦ μιλήσαμε γιὰ τὴ ζωὴ στὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο καί γιὰ τὰ φοιτητικὰ μας ζητήματα (γιατί;) καί ἰδιαίτερα τοῦ τονίσαμε γιὰ δυό ἐξόριστους συναδέλφους μας τότε, θαρρῶ, τὸ Ζήση τὸν Παπαθανασίου καί τὸν Κώστα τὸν Κολοζόφ. Ὁ Ἰσνράτι, μᾶς ἀκουγε νά τοῦ μιλοῦμε ἑλληνικά, καί μᾶς καταλάβαινε τσάτρα πάτρα.

Καθὼς ὅμως ἀκουσε τὴ λέξη «ἐξόριστοι»,

ἄνοιξε ἀπορεμένος τὰ μάτια του καί τὰ χοντρόχερά του τὰ βασανισμένα ἀπὸ τὴ χερωναχτικὴ δουλειά, ἀνοιξαν καί τοῦτα διάπλατα, σέ ἐνδειξὴ ἀμηχανίας: γιατί μαθὲς διαμαρτυρόμαστε; τόσο μεγάλο πρᾶμα εἶναι πού δυὸ συμφοιτητές μας εἶναι ἀξοῦριστοι;

Ξέρεις πολὺ καλά τί σημαίνει νά σέ πιάσει ἓνα νευρικό γέλιο καί νά βρίσκεσαι μπροστά σ' ἓνα πρόσωπο σοβαρό, πᾶς νά συμμαζευτεῖς καί σέ παραπαίρνει. Γελούσαμε λοιπὸν ἐμεῖς, γελοῦσε κι ὁ Ἰσνράτι χωρὶς νά ξέρει γιατί γελάμε. Κι ὅταν τοῦ ἐξηγήσαμε γαλλικά τί συμβαίνει, πάλι γελούσαμε κι ἐμεῖς καί κείνος, ὥσπου φύγαμε. Καταλαχοῦ κι εἶταν κι ὁ ἴδιος ἀξοῦριστος καί μέ τὴ ρόμπα, τὴν ὥρα ἐκείνη πού μᾶς δεχόταν στό σπῖτι τῆς Κηφισιάς.

Καί παρόλο ὅμως πού ἔφυγε ὁ Ἰσνράτι, ὁ εἰσαγγελέας δὲν τότε λησμόνησε, αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά του. Ἀπάγγειλε κατηγορία ἐναντίου του κι ἐναντίου τοῦ Καζαντζάκη καί τοῦ Γληνοῦ, πού τὸν πλαισίωναν στὴ συγκέντρωση τῆς «Ἀλάμπρα». Τῆς ἀρέσουν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας κάτι παρόμοια χωρατὰ ὅπου μέ τὴν ἀστυνομία τῆς σέ ἀπελαύνει καί μέ τὴν κερά Δικαιοσύνη κατόπι σέ δικάζει κι ἀδειάζει ἐπάνω σου τὸν τενεκέ τῶν σκουπιδιῶν.

(Απόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο «ΤΟΤΕ ΠΟΥ ΖΟΥΣΑΜΕ»

Signature du déclarant :
Georgios Panait Istrati

Τέλος αφιερώματος - Τέλος αφιερώματος - Τέλος αφιερώ

ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Η Προέλευση των Ομιλιών

Στίχο: ΝΙΚΟΣ ΛΥΚΟΥΡΕΣΗΣ

Τον τελευταίο καιρό στις διάφορες θερινές «πολιτιστικές» διοργανώσεις, συστηματικά εμφανίζονται παραστάσεις «Ομιλίας», αυτού του μοναδικού λαϊκού θεατρικού είδους, πάντα βέβαια συνοδευόμενες από ευχές για τη διάσωσή του.

Η αντιμετώπισή τους όμως σαν είδος φολκλόρ κατά τη γνώμη μας βοηθά αντί να ανακόπτει τον αφανισμό τους, αφού συντελεί στο να θεωρούνται απλά θεατρικές παραστάσεις που μπορούν να παιχθούν οπουδήποτε, αντί για μια μορφή αποκριάτικων «δρώμενων», όπως πραγματικά είναι.

Με σκοπό να δόσουμε τις πραγματικές τους διαστάσεις στο χώρο και το χρόνο, δημοσιεύουμε την παρακάτω μελέτη του ΣΠΥΡΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ, κάνοντας με τη σειρά μας την ευχή να συνεχιστούν οι παραστάσεις της «Ομιλίας» σαν αποκριάτικου έθιμου, που είναι νομίζουμε και ο μόνος τρόπος για να αποφύγουν τη μουσειοποίηση, δηλ. τον πραγματικό αφανισμό.

Βασικό παραμένει το πρόβλημα της προέλευσης του Ζακυνθινού λαϊκού θεάτρου, των «Ομιλιών», που με τη μακρόσυρτη ιδιωματική φωνή παίζονται σε πλατείες, καντούνια, πλατώματα των εκκλησιών από μεταμφιεσμένους ερασιτέχνες ηθοποιούς τις Αποκριές, και συγκεκριμένα από την Τσικνοπέμψη.

Ο Δ. Ρώμας θεωρεί «grosso modo» τη χρονιά 1750 σαν ένα ξεκίνημα για το (δημόσιο) αριστοκρατικό, όσο και για το λαϊκό πλοκάμι της Ζακυνθινής θεατρικής ζωής... αρχικά έχουμε ομιλίες που ανήκουν στον Κρητικό δραματικό κύκλο (Ερωτόκριτος, Ερωφύλη κλπ) κι ακολουθούνε μετά άλλες μεντόπια υπόθεση που το πνεύμα τους είναι δανεισμένο από Ιταλικά πρότυπα»¹.

Ο Σπ. Ευαγγελάτος υποστηρίζει ότι «η Ομιλία ήταν ένα είδος θεάματος που οι ρίζες του πρέπει να αναζητηθούν στην Ιταλία, κυρίως στη Βενετία με τα ξέφρενα καρναβάλια... Ήταν λοιπόν η ομιλία ένα είδος λαϊκού, αυτοσχεδιαστικού, σατυρικού θεάτρου και η βασική της διαφορά από την *commedia dell'arte* είναι ότι τη δεύτερη υπηρετούσαν επαγγελματίες λαϊκοί ηθοποιοί, ενώ την πρώτη νυχτοκόποι όχι από τα κατώτερα λαϊκά στρώματα»². Πιο απόλυτος ο Γ. Σιδέρης γράφει: «Βενετσιάνικο, ιταλικό στην ουσία το Κρητικό θέατρο, το ίδιο και οι ομιλίες... Στη Ζάκυνθο... είχε φανεί κι ένα λαϊκό είδος, ξενόφερτο αλλά φάνηκε, οι Ομιλίες»³.

Ο Α. Πολίτης ονομάζει «ομιλία» το «ιντερμέδιο της κυρα-Λιάς της ρουφιάνας» του Σαβόγια Ρούσμελη· δηλαδή ταυτίζει τα ιντερμέδια με τις Ομιλίες⁴.

Από άποψη έκτασης συμπίπτουν, γιατί οι 15σύλλαβοι στίχοι των Ομιλιών συνήθως κυμαίνονται από 200-300 και του προκείμενου ιντερμέδιου φθάνουν τους 450 8σύλλαβους και 7σύλλαβους. Θεματικά όμως διαφέρουν, γιατί δεν έχουμε καμιά ομιλία, που να κάνει και νύξεις έστω για αυτό το γυναικείο τύπο. Ο τύπος αυτός, όπως θα δούμε παρακάτω, κατάγεται από την *Commedia dell'arte*.

Ούτε έχουμε κάποια πληροφορία, που να μας βεβαιώνει ότι τα ιντερμέδια χρησίμευαν ως Ομιλίες ή και αντίστροφα. Αντίθετα μάλιστα η Μ. Γιαννοπούλου μας πληροφορεί: «Τις σάτιρες (ομιλίες) έγραφαν τα ίδια τα αρχοντόπουλα. Μούλεγε η γιαγιά μου πως οι νέοι της εποχής έγραφαν χαριτωμένες καυστικές σάτιρες και παίζοντάς τες οι ίδιοι, σατίριζαν τα πιο χαρακτηριστικά επεισόδια της ζωής»⁵.

Ο Μ. Μερακλής, που ασχολήθηκε με τη «Γαϊδουροκαβάλα» και τους «Εργάτες Κεφαλήνας»⁶, η Κ. Κακούρη⁷ και ο θεατρολόγος Walter Pucher⁸ βρίσκονται στο σωστό δρόμο, επειδή υποστηρίζουν ότι οι Ομιλίες προέρχονται από τα λαϊκά δρώμενα της Αποκριάς. Και ο χρόνος που παίζονταν (πάντα Αποκριές) μας οδηγεί σ' αυτό το

κούς ανθρώπους, γιατί «οι αρχόντισσες φορούσαν προσωπίδα στην λεντίκα και για να μην τις βλέπουν, οι άρχοντες, όποτε ήθελαν, οι ποπολάροι, ο λαός μόνο τα Καρναβάλια»⁹.

Μια πολύτιμη μαρτυρία του Γερμανού περιηγητή Franz Ferdinand von Troili έρχεται να επιβεβαιώσει ότι το 1666 την Καθαροδευτέρα οι Ζακυνθινοί παρουσίασαν υπαίθρια λαϊκή θεατρική παράσταση στην Πλατεία του Αγίου Μάρκου που «εκεί έγινε δίκη του Σαμπαθάι Σέβη από τον βεζύρη και το συμβούλιο του, σαν υποκινήτη επανάστασης. Η απόφαση ήταν, να τον κλείσουν σ' ένα δέρμα βοδιού, να τον διαπομπεύσουν απ' όλους τους δρόμους της πόλης και τελικά να τον παλουκώσουν στην Πλατεία»¹⁰.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι οι Ομιλίες δεν προέρχονται από το Κρητικό θέατρο, αλλά υποβλήθηκαν τη θεατρική ζωή του νησιού, όπως και η Commedia dell' arte¹¹. Είναι μαρτυρημένο ότι πολλοί λαϊκοί ιταλικοί θίασοι κατέφθαναν στο νησί το 17ο αιώνα¹², όπως και πολλοί Κρητικοί πρόσφυγες, κυρίως μετά την πτώση του Ηρακλείου (1669) στους Τούρκους.

Το κλείσιμο του ψευδοπροφήτη Εβραίου Σέβη σε δέρμα βοδιού μας οδηγεί στα λαϊκά δρώμενα της Αποκριάς που τελούνται σ' όλη την Ελλάδα για ευετηρικούς λόγους¹³. Το δρώμενο του λαϊκού δικαστηρίου, κοινό σ' όλες σχεδόν τις Ζακυνθινές Ομιλίες, (Κρίνος, Ο Μυρτίλος και η Δάφνη, η Χρυσανθή, η Ρεβέκκα, αγών Έρωτος), αναπαράστανε τις Αποκριές σε πολλά μέρη της πατρίδας μας, Μάνη¹⁴, Πυλία¹⁵, Αργυράδες Κερκύρας, Κεφαλονιά κ.α. Ο Δ. Λουκάτος γράφει για το δρώμενο: «ο τσάφος δηλαδή αστυνομικός...έπιανε τους πλούσιους θεατές, πως τάχα κάτι έκαναν, και τους πήγαινε στο δικαστή (έναν μεταμφιεσμένο), που περίμενε σ' ένα τραπέζι για να πληρώσουν. Ο δικαστής τούς έβαζε να πληρώσουν τη μούρτα (=πρόστιμο), και μ' αυτό εισπράττονταν τα έξοδα της μασκαριάς, ή αγοράζονταν το φαγοπότι της Καθαρής Δευτέρας»¹⁶. Στις Αργυράδες Κερκύρας στο τραπέζι του δικαστηρίου κάθονται ο Πρόεδρος, ο εισαγγελέας και ο κατηγορούμε-

νος απολογείται. Η κατηγορία είναι ανάλογη με το επάγγελμα του κατηγορούμενου. Έτσι έχουμε μια εμβρυακή μορφή θεάτρου, αφού γίνεται και κάποιος διάλογος.

Αλλά και η λέξη καθεαυτή «Ομιλία», αν και λόγια¹⁷, μας υποχρεώνει να τη συσχετίσουμε με το δικαστηριακό λεξιλόγιο του Ζακυνθινού λαού. Συχνά στη Ζάκυνθο ακούμε: «θα σε ιδώ στο μίλημα της δίκης, ή η δίκη εμιλήθηκε». Δηλαδή η λαϊκή της ονομασία πρέπει να είναι «μίλημα», και σημαίνει: «συζήτηση και απόφαση για κάτι».

Διαρκεί και ολοκληρώνεται σε μια σκηνή. Πράγματι η Ομιλία αρχικά είναι μια σκηνή π.χ. Γυναικοκαυγάς στο Γέτο. Ύστερα οι υπόλοιποι της παρέας προσθέτουν, αφαιρούν, μετατοπίζουν λέξεις, φράσεις, διαλόγους χωρίς ν' αλλοιώνουν την υπόθεση.

Τη λέξη «μίλημα» ως θεατρικό όρο πρωτοσυναντάμε στη Ζακυνθινή γραμματεία στην τραγωδία Ευγένια (1646) του Θεόδωρου Μοντσελέζε. Στο κριτικό υπόμνημα, σ.70, στ. 860 διαβάζουμε: «segue: Τέλος του τετάρτου μιλήματος και αρχεται το πέμπτον. Πράξις δ' . σκηνή δ' .»¹⁸.

Ως όρος, όσο κι αν «ο διαχωρισμός σε πράξεις είναι ανύπαρκτος, γιατί, πρόκειται μάλλον για σκηνές παρά για πράξεις και στην πραγματικότητα έχουμε σκηνές πολύ περισσότερες από δέκα»¹⁹, σημαίνει θεατρική σκηνή, γιατί ο Μοντσελέζε δε γράφει παρακάτω, όπως θα περίμενε ο αναγνώστης, «πράξη ε' . σκηνή ε' .», αλλά στο κριτικό υπόμνημα, σ.76, στ. 1014, ο εκδότης έχει: «segue: πράξις έκτη, σκηνή έκτη».

Η προφορική παράδοση μας πληροφορεί ότι αυτού του είδους τη θεατρική παράσταση ονόμασαν Ομιλία, για να ξεχωρίζει από το βουβό θέατρο. Ποιό άλλο είναι το βουβό θέατρο παρά τα δρώμενα της Αποκριάς;

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως η γενεσιουργός αιτία των πρώτων Ομιλιών είναι οι μιμικές παραστάσεις της Αποκριάς και η λαϊκή ονομασία της είναι «το μίλημα» από το ιδιωματικό δικαστηριακό λεξιλόγιο²⁰.

13. Δ. Σ. Λουκάτου, Οι λαϊκές Αποκριές της Κεφαλονιάς, Επτανησιακή Πρωτοχρονιά, 1960, σ. 149.
14. W. Rucher, ό.π., σ. 55.
15. Κ. Κακούρη, ό.π., σ. 84.
16. Δ. Λουκάτου, ό.π., σ. 150.
17. Κ. Μ. Γιαννούτσου, Φεστίνι και Ομιλία, Λογογραφία, 2 (1910), σ. 449.
18. Teodoro Montselese, Ευγένια, a cura di Mario Vitti, Napoli 1965.
19. M. Vitti, Προεισαγωγικά στην «Ευβιένα», Κρητικά Χρονικά, Ηράκλειον Κρήτης 1960, σ. 439.
20. Για τις επιδράσεις της Commedia dell' arte και του Κρητικού θεάτρου στις επώνυμες Ομιλίες θ' ασχοληθούμε σ' άλλη μελέτη μας.

ΔΗΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΙΕΣ

στη σκέψη
στο γράμμα
στις τέχνες

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ (1975 - 1982)
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΓΡΗΘ • ΧΡΟΝΟΣ 10ος • ΤΕΥΧΟΣ 92

Άφιγμα στον ποιητή ΓΙΩΡΓΟ ΛΙΚΟ
"Επιλογή απ' τό ποιητικό του έργο.
Γιά τόν ποιητή γράφουν οι:
Έκτορ Κακινόφας - Βαγγέλης Κάσος - Τάκης Καρβέλης - Αλέανδρος Πολιανάκης

Κάθε τεύχος
Διακρίνεται
για τή γαλλική
Έκδοσή του

Θανάσης Νέσας
"Ο Καβάφης
ήξερε Ελληνικά;

Τέσος Ελένης
Μία συνέντευξη
μέ τόν
Τίμο Μαλάνο

Διατίθεται Γραμμοφώνη:
Βαγγέλης Κατσίφασογιάννης
Ε. Κραίνη - Κατσαμπάνη:
Σ. Τζιλιόπουλος

Γράφουν επίσης:
Ραχ Αμερίκας
Συνέντευξη μέ τόν ποιητή Γιώργο Λικό
Γιά μία επανεκτίμηση τού ρόλου τού θεατή
"Η ανάγνωση τού Έγώ στον Van Gogh"

Ποίηση τών:
Τ. Μαλάνου - Μ. Πρατικάκη - Ν. Ραφα - Αόγ. Κάκαλη - Γ. Παπαλεονάρδου

ΜΙΚΡΕΣ ΤΟΜΕΣ • ΘΕΑΤΡΟ • ΒΙΒΛΙΟ • ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ

Θεωρητικό αρχείο

ΚΑΡΤΑΣΤΙΟ 1975, 1976

ή λέξη

Κάθε τεύχος
κι αφιέρωμα

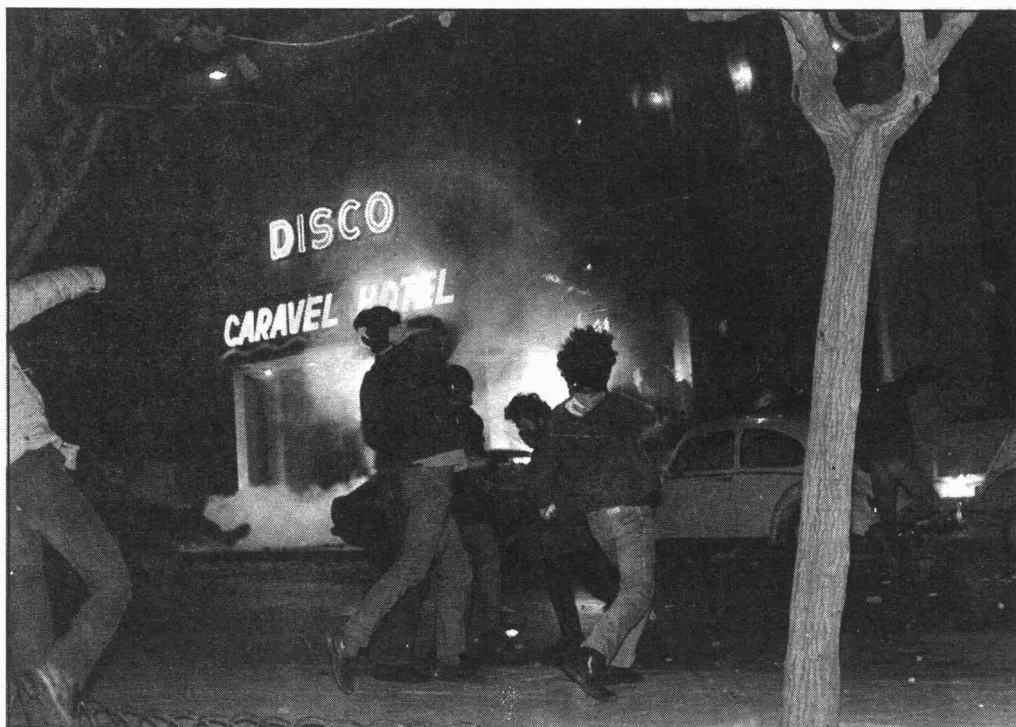
κυκλοφορεί κάθε
δεύτερη Τετάρτη

Ομήρου 34
10672 - Αθήνα.
Τηλ.: 36.40.488 - 36.40.487 - 36.26.910

1. Δ. Ρώμα, το Επτανησιακό Θέατρο, Νέα Εστία, Χριστούγεννα 1964, σ. 111.
2. Σπ. Ευαγγελάτου, το Επτανησιακό Θέατρο, Θέατρο, τεύχος 13, Γενάρης - Φλεβάρης 1964, σ. 61.
3. Γ. Σιδέρη, το Επτανησιακό Θέατρο, τεύχος 15, 1964, σ. 76.
4. Α. Πολίτη, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978.
5. Μ. Γιαννοπούλου, Ομιλίες, Ιόνιος Ανθολογία, 8 (1934), σ. 139.
6. Μ. Γ. Μερακλή, το πρόβλημα της προσελεύσεως των Ομιλιών, Φιλολογικά, τεύχος 5, Γιάννινα 1981, σ. 34-38.
7. Κ. Κακούρη, Αυτοσχεδιασμός και Θέατρο, Θέατρο, τεύχος 22, 1965, σ. 83. (Το Πατρικό έθιμο του «Γαϊδουράγαμου, που αναφέρει είναι ζακυνθινό δάνειο).
8. W. Rucher, Το λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα, Αρχαιολογία, τεύχος 12, 1984, σ. 54-55.
9. Μ. Γιαννοπούλου, Παλιό ζακυνθινό καρναβάλι, εφημ. «Ζάκυνθος», έτος Α', φυλ. 4, 1-3-1964, σ. 1.
10. Ντ. Κονόμου, Το ζακυνθινό θέατρο (1571-1971), Επτανησιακά Φύλλα, 12 (1984), σ. 61-62.
11. Μ. Πλωρίτη, Ελληνική Κωμωδία και Κομμέντια, Θέατρο, τεύχος 22, 1965, σ. 30.
12. Θέατρο, τεύχος 22, 1965, σ. 13.

Πορτραίτο

Απεργίες πείνας,
παύσεις,
δακτυλικά αποτυπώματα,
φλας,
το ίδιο πράγμα από δεκάδες οπτικές γωνίες, πώς να κάνεις τους άλλους να καταλάβουν, γονείς
ξετρελαμένοι από φόβο, φαινομενικά ήρεμοι, καλοπροαίρετοι, δεσποτικοί. Αναρχικοί, ξύλο,
προφυλακίσεις, διάδρομοι γεμάτοι νερά και σκουπίδια, εικοσιτέσσερις ώρες διψασμένοι, ήχοι
από γραφομηχανές, παραστάσεις, προβολείς, σκοτάδι.

Ταυτότητες, εξακριβώσεις, βαθμός συγγένειας – κενό –, χρώμα οφθαλμών κυανούν, βαθύ, θλά-
σεις, κηλίδες σκοτεινές κι άφιλτρα συμπεράσματα χωρίς υποθέσεις. Κρύο πολύ, σοκολάτες,
βιτρίνες κομματιασμένες, φωτιά, χαρτιά τσαλακωμένα, δικηγορικές ταυτότητες, ορθοστασία
τρεις
πέντε
οκτώ ώρες.
Εφημερίδες, δάχτυλα λερωμένα απ' το μελάνι, ελεύθερο επισκεπτήριο, πίσω απ' τις σίτες, ξεχω-
ρίζεις μόνο φωνές.

περίπλους

Ήταν δεκαεννιά
δήλωνε εικοσιδύο
φορούσε σκουλαρίκι
του αφαίρεσαν τα προσωπικά του είδη
Τονίζει τα μάτια του μ' ένα μαύρο μολύβι
χαμογελάει
δεν είναι ομοφυλόφιλος
είναι όμορφος
οι δικές του οι αγωνίες ανακατεμένες ξαφνικά
με υπομνήματα, με υπογραφές κάτω από καταθέσεις,
μ' αιτήσεις κι αποφυλακιστήρια.
Δήλωνε εικοσιδύο
κι έψαχνε καράβι να μπαρκάρει για τον Περσικό ακριβώς τον καιρό που απαγορεύτηκαν τα δρο-
μολόγια. Πίστευε πως είχε δικαίωμα να παίζει κι οι άλλοι – οι μεγάλοι – είχαν γνώμη εντελώς διά-
φορη για το παιχνίδι.
Με τα λεφτά απ' το καράβι, αγόρασε μια μηχανή μόνο και μόνο για να νοιώθει τον αέρα να περνά
απ' τα μαλλιά του – είχε τότε μακριά μαλλιά –. Αργότερα τάκοψε, άλλαξε ολόκληρος, μετά τη
φυλακή ο πατέρας του τούκρυσε το σκουλαρίκι, χαμογελούσε «έχω κι άλλο ανταλλακτικό» μουρ-
μούριζε και χαμογελούσε· το πρόσωπό του φωτιζόταν, ύστερα έσβυνε.
Ταμπέλες νέον, το σπίτι του είναι κρύο και υγρό μυρίζει όμορφα όπως κι αυτός και το πληρώνει
φτιάχνοντας σχέδια που δεν τ' αρέσουν.
Καταγράφοντας τις μέρες στο μυαλό του ό,τι μπορεί να φτιάξει με τα χέρια του, τις νύχτες μένει
άυπνος, πίνει μ' όλο που ξέρει πως δεν το αντέχει και σχεδιάζει σα ν' αναπνέει.
Φοράει το κράνος του και κατεβαίνει στις διαδηλώσεις, αρνιέται να βλέπει ταινίες στον κινηματο-
γράφο, αρνιέται να διαβάσει, κινηματογραφεί τη ζωή μόνος του ή αυτό που νομίζει πως είναι
ζωή, κάνει τη μίση, το μοντάζ, την επιμέλεια, από κάτω η πλατεία βουίζει, παρ' όλα αυτά οικειο-
ποιείται τα προνόμια ενός μικρού πρίγκηπα πελαγοδρομώντας από πλανήτη σε πλανήτη, βασι-
σμένος στο δηλητήριο ενός φιδιού για τις δύσκολες ώρες.
Χρησιμοποιώντας ένα ξυράφι παλιό, γίνεται άντρας, ανάμεσα σ' ένα δερμάτινο λουρί, σε μια
μυρωδιά, δικής του κατασκευής, είναι άντρας πάντα και παιδί μα δεν το ξέρει. Ονειρεύεται τα
στενά δρομάκια ενός νησιού – θα μπορούσε νάναι ο παράδεισος – ηλεκτρονικά παιχνίδια, βόλτες,
τα σκαλιά του ηλεκτρικού, η θάλασσα, είναι μόνος του και δηλώνει ερωτευμένος, μπορεί και νάναι
άλλωστε πώς προσδιορίζεται ο έρωτας;
Μικρές καθοριστικές λεπτομέρειες· τα χέρια του είναι όμορφα, τ' αγόρια τον κυττάζουν τα βρά-
δια, άλλα με ζήλεια άλλα με πόθο, το ξέρει, δεν κάνει τίποτα, κάπου στο βάθος ανάβει μικρές σπί-
θες ζητώντας ένα ποτήρι μαυροδάφνη στο bar.
Πόρτες λεωφορείων, ωτοστόπ, οι δρόμοι, έχει φίλους που τον ερμηνεύουν, που τους ψάχνει σε
στιγμές ακατάλληλες, όταν βρέχει ένας γίγαντας τινάζει τα φύλλα των δέντρων στο πρόσωπό του,
τότε μπερδεύεται η αλήθεια με τα ψέματα, κάνει έρωτα κλειδώνοντας με τα μάτια του τον κόσμο
απ' έξω, χαμογελώντας.

Ένα πορτραίτο έτσι κι αλλιώς εκφράζει την άποψη του δημιουργού, ίσως πλακώνει το στήθος,
με τα χρόνια προσθέτεις χρώματα, αν υπάρχει συνέχεια, αν όχι το κρατάς αναλλοίωτο, ξεθωριά-
ζει μονάχα μ' εκείνη τη δική σου, χρονικά περιορισμένη προσωπικότητα.

ΑΡΓΥΡΩ ΦΟΥΡΝΑΡΑΚΗ

ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ «ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Ο μύθος του «ειδικού» και οι επιτηδείοι

*Σαλίγκαρο με λένε
και σάλια πάντα βγάζω
γλείφοντας και σουρνώντας
κυλούτσικα τη βγάζω.*

*Με τα χιρίσματα αυτά
και με τα κέρατά μου
κάνω τη δουλίτσα μου,
γεμίζω την κοιλιά μου.*

(Παιδικοί στίχοι: Π. Κοροβέση)

Το ερέθισμα για να γράψω το μικρό αυτό σημείωμα για το μεγάλο αυτό θέμα ήταν μια συζήτηση που είχα τις προάλλες με μια φίλη για τα καλλιτεχνικά θέματα στον ταλαίπωρο αυτό τόπο. Κάτι που με προβληματίζει από καιρό τώρα.

Η γνώμη της για κάποιο πρόσωπο που κινείται στο μουσικό χώρο, διαμορφωμένη από τη «δημοσιογραφία», όπως θα εκθέσουμε πιο κάτω, μα και από την ικανότητα του επιτηδείου αυτού προσώπου να τυλίγεται μέρα τη μέρα με το μύθο του «ειδικού», μ' έκανε να σκεφθώ πως πρέπει κάποτε η δημοσιογραφία να θίξει τη «δημοσιογραφία» και τους «ειδικούς».

Βέβαια το κείμενο αυτό μιλάει για κάποιο συγκεκριμένο χώρο και όχι για όλο το φάσμα των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

Άραγε να συμβαίνει το ίδιο - τηρουμένων των αναλογιών - παντού; Σ' αυτό το σημείο δε μπορώ ν' απαντήσω με βεβαιότητα.

Επειδή όμως έχω δουλέψει αρκετό καιρό σαν παραγωγός στο ραδιόφωνο, μπορώ να πω τούτο για τους «ειδικούς» και τη «δημοσιογραφία» που κινούνται και συμπλέκονται στο χώρο του:

Όταν κριθεί ότι μπορείς να αναλάβεις μια παραγωγή ή περάσεις στο πρόγραμμα με κάποια άλλα κριτήρια που δε γνωρίζω, ή κάνεις απλά τη δουλειά σου με το μεράκι και τον ενθουσιασμό του ερασιτέχνη, και χάνεις, ή μπαίνεις στην καθιερωμένη διαδικασία «ειδικοποίησης» δια της «δημοσιογραφίας» και της ικανότητάς σου να βραχυκυκλώνεις τα πρόσωπα και τις καταστάσεις, και κερδίζεις.

Στην αρχή το πρόγραμμα αρχίζει να λαμβάνει κάποια γράμματα με λόγια που στάζουν μέλι για τη δουλειά σου και υπογράφονται από πρόσωπα (από «φοιτητές της Γερμανίας» π.χ.) ή προσωπικά (από τον τάδε ακροατή). Γράμματα τα οποία κάποιες κακές γλώσσες λένε πως τα γράφεις μόνος σου (φοιτητές της Γερμανίας) ή τα υπαγο-

ρεύεις σε κάποιο φίλο σου (τάδε ακροατής). Έτσι αρχίζεις να καθιερώνεσαι σαν «καλός». Έπειτα οι εφημερίδες και τα περιοδικά αρχίζουν ν' ασχολούνται μαζί σου.

Αυτό γίνεται ως εξής:

Επιδιώκεις και γνωρίζεις όλους τους δημοσιογράφους-υπεύθυνους των μουσικών στηλών, τους οποίους και προσεταιρίζεσαι.

Με ελάχιστες φωτεινές εξαιρέσεις ατόμων με συναίσθηση της ιδιότητας και του ρόλου που διαδραματίζουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης με τη δημοσιότητα, οι υπόλοιποι «δημοσιογράφοι» κάπως έτσι:

Γράφεις εσύ ένα κείμενο - ύμνο της προσωπικότητας και του έργου σου - κονσερβαρισμένη τροφή - το οποίο και δημοσιεύεται αυτούσιο ή με κάποιες φραστικές διορθώσεις, την υπογραφή του «δημοσιογράφου» και κάποια ίσως υπερδεντολογική χρήση κοσμητικών επιθέτων και υπερθετικών βαθμών.

Καθιερώνεσαι πια σαν «ειδικός».

Το νερό μπήκε στ' αυλάκι.

Τώρα περιμένεις τη συγκομιδή της σποράς που με τόσο κόπο, προγραμματισμό και σάλιο έσπειρες.

Τα αποτελέσματα είναι εκθαμβωτικά.

Ανεξάρτητα από την πραγματική αξία και τις γνώσεις που διαθέτεις οι παραγωγές και οι επενδύσεις σου αυξάνονται και φυσικά κατ' αναλογία αυξάνει και το βάρος της «ειδικότητάς» σου.

Όμως ακόμα και αν έχεις αξία, αυτοί οι τρόποι σου δείχνουν πως αυτό που σου λείπει είναι η ηθική. Γιατί όμως να σ' ενδιαφέρει; Έχεις κερδίσει τον κόσμο. Έχεις δική σου τη «δημοσιογραφία» και την «ειδικότητα».

Τούτο το σημείωμα το έγραψα και για ένα άλλο λόγο.

Να το διαβάσει εκείνη η φίλη μου, η οποία, όταν άρχισα να της λέω αυτά τα πράγματα, με παράτησε κι έφυγε λέγοντας πως τα φαντάζομαι.

Έτσι πιστεύω να την πείσω πως δεν της έλεγα ψέματα, αφού τολμώ και τα γράφω.

Ζητώ μόνο συγγνώμη από κείνους τους δημοσιογράφους και τους ανθρώπους του ραδιοφώνου με ηθική, που κάνουν τη δουλειά τους, ακόμα κι αν χάνουν.

Εκείνοι ξέρω πως καταλαβαίνουν.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

δείγμα γραφής

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΣΙΜΑΡΑ

ΚΑΛΗΝΥΧΤΑ

Απέραντα ταξίδια της μνήμης
αγαπώντας τη θάλασσα
δεμένοι σ' ένα σώμα με τη θάλασσα·
τι θυμήθηκα τώρα που
τα μάτια μου πήραν ένα γκρίζο παράξενο χρώμα;
Αγκαλιασμένοι με τις λέξεις της περασμένης μέρας
μπροστά στο πρόσωπο μιας καταιγίδας
που μάντεψε πολλά.
Ύστερα έμεινε να βγάλουμε
τα χρώματα, το μεπτόν, τα ξύλα
απ' τους τοίχους
για να φτιάξουμε μια όμορφη ταχτική εικόνα.
Όμως το κτίριο που μια μέρα χάραξα
πάνω στα μπαλώματα από άσπρο
την άρνηση στο τέλος όλων των πραγμάτων
έχει από εδώ κι εμπρός
τα ανθεκτικά του κάγκελα ερημωμένα,
γιατί τώρα μαθαίνω πως δε γίνεται
να πεθάνουν οι άνθρωποι
τρελοί και ευτυχημένοι.
Ίδια σα να μιλάμε γι αυτό
που σκοτώσαμε.

ΑΥΤΟΣ ΠΟΥ ΣΚΟΤΩΘΗΚΕ ΔΕ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΦΟΒΑΤΑΙ

Μέρες και άλλες μέρες
μένουμε με τον εαυτό μας
να φοβάται
- εμείς και οι άλλοι
που δεν πρόφτασαν να σιωπήσουν -
τα ίδια λόγια
που προχωρούν μίλια μακριά
χωρίς κανένα προορισμό.
Όρθιος, όρθιοι και όλοι αυτοί οι νεκροί
που επιμένουν
στο δικό τους κόσμο
να μεγαλώσεις τα μικρά σου δάχτυλα.
Το φως παραμένει
το φως περιμένει
- όχι να ξημερώσει -
να σηκώσει μόνο
την οργή της σιωπής.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΣΙΜΑΡΑ: Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο. Είναι
μαθήτρια Λυκείου.

ΕΠΑΨΑ ΝΑ ΥΠΑΡΧΩ

Έπαψα να υπάρχω
Κι αν κάποτε είπα ζω
Θάταν ηδονή στιγμής
Ή και παρόρμηση ακόμα τρέλλας.

ΑΛΕΚΟΣ ΤΑΥΛΙΚΟΣ

ΤΩΡΑ ΠΙΑ ΠΟΥΜΑΘΑ

Τώρα πια πούμαθα
Τις άπειρες εναλλαγές του θανάτου
Δέσμιος από αμάθεια
Άθελα έχω γίνει
του μαρτύριου ζωή.

ΠΡΟΣΩΠΑ

Πρόσωπα
Μάσκες πρόστυχα βαμμένες
Άγγελοι μαύροι χωρίς φτερά
Κάποτε οι φίλοι μου.

ΤΑΣΟΣ ΚΑΚΙΟΠΟΥΛΟΣ

SALTY QUEEN

Το πράσινο γερό παραθυρόφυλλο της Πάτμος
σ' ένα δωμάτιο αχνό από το φως Ιούλη μήνα
λάτρενα.

Το γυμνό μισοσκεπασμένο κορμί σου
από διαμήκεις ηλιακές φλόγες καρφωμένο
λάτρενα.

Τις φωτεινές ουλές στις τελευταίες αναδύσεις του
ύπνου σου
που ίσως δεν ήξερες πως έσκυβα και φιλούσα
λάτρενα.

Τη βαθιά τους θέση μέσα μου
ενάντια σε κινήσεις που έκανες
λάτρενα.

Καινούργια μέρα άρχιζε.
Κι ύστερα;

ΤΑΣΟΣ ΚΑΚΙΟΠΟΥΛΟΣ: γεννήθηκε στην Αθήνα το 1955.

τα βιβλία του μήνα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
Η πρωτεύουσα των προσφύγων
Πεζογραφήματα

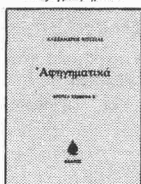
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ
Τα ταξίδια μου

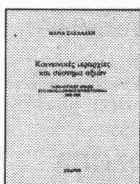
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
Καφετέρια
Μυθιστόρημα

ΜΙΧΑΗΛ ΦΑΚΙΝΟΖ
Ο Ιωσήφ εξαφανίζεται
Διηγήματα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΩΤΖΙΟΣ
Αφηγηματικά
Κριτικά κείμενα Β'

ΜΑΡΙΑ ΣΑΚΑΛΑΚΗ
Κοινωνικές ιεραρχίες
και σύστημα αξιών
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟ
ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
1987 - 1989

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Αλλαγή φωτισμού
Ποίηση

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΒΟΥΡΗΣ
Τα ακαριαία: εμείς
Ποίηση

30 ΧΡΟΝΙΑ 1954-1984 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΛΡΟΣ
...δημιουργούμε αναγνώστες

Γεωργίου Γενναδίου 6 - Τηλ.: 36.15.783

«ΕΥΓΕΡΟΣ» ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

Ένας πρωτοπόρος πολιτιστικός Σύλλογος

Ο Σύλλογος «ΕΥΓΕΡΟΣ» ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα τοπικό σύλλογο των «εν Αθήναις Φαρακλάδων», όσων δηλαδή κατάγονται από το χωρίο Φαρακλάτα της Κεφαλονιάς, που είναι κτισμένο στους πρόποδες του βουνού Εύγερος. Τίποτε περισσότερο όσον αφορά την νομική του υπόσταση, γιατί όσον αφορά τη δραστηριότητά του αναμφίβολα είναι κάτι πολύ περισσότερο ακόμη και από κρατικούς φορείς.

Η ζωή του ξεκίνησε πριν δέκα ακριβώς χρόνια και η δραστηριότητά του, κύρια πολιτιστική, απλώθηκε όλο αυτό το διάστημα όχι μόνο στα Φαρακλάτα, όχι μόνο στην Κεφαλονιά, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά ξεπέρασε τα σύνορα και έφτασε μέχρι το Δούναβη και τα Καρπάθια.

Αυτή η τόσο έντονη δραστηριότητά του δεν είχε γίνει ευρύτερα γνωστή πριν τελευταία συναποτελέσει μαζί με το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών και τη Ρουμανική πρεσβεία τον συνδιοργανωτή των εκδηλώσεων για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Παναΐτ Ιστράτι, του οποίου ο πατέρας ξεκίνησε από τα Φαρακλάτα για να κάνει τα «κοντρομπάντα» του στη μακρινή Ρουμανία. Μια σειρά εκδηλώσεις με πρωτοφανή συμμετοχή, που περιελάμβαναν μια πεντάωρη εκδήλωση στη Λυρική Σκηνή με τη συμμετοχή της χήρας του Ιστράτι, Ρουμάνων μελετητών του, της Υπουργού Πολιτισμού, του Γιάννη Ρίτσου, της Έλλης Αλεξίου, του Μάριου Πλωρίτη, του Βασ. Φίλια, του Σπύρου Λουκάτου κ.α., μια έκθεση ενθυμημάτων του Ιστράτι στο πολιτιστικό κέντρο του Συλλόγου καθώς και εκδηλώσεις στα Φαρακλάτα. Εκδηλώσεις που οι ίδιοι οι Ρουμάνοι προσκεκλημένοι χαρακτήρισαν πολύ καλύτερες και από τις ανάλογες της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας και της Γαλλίας.

Μας λέει ο πρόεδρος του Συλλόγου κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΛΥΚΟΥΔΗΣ:

- Δεν είναι η πρώτη φορά που ο Σύλλογος τιμά τον Ιστράτι. Στα 1982 αντιπροσωπεία μας επισκέφτηκε τη Ρουμανία και με τη Μαντολινάτα μας, την παιδική χορωδία μας, το συγκρότημα παραδοσιακών χορών μας δόσαμε σειρά παραστάσεων προς τιμήν του στη Μαγνάλεια (Κωσταντζα), τη Βραΐλα, το Πρέντεαλ και το Βουκουρέστι. Ακόμη τον περασμένο Ιούνιο έγιναν και άλλες εκδηλώσεις για τον Ιστράτι στο «ΒΕΑΚΕΙΟ» του Πειραιά με συμμετοχή όλου του καλλιτεχνικού δυναμικού του Συλλόγου. Ήταν πραγματικά συγκινητικό και τολμούμε να πούμε ίσως και μοναδικό στην Ελλάδα, να παίζουν συγχρόνως 300 μουσικά όργανα και να τραγουδούν 70 στελέχη της Μικτής χορωδίας του Συλλόγου. Τελευταίες ήταν οι εκδηλώσεις του περασμένου Δεκέμβρη. Γι' αυτές δούλεψε ένας μεγάλος αριθμός μελών μας φυσικά αφιλοκερδώς. Βέβαια, αν και το κόστος ελαχιστοποιήθηκε με τον τρόπο αυτό, δεν παύει να είναι αρκετά υψηλό, που εξακολουθεί να επιβαρύνει το Σύλλογό μας. Ελπίζουμε να καλυφθεί τελικά το έλλειμμα που υπάρχει από το Υπουργείο Πολιτισμού, και να ληφθεί υπ' όψιν η έκταση και το επίπεδο των εκδηλώσεών μας, που συνολικά από την ίδρυσή μας ξεπερνούν τις 500.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Τι τμήματα διατηρεί ο Σύλλογος και ποιά η συμμετοχή σ' αυτά, όπως και στην υπόλοιπη ζωή του;

ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Σύλλογος έχει 600 τακτικά μέλη, που όλα κατάγονται από τα Φαρακλάτα της Κεφαλονιάς. Τελευταία χάσαμε τρία επίτιμα μέλη μας: τον Παύλο Δελαπόρτα, το Μάνο Κατράκη και τον ηθοποιό Γιάννη Κοντούλη. Όλη η δραστηριότητα του Συλλόγου στεγάζεται στο πολιτιστικό μας κέντρο που φέρει το όνομα του ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ. Βρίσκεται στην οδό Χαλκοκονδύλη 35 (τηλ. 5222175) και καταλαμβάνει έναν όροφο 220 τ.μ., χώρο που ομολογουμένως είναι ανεπαρκής για να καλύψει τις ανάγκες μας.

Έχουμε τα εξής τμήματα: 1) ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΚΑΙ ΜΑΝΤΟΛΙΝΑΤΑ, που διδάσκει ο εξάιρετος μαέστρος Διονύσης Αποστολάτος. Διδάσκονται μαντολίνο, κιθάρα και τραγούδι. Τα μαθήματα γίνονται πάνω στην παραδοσιακή και την έντεχνη μουσική και οι μαθητές είναι από 7-18 χρονών. Από την ίδρυσή της έχουν περάσει περισσότερα από 600 παιδιά. Έχει εμφανιστεί σε πολλά θέατρα και στάδια σ' όλη την Ελλάδα και έχει αποσπάσει δύο πρώτα βραβεία. 2) ΑΝΔΡΙΚΗ ΚΑΙ ΜΙΚΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΚΑΙ ΜΑΝΤΟΛΙΝΑΤΑ πάλι σε διεύθυνση Διον. Αποστολάτου. 3) ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ, που διδάσκει ο ηθοποιός Ανδρέας Παπαδόπουλος. Έχουν παρουσιαστεί σειρά από θεατρικά έργα, ενώ παράλληλα ο Σύλλογος οργανώνει παρακολούθηση παραστάσεων με μειωμένο εισιτήριο σε θέατρα της Αθήνας. 4) ΤΜΗΜΑ ΣΚΑΚΙΟΥ ΚΑΙ ΠΙΓΚ-ΠΟΓΚ 5) ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ. Υπάρχει βιβλιοθήκη στην Αθήνα αλλά έχει οργανωθεί και μια άλλη στα Φαρακλάτα. Η τελευταία διαθέτει γύρω στα 1500 βιβλία και μεγάλο χώρο για αναγνωστήριο. Σε αναλογία του πληθυσμού που εξυπηρετεί έχει χαρακτηριστεί σαν μια από τις πιο αξιόλογες βιβλιοθήκες της χώρας μας.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Πώς διοικείται ο Σύλλογος;

ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Υπάρχει 9μελές αιρετό Διοικητικό Συμβούλιο που δουλεύει στα πλαίσια μιας εξαιρετικά φιλικής συνεργασίας. Η δουλειά βέβαια είναι πολλή. Αρκεί να σας πω ότι ο αριθμός των «εξερχομένων εγγράφων» ξεπερνά τα 1200 με φυσικά ανάλογο αριθμό «εισερχομένων». Δεν υπάρχει υπάλληλος στα γραφεία μας. Όλη η δουλειά βγαίνει από το Διοικητικό Συμβούλιο, που φυσικά δεν πληρώνεται γι' αυτό.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Θα θέλατε να μας αναφέρετε τα ονόματα των μελών του ΔΣ;

ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Ναι. Είναι Παναγιώτης Λυκούδης, Σπύρος Βαλιανάντος, Αγγελική Σιμάτου, Γουλιέλμος Παρέντης, Ανθονίκη Αλεξανδράτου, Γεωργία Καλογηράτου, Νικόλαος Λυκούδης, Κώστας Πολλάκης και Ευγένιος Σπανός, αν και εμείς στη θέση των «αξιωματών» έχουμε βάλει τη δουλειά.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Οι δραστηριότητες επιχορηγούνται ή τέλος πάντων έχετε κάποια βοήθεια από έξω;

ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Η κρατική βοήθεια στο Σύλλογο είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Το έργο του Συλλόγου στηρίζεται στα μέλη, τους φίλους, τους γονείς των παιδιών και το Δ.Σ. που διαθέτει 3500-4000 ώρες επίπονης αλλά δημιουργικής δουλειάς.

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ: Και τα σχέδιά σας;

ΛΥΚΟΥΔΗΣ: Έχουμε ξεκινήσει ένα περιοδικό με τίτλο «ΕΥΓΕΡΟΣ» και λέμε να το βοηθήσουμε. Ακόμη να συνεχίσουμε μια εκδοτική δραστηριότητα που αρχίσαμε με το βιβλίο της Ρίτας Τσιντίλη-Βλησμά «Αγωνιστικές Μορφές», που γίνεται μια πολύ ωραία παρουσίαση των Ισράτι, Καρβούνη, Καβαδιά και Αντύπα. Επίσης έχουμε ένα πρόγραμμα για να τιμήσουμε τους καλλιτέχνες του τόπου μας. Η αρχή έχει γίνει με το Μάνο Λοΐζο και τον Ηλία Ανδριόπουλο. Τώρα θα ακολουθήσουν εκδηλώσεις για το Μίκη Θεοδωράκη με την ευκαιρία του Βραβείου Λένιν, το Γιάννη Ρίτσο, το Μάνο Χατζηδάκι και τιμητικά στη μνήμη των Μάνου Κατράκη και Παύλου Δελαπόρτα.

Επίσης σκοπεύουμε να αγοράσουμε κτίριο για να στεγάσουμε το πολιτιστικό μας κέντρο και να απαλλαγούμε έτο, από το μεγάλο νοίκι. Γιαυτό απευθυνόμαστε σε κάθε άνθρωπο που θα ήθελε να βοηθήσει και να περιληφθεί στον κατάλογο των ΔΩΡΗΤΩΝ μας.

Μόλις μπαίνεις και όταν βγαίνεις από το πολιτιστικό του συλλόγου «ΕΥΓΕΡΟΣ», το μάτι σου πέφτει σε ένα τεράστιο πανώ που δεσπόζει και που εκφράζει τόσο τη βάση του συλλόγου, όσο και κάποια κεφαλόνιχη δηκτικότητα: «Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΣΤΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΦΤΩΧΟΥΣ».

ΜΑΡΙΟΣ ΣΤΡΑΝΗΣ

ψάχνοντας για μουσική

επιμέλεια: ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

ΝΟΤΗΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ «Στην όχθη της καρδιάς μου»

Μ' ένα έργο εξαιρετικό, από κάθε άποψη, εμφανίζεται στο δισκογραφικό προσκήνιο ο Νότης Μαυρουδής, έπειτα από αρκετά χρόνια.

Συνθέσεις ολοκληρωμένες, με γοητευτικές εναλλαγές, δύσκολες συγχωρίες και αυστηρότητα ύφους, ιδιαίτερα στις μελοποιήσεις των ποιημάτων των Γκ. Ουγγαρέτι, Πωλ Ελυάρ και Πιερ Ζουβ σε μετάφραση του Οδυσσέα Ελύτη, συνθέτουν ένα καθαρά μουσικό έργο απαιτήσεων, το οποίο με το λύχνο ανιχνεύεται στις μέρες μας.

Το παίξιμο του Νότη Μαυρουδή αναδεικνύει τις δυνατότητες της κιθάρας με τη μεστότητα και την καθαρότητα που το χαρακτηρίζουν, ενώ η ερμηνεία του Γ. Σαμσιάρη είναι άψογη.

Άξια προσοχής και η ερμηνεία της Σοφίας Βόσου, η οποία δείχνει πως γρήγορα θα λάμψει εντονότερα στο μουσικό στερέωμα. Το έργο κοσμείται και ολοκληρώνεται με στίχους του Άλκη Αλκαίου, του Άλκη Χριστοφέλλη και της Μαρίας Πολυδούρη, για να μορφοποιηθεί οριστικά σε πολύτιμη ψηφίδα κοντά στις λιγοστές άλλες που καιρό τώρα προσπαθούν να ολοκληρώσουν μια διαφορετική εικόνα της μουσικής στη χώρα μας.

ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ «Memed γεράκι μου»

Το έργο αυτό του Μάνου Χατζηδάκι αποτελεί τη μουσική της ομώνυμης κινηματογραφικής ταινίας του Πήτερ Ουσίνωφ και την ίδια στιγμή ένα ακόμα ορατό απο-

τέλεσμα της χαρισματικής ιδιότητας του σύγχρονου αυτού Μίδα της μουσικής δημιουργίας.

Η χαρακτηριστική τεχνική και το ύφος του σημαντικού μας συνθέτη είναι διάχυτα, υπογράφοντας το έργο, το οποίο τονίζεται από το υποδειγματικό παίξιμο των μουσικών και την ευαίσθητη ερμηνεία της Έλλης Πασπαλά.

Αξιοπρόσεκτο γεγονός η συμπληρωματική παρουσία του Νίκου Κυπουργού στη σύνθεση και εννοχρήστρωση μέρους του έργου, το οποίο στο σύνολό του, υποβλητικό, αισθησιακό και διάχυτο, κερδίζει τις απρόσιτες στα συνηθισμένα χέρια χορδές της ψυχής μας.

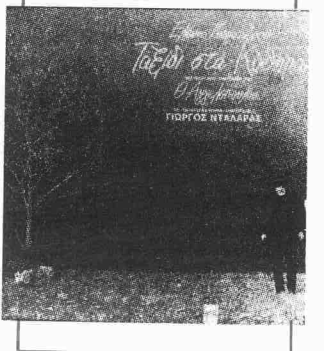
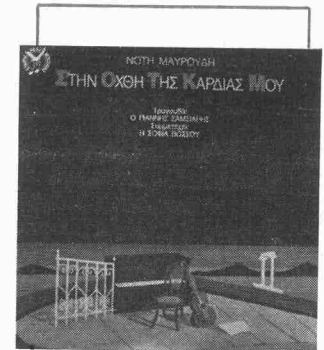
ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΪΝΔΡΟΥ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΑ ΚΥΘΗΡΑ

Βήμα με βήμα η Ε. Καραϊνδρου αποδεικνύει με κάθε της δουλειά πως είναι από τις περισσότερο δημιουργικές και ουσιαστικές παραγωγικές δυνάμεις στον αθεράπευτα χλωλό μουσικό μας χώρο.

Το «Ταξίδι στα Κύθηρα» είναι ένα χωρίς όρια ταξίδι του μυαλού στα βάθη των οριζόντων. Μια συνεχής και επαναλαμβανόμενη ροή ήχων και ρυθμών που σε απογειώνει ευγενικά κάτω από μια μελαγχολική, γκρίζα ατμόσφαιρα.

Συνδέσαμε το «Ταξίδι στα Κύθηρα» με στην κίνηση της θάλασσας ένα καλοκαιρινό χάραμα. Τότε διαισθανθήκαμε πως τα κύματα υπακούουν και ακολουθούν απόλυτα τους ρυθμούς και την αίσθηση που αποπνέει η μουσική της Ε. Καραϊνδρου.

Πιστεύουμε πως το «Ταξίδι στα Κύθηρα» είναι ένα σπάνιο μουσικό απόκτημα.

Ο ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΑ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ

Πείραμα εναρμόνισης ήχων και λόγου, μορφής ιδιαίτερης.

Η μοντέρνα ποίηση, απ' τη φύση της συνειδητά δυσνόητη και υπαινικτική, επιχειρείται να επενδυθεί με μουσικούς ήχους συνοδευτικούς περισσότερο, παρά ολοκληρωμένης μελωδικής φόρμας.

Η επιτυχία του πειράματος του Μιχάλη Κατσαρού – σημαντικού κατά τ' άλλα ποιητή – εξαρτάται απ' την ποιότητα, την επιθυμία, την ευαισθησία ή την ανοχή του δέκτη-ακροατή. Κατά συνείδηση λοιπόν, επιτρέψατε στον εαυτό σας ή όχι την παρακολούθηση αυτού του πειράματος για τη σύγχρονη εποχή, αλλά καθεστώς για την ομηρική, όταν οι ραψωδοί απήγγειλαν και «έπαιζαν» κατ' αναλογία τα ομηρικά ποιήματα.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΚΗΛΗΔΟΝΗΣ «Πάμε Μαέστρο»

Το διπλό τούτο άλμπουμ περιέχει δείγματα της μουσικής που ο Λουκιανός έγραψε για τις επιθεωρήσεις του Ελεύθερου Θεάτρου και της Ελεύθερης Σκηνής απ' το 1973 μέχρι σήμερα. Μια δεκαετία διασκέδασης, γέλιου και προβληματισμού, υπό γωνία σατυρική, κυλάει μπροστά στα μάτια μας μεταφέροντας το πνεύμα της κάθε χρονιάς, ζωντανεμένο απ' τις φωνές των ίδιων των ηθοποιών.

Η μουσική κι ο στίχος της επιθεώρησης απαιτούν ιδιαίτερη σπιρτάδα, ευλυγισία κι αμεσότητα για να λειτουργήσουν αποτελεσματικά. Κι ο Λουκιανός, μαέστρος του είδους, έχει κατά το πλείστον διατρίψει στην αγκαλιά της επιθεώρησης παρά στα χέρια της δισκογραφίας.

Το άλμπουμ αυτό δείχνει για πρώτη φορά και την άλλη πλευρά του μουσικού που, με απλές, έξυπνα επαναλαμβανόμενες μελωδίες και ρυθμούς, χωρίς να λέει τίποτα, λέει τα πάντα, εκπέμποντας έντονο συναισθηματισμό κι

αντικατοπτρίζοντας απόλυτα το ήθος και τα βιώματα της εποχής μας. Εμπλουτισμένο ακόμα με στοιχεία για την εκάστοτε σύνθεση των θιάσων και λίγα λόγια για την κάθε εποχή και παράσταση, αποκτάει τελικά και τη σημασία ντοκουμέντου δελεαστικού από κάθε άποψη.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ/ Λ. ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ/ Δ. ΓΑΛΑΝΗ «Κανονικά»

Έντεκα τρυφερά τραγουδία αγάπης της Λίνας Νικολακοπούλου σε μουσική Σταμάτη Κραουνάκη, τραγουδισμένα απ' τη βελούδινη φωνή της Δήμητρας Γαλάνη σε ενορχήστρωση του Κώστα Γανωσέλη.

Μια συλλογή ενδιαφέρουσα, η οποία ανιχνεύει με διάχυτη μελαγχολία, τη δαιδαλώδη πλοκή των δεσμών της ψυχής ή τους συναισθηματικούς απόηχους των δεσμών της σάρκας.

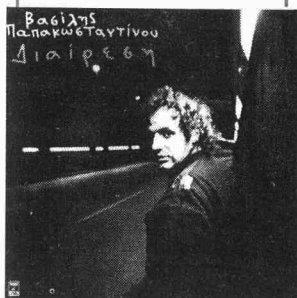
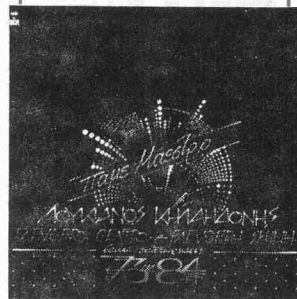
Πλήρως εναρμονισμένοι ψυχικά οι δημιουργοί της παρουσιάζουν μια ενιαία εικόνα των οραματισμών τους και αγγίζουν προφανώς τα όρια των επιδιώξεών τους ο καθένας απ' το χώρο της δραστηριότητάς του με τα δικά του εκφραστικά μέσα.

Δίσκος στον οποίο αξίζει να σταθεί κανείς.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ «Διαίρεση»

Ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου είναι για τα καλά ζυμωμένος με το ροκ. Η «Διαίρεση» το δείχνει και πάλι. Κι αυτή τη φορά ακόμα πιο έντονα. Τουλάχιστον σαν ερμηνευτής, συγκλονίζει με το δυναμισμό και την εκφραστικότητα της φωνής του κυριαρχώντας στη συναισθηματική φόρτιση που εκπέμπει ο δίσκος.

Οι συνθέσεις, δικές του, των Α. Τσιλιφώνη, Γ. Ζουγανέλη, Α. Παπαδημητρίου, Chris de Burgh και Battisti-Mogol, κινούνται στο

χώρο του ροκ και της ροκ-μπαλά-ντας με τρόπο που πείθει.

Στιχουργικές εξάρσεις το «Άσε με να κάνω λάθος» του Α. Τσιλιφώνη και «Έλα να με βρεις», υπό το πνεύμα που υπαγορεύει η στάση ζωής του ροκ.

Η απόδοση τέλος των συνθέσεων από ικανούς μουσικούς και η ενορχήστρωση του Κώστα Γανωσέλη συμπληρώνουν την αισθητική απόλαυση και τονίζουν την αξία του δίσκου.

DIZZY GILLESPIE «A musical safari»

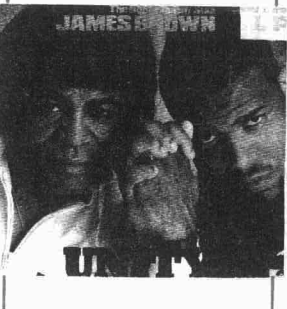
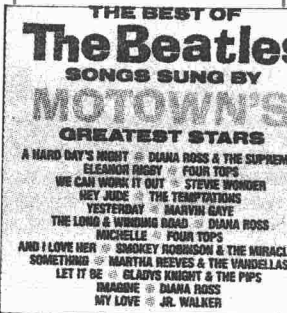
Ζωντανή ηχογράφηση στο Φεστιβάλ Τζαζ του Μοντερέι το Σεπτέμβριο του 1961. Ένα πραγματικά μουσικό σαφάρι στους αφρο-κουβανέζικους ρυθμούς και το αίσθημα του μποπ, με οδηγούς τον Leo Wright –άλτο και φλάουτο, Lalo Schiffrin – πιάνο, Bob Cunningham – μπάσο, Chuck Lampkin – ντραμς, Joe Carroll – φωνή και Dizzy Gillespie – τρομπέτα.

Από δρόμους συναρπαστικούς και δυσπρόσιτους στο ισοπεδωμένο μουσικό ένστικτο, παρουσιάζεται στα μάτια μας ο ζωντανός και αισθησιακός χώρος της παραδοσιακής Τζαζ στη διάσταση εκείνη που η προσωπικότητα του Γκιλέσπι μπορεί ν' αποδόσει, ιδιαίτερα είκοσι χρόνια πριν.

PRINCE AND THE REVOLUTION «Purple rain»

Προκαταλαμβάνω λέγοντας πως ο Πρινς είναι ένας ακόμα μαύρος εμπορικός ήρωας που παρουσιάστηκε στις αρχές της δεκαετίας που διανύουμε, αν έτσι το θέλουν μερικοί. Όμως φαίνεται, ιδιαίτερα με το «Purple rain», πως διαθέτει ικανότητες και ταλέντο.

Μουσική γραμμένη για την ομώνυμη ταινία, στην οποία πρωταγωνιστεί ο ίδιος, το «Purple rain» κινείται σε χώρο ασύμβατο, κάπου ανάμεσα στην ιστορία του ροκ-εντ-ρολ και της σόουλ.

Προσπάθεια και έκφραση απόλυτα επιτυχημένες για το δημιουργό του ήχου της Μινεάπολης, αν μπορεί να χαρακτηριστεί έτσι το εκφραστικό ιδίωμα των μουσικών αυτής της πόλης, στη μορφοποίηση του οποίου ο Πρινς κρατά τα σκήπτρα.

THE BEST OF THE BEATLES' SONGS SUNG BY MOTOWN'S GREATEST STARS

Ο τίτλος του δίσκου τα λέει όλα και την ίδια στιγμή προδιαθέτει για κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Έτσι συμβαίνει. Οι συνθέσεις των Beatles αποδίδονται κάτω από μια άλλη εκφραστική διάθεση που τους δίνει μια νέα, αρχικά ξενίζουσα μα τελικά γοητευτική διάσταση. Τη διάσταση και το πνεύμα του ρεύματος της Motown. Η Diana Ross και οι Supremes, οι Temptations, οι Four Tops, ο Stevie Wonder, ο Marvin Gaye, πλάθουν το ανυπέρβλητο υλικό των Beatles, τονίζοντάς το με «μαύρα» στοιχεία.

Με τα «δανεικά» που πήραν οι Beatles στο ξεκίνημά τους από τη μαύρη μουσική έκφραση και με την ιδιοφυΐα τους έφτιαξαν την τεράστια μουσική τους περιουσία – κληρονομιά στις γενεές.

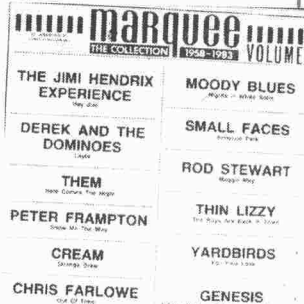
Σ' αυτό το άλμπουμ η φροντίδα της μαύρης μουσικής έκφρασης αγκαλιάζει ενεργητικά την κληρονομιά αυτή, προσθέτοντας και όχι αφαιρώντας από την αξία της.

JAMES BROWN/ AFRICA BAMBAATAA «UNITY»

Ειρήνη, ενότητα, αγάπη και διασκέδαση.

Η επιστροφή του νονού της σόουλ στο μουσικό προσκήνιο, έπειτα από πολλά χρόνια σιωπής, με τρόπο μοναδικά δυναμικό και σε συνεργασία με τον Africa Bambaataa.

Αυτή τη φορά μπορεί να μην

παίζει με τους Famous Flames, αλλά τόσο η ένταση όσο και η αίσθηση παραμένουν το ίδιο δυνατές.

Μέσα σ' ένα βαρύ, πολυρυθμικό βομβαρδισμό, οι φωνές ή μάλλον τα ουρλιαχτά του εκρηκτικού ντουέτου υψώνονται προς τις κυβερνήσεις των λαών, αναφέρονται σ' όλο το φάσμα της πυρηνικής καταστροφής και ζητούν το τέλος των πολέμων και των εξοπλισμών.

Ενότητα, ειρήνη, αγάπη, σοφία και γνώση για τους λαούς. Ουτοπία; Στιγμές - στιγμές δεν το πιστεύουμε. «Σταμάτα να παίζεις με το κεφάλι μου - ελευθερία του μυαλού». Η φωνή του εξηντάχρονου νονού της σόουλ σου σκίζει τα σωθικά.

Όχι! αυτή τη φορά ο Brown δε φιλοδοξεί να ηλεκτρίσει μόνο το σώμα, τον ενδιαφέρει το ίδιο και η πνευματική απολίθωση.

MARQUEE COLLECTION VOLUME 1 VOLUME 2 (1958 - 1983)

Δύο από τα τέσσερα άλμπουμ που κυκλοφόρησαν στην Αγγλία μεταφέροντας από το παρελθόν - όχι όμως σε ζωντανές εκτελέσεις - τους ήχους της περίφημης βρετανικής σκηνής. Αρκετά ενδιαφέρουσα συλλογή για μια συνοπτική θεώρηση των τάσεων και τεχνολογιών που άνθισαν και διαμορφώθηκαν στη Γηραιά Αλβιόνα, πλουτίζοντας με νεανική ορμή και φρεσκάδα το γενικό μεταπολεμικό μουσικό πάγωμα.

Στους δίσκους ακούγονται ο Jimi Hendrix και οι Experience, οι Derek and the Dominoes, Yardbirds, Cream, Them, Animals, Small Faces, Humble Pie, Moody Blues, Rod Stewart, Black Sabbath, Atomic Rooster, Genesis, Nazareth, Status Quo, κ.ά. Και πάλι όμως θα πρέπει να τονίσουμε πως οι ηχογραφήσεις δεν είναι ζωντανές στο λονδρέζικο κλαμπ Marquee, αλλά οι καθιερωμένες του στούντιο.

FRANK ZAPPA

«Them or us»

Η τελευταία δουλειά του ιδιοφυούς και ιδιόρρυθμου καλλιτέχνη, ο οποίος αγέραςτος και αλώβητος συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο σε κάθε του δουλειά να τραβάει το ενδιαφέρον μας.

Η ίδια σαρωτική, κοροϊδευτική διάθεση των καθιερωμένων στάσεων και συμπεριφορών που εκδηλώνεται μουσικά και στιχουργικά με αχαλίνωτη φαντασία.

Πραγματικά γεγονότα γίνονται θέματα των τραγουδιών του, που άλλοτε εκφράζονται έντονα ρεαλιστικά, άλλοτε με διάθεση λυρική. Καινοτομίες και μουσικοί πειραματισμοί ασύλληπτοι κι ανέφικτοι, φαντάζουν παιχνίδια στα χέρια του Ζάππα, ο οποίος μας τροφοδοτεί με μια ακόμα απόδειξη του ακατάπαυστου και δημιουργικού ταλέντου του.

Είναι απόλαυση γι' αυτούς που μπορούν να καταλάβουν το Ζάππα - και στους οποίους και απευθύνεται - το γεγονός της κυκλοφορίας κάθε καινούργιας δουλειάς του. Ας μην τον χάσουμε.

DAVID BOWIE

«Tonight»

Αληθινά σαστίζει όποιος γνωρίζει το παρελθόν του Μπούουϊ, ακούγοντας το «Tonight». Υλικό καθόλου αντιπροσωπευτικό των ικανοτήτων και της δημιουργικής διάθεσης του μουσικού που ξέρουμε. Συνηθισμένοι από έκπληξη σε έκπληξη με κάθε δουλειά του, το «Tonight» μας φάνηκε ελλιπές. Ίσως και στιγμές κοινότυπο, χωρίς κάποιες ιδιαίτερες αξιώσεις.

Βέβαια, το άλμπουμ δε στερείται μοναδικών αισθητικών απολαύσεων, όπως λόγου χάρη το «Blue jean», αλλά για έναν καλλιτέχνη του ύψους του Μπούουϊ τούτο δε φτάνει.

Ελπίζω πως κι αυτή τη φορά ο ίδιος ξέρει τι κάνει.

βιβλιοπαρουσίαση

επιμέλεια: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ

ΖΥΡΑΝΝΑΣ ΖΑΤΕΛΗ

«Περσινή αρραβωνιαστικιά». Εκδόσεις «Σιγαρέτα» Αθήνα 1984. Σελ. 138.

Το να πεις τα πράγματα με τ' όνομά τους είναι σίγουρα αληθινό τόλμημα και η αρκετά συντηρητική ως τα σήμερα νεοελληνική πεζογραφία, εκτός βέβαια από λιγοστές εξαιρέσεις, δεν μας έχει συνηθίσει δυστυχώς σε κάτι τέτοιο. Έτσι μπορούμε να πούμε χωρίς κανέναν δισταγμό, πως το βιβλίο της πρωτοεμφανιζόμενης πεζογράφου Ζυράννας Ζατέλη, «Περσινή αρραβωνιαστικιά», είναι πραγματικά μια καινοτομία και ίσως μια αφετηρία για κάτι καινούργιο στην λογοτεχνία μας.

Οι οραματισμοί, οι μεγαλοστομίες και η υπερβολική λατρεία των αιωνίων ιδεών είναι το μόνο που δεν θα συναντήσουμε στις σελίδες του. Αντίθετα, εδώ φαίνεται πως λατρεύεται η εξομολόγηση των σφαλμάτων και το ξεγύμνωμα της ύπαρξής μας.

Η συγγραφέας αφηγήτρια κάνει μίαν αναδρομή στις πρώτες νεανικές και εφηβικές της εμπειρίες και τις μεταφέρει στο χαρτί χωρίς προκαταλήψεις και περιορισμούς. Η διήγησή της μοιάζει σαν ένα ξεθωριασμένο φιλμ παλιού κινηματογράφου που ξετυλίγεται μπροστά μας γεμίζοντάς μας με μίαν νοσταλγική γοητεία που μπορεί να ισορροπήσει ακόμα κι αυτό το χαμό μας. Είναι ένα βύθισμα στο πραγματικό, το ανθρώπινο παρελθόν μας που μας συντηρεί. Ένα ξαναδιάβασμα της παλιάς εφηβικής αλληλογραφίας μας που κρυμμένη τόσα

ΡΟΥΛΑΣ ΜΕΛΙΤΑ: «Η γέννηση της ωραίας ώρας» (έκδ. «Φιλιππότη», Αθήνα 1984, σελ. 52)

Ποιήτρια από τις νεότερες της Ζακυνθινής και γενικότερα της νεοελληνικής ποίησης, ανήκοντας στη λεγόμενη γενιά του '70, η Ρούλα Μελίτα με το τελευταίο της βιβλίο ξαναδημιουργεί και ξαναλειτουργεί ποιητικά, έντεκα χρόνια μετά τη δεύτερη συλλογή της («Στίγματα σιωπής», 1973), φέρνοντας στο φως «γεννήματα» που αποκαλύπτουν καθαρά όλη τη διεργασία σύλληψης, διάπλασης, ανάπλασης και τελειοποίησης της ποιητικής ιδέας, λέξης, εικόνας, μορφής και ουσίας.

Προχωρημένη θεματικά και «ειδολογικά» η ποίηση της Μελίτα βεβαιώνει μ' αυτή της τη «γέννηση» όχι μόνο τη θεωρητική αλλά και την πρακτική αντιμετώπιση των όρων «ποιητικός λόγος» και «ποιητική γραφή και λειτουργία», αλλά και την ευθύνη και τη σοβαρότητα της «δουλειάς» που πρέπει να γίνεται, όταν πρόκειται να συλληφθεί και να γεννηθεί μια «ώρα» αλλιώς από τις άλλες. Ωριμη γραφή, ενταγμένη μέσα στο κλίμα γενικά του (όχι άκρατου) υπερρεαλισμού, «διαδρομεί» μια θέση και μια πορεία που, κινώντας από εσωτερικές πηγές, οριοθετούν το ποιητικό «πιστεύω» και τον «κόσμο» της ποιήτριας, αγγίζουν θέματα του τόπου και της εποχής, τέμνουν τα πρόσωπα και τις πληγές, κλείνουν τον κύκλο τους (μοίρα - ζωή) και μόνιμα ριζώνουν σ' ό,τι συνθέτει την ύπαρξη και το ρόλο του ανθρώπου - ποιητή, που αγωνίζεται και αγωνιά λίγο - πολύ κρυμμένος και μόνος ανάμεσα στις λέξεις και στα πανάρχαια ερωτηματικά:

«Ποιο νερό θα σβήσει τη φωτιά;
Ποιος μαθαίνει τις αιτίες του ήλιου;
Ποιος αφουγκράζεται τον ήχο της πληγής
που σιγοκλείνει
στην καρδιά της νύχτας;»

Το βαθύτερο «εγώ», το άτομο, οι άλλοι, το πλήθος, οι άχρονες γενιές, οι τόποι (Ζάκυνθος, Αθήνα, Σαντορίνη, Ελλάδα και Γη...), οι εποχές, οι κίνδυνοι, οι φόβοι, οι ανάγκες, οι μνήμες (με ρίζες ακόμα και στη μυθολογία ή στην ιστορία της χώρας μας - και με τις προεκτάσεις τους),

χρόνια στο συρτάρι, κατάφερε πια να λύσει το μικρό ροζ φιογκάκι της και να σταθεί στη δεξιά γωνία του γραφείου μας, δίπλα στ' αγαπημένα μας ενθυμήματα.

Στα μικρά διηγήματα της Ζ. Ζατέλη συναντάς όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά των λογοτεχνών της Θεσσαλονίκης, της πόλης που γεννήθηκε και η ίδια πριν τριάντα τρία χρόνια και που έδωσε νέο αίμα στην γερασμένη πια ελληνική λογοτεχνία.

«**Το βιβλίο αυτό**», γράφει ο Γιώργος Χρονάς στο μικρό του σημείωμα που βρίσκεται στο οπισθόφυλλο της έκδοσης, «είναι κάτι σαν τεκνοποίηση της **Ζυράννας**». Κι αυτός είναι ίσως ο πιο σωστός χαρακτηρισμός του. Εμείς ας ελπίσουμε κι ας ευχηθούμε πως η «τεκνοποίηση» αυτή θα συνεχιστεί.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΦΛΕΜΟΤΟΜΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΟΝΑΣ «Ο αναιδής θρίαμβος» οδός Πανός 1984. Σελ. 59.

Στον «αναιδή θρίαμβο» ο Γιώργος Χρονάς δεν κάνει ούτε ρητορισμούς ούτε περιττές μεγαλοστομίες. Διηγείται απλά και εξομολογητικά, ξεγυμνώντας το λόγο του και κάνοντάς τον έτσι πιο αληθινό, πιο πειστικό. Αυτή είναι και η αιτία που διαβάζοντας τα ποιήματά του δεν μπορείς να πεις με σιγουριά αν «**εσύ του μίλησες πρώτος ή αυτός ήρθε προς τη μεριά σου**».

Όπως τονίζεται κι από τον τίτλο του βιβλίου ο θρίαμβος που σου υπόσχεται είναι αναιδής. Οι τρόποι και οι δρόμοι της επιτυχίας του δεν ακολουθούν τους γνωστούς και καθιερωμένους κανόνες. «**Το ξέρω**», γράφει, «**κάνω παρανομία**,

οι ελπίδες και τα όνειρα διατρέχουν και δένουν τους στίχους της Μελίτα, μ' ένα λόγο που δεν αφήνει περιθώρια για εφησυχασμό, αδράνεια ή τυπικές αναζητήσεις, συγκινήσεις και αναστολές. Η ποιήτρια ανιχνεύει χώρους, χρόνους, γεγονότα και μορφές, συνδεμένα όλα όχι μόνο με τον ατομικό της κόσμο αλλά και μ' ό,τι αφορά τις αρχές, την πορεία και την τελείωση της ανθρώπινης ύπαρξης, καταγράφει ό,τι παρατηρεί και αγγίζει, ενώ σ' ερεθίζει δημιουργικά, ώστε να βυθιστείς μαζί της στην ουσία του λόγου της, να προβληματιστείς, να πονέσεις και μέσ' από τον πόνο να αναγεννηθείς και να «γεννήσεις» μιαν άλλη «ώρα»:

**«Δεν είναι εύκολη η καρποφορία
από την αναζήτηση της άνθισης
στην ποιοτική αλλαγή της άνθισης.
Φωνή του αγέρα
Δροσιά της Γης
Γέννηση των χυμών και του καρπού
στη δοκιμασία του χρόνου».**

ΑΝΔΡΕΑ ΦΟΥΣΚΑΡΙΝΗ: «Περικαλλείς διηγήσεις Χριστοφόρου του Πατζινακίτου» (έκδοση της Μορφωτικής Ένωσης Λεχαινών «ο Ανδρέας Καρκαβίτσας», Λεχαινά 1983, σελ. 44)

Δημιουργός της «περιφέρειας» ο Ανδραβιδιώτης Α. Φουσκάρινος μας προσφέρει με το τρίτο του βιβλίο μια ενδιαφέρουσα συλλογή με δεκαεννιά ποιητικά κείμενα σε μορφή υπερρεαλιστικών «πεζογραφημάτων», γερά στερεωμένων στην παράδοση και στη γραφή που δημιούργησαν οι πρώτοι Έλληνες «ταγοί» της υπερρεαλιστικής ποίησης και κύρια ο Ανδρέας Εμπειρίκος, στον οποίο και απευθύνεται το πρώτο κείμενο της συλλογής του Α.Φ. και στον οποίο μοιραία οδηγούν και τα υπόλοιπα κείμενα (με κυρίαρχα στοιχεία το ερωτικό-αισθησιακό και το κοινωνικό-πολιτικό):

**«Ποίος ποτέ μεγάλε ιεροφάντη και αδέκαστε ιεροεξεταστή της ανατάσεως των ψυχών
ημών, είδε, έστω και μία φορά, τον αίγαγρο,
υπερηφάνως θεωρούντα τις χοές των
δακρύων και σείοντα την κεφαλή, συγκαταβα-
τικώς αλλά και με περιφρόνηση, για τη μιζέρια
που κατέστη αναπόφευκτος τρόπος ζωής εν
μέσω των υπερφιάλων βλέψεων των ανθρω-**

**το μαγαζί μου είναι σα να ζητώ
να κλείσει
αλλά η επιθυμία δεν γνωρίζει
δρόμους
και κλειδιά».**

Στην ποίηση του Γιώργου Χρονά αναζητούνται νέοι ήχοι, νέες φωνές, νέα καλέσματα.

«Τώρα το θόρυβο από τα φερμουάρ

**για σάλπιγγες στον ύπνο τους
εκλαμβάνουν»** και τα νέα είναι ευχάριστα:

**«Έξω βρέχει. Χαλάει ο κόσμος.
Καθίστε
στα καθίσματά σας.
Έξω βρέχει».**

Ο ποιητής εδώ παίζει το ρόλο της ταξιθέτριας. Μιας πολύ διαφορετικής ταξιθέτριας που αντί να φωτίζει με το φακό της και ν' αποκαλύπτει, αυτή τονίζει το σκοτάδι και βοηθά τις συμπτώσεις: **«Σαν την Αριάδνη θα κρύψω το φακό
έτσι όσοι μπαίνουν ν' ακουμπούν στα σώματα.**

**Στα καθίσματα να εφάπτονται
τα σώματα στο σκοτάδι
έτσι μόνους με τα πάθη σας και
την αρρώστια σας θα σας
αφήσω».**

Δεν ξέρω αν ο δρόμος αυτός οδηγεί τελικά στον θρίαμβο. Δίνει όμως ελπίδες και υποσχέσεις. Εκπληρεί με άλλα λόγια τις προϋποθέσεις της ποίησης.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΦΛΕΜΟΤΟΜΟΣ

**ποειδών της πλήρους χαυνώσεως; Ποίος τον
είδε ποτέ, να επισείει τους υπερμεγέθεις και
γενέσιους όρχεις του ανοικτιρμόνως κατά των
τοιούτων βλέψεων;».**

Με τη μάσκα του «Χριστοφόρου Πατζινακίτου» ο ποιητής, ευαίσθητος, πικρός και καυστικός, κινάει από το χώρο του, αυτόν της επαρχίας και του «ατόμου», με τα όσα ιλαροτραγικά παρουσιάζει, κι απλώνεται παντού, βλέπει, κρίνει, επικρίνει, σαρκάζει, παλεύει με το λόγο, χτυπώντας πρόσωπα, πληγές ή καταστάσεις, μ' ένα λόγο «ρέοντα» ανάμεσα στην ύλη και το όνειρο, λόγο φροντισμένο, καθολικά συμβολικό και ταιριασμένο στις επιλογές

του, που σε συνδυασμό με τα μηνύματα προσφέρει ένα σύνολο που ίσως να μην ξαφνιάζει, αλλά σε κερδίζει, παρόλο που άλλο είναι σήμερα το «ύφος» της ποιητικής γραφής. Όμως κι έτσι, με τον τρόπο του Ανδρέα Φουσκάρινη, δε χάνεται ούτε η αλήθεια της ούτε η αξία της ούτε η ομορφιά της, που μένουν πάντα ίδιες άσχετα από τόπους, χρόνους και τρόπους δημιουργίας. Μια ποιητική περίπτωση όχι συνηθισμένη.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ:

**«Πολιτισμός 666»
(Αθήνα 1984, σελ. 38)**

Με αφορμή τα όσα συμβαίνουν σήμερα στη γή και την τάση για αυτοκαταστροφή του σύγχρονου ανθρώπου, ο Ζακυνθινός συγγραφέας στρέφει την προσοχή του στο κείμενο της «Αποκάλυψης» του Ιωάννη (κεφ. 1γ, 18) κι εκθέτει τις θέσεις, τις σκέψεις, τις παρατηρήσεις και τις ερμηνείες του σχετικά με ό,τι απειλεί τον ανθρώπινο πολιτισμό και με τις δυνατότητες για το ξεπέρασμα της κρίσης.

**ΓΙΩΡΓΟΥ Ν. ΚΑΡΤΕΡ: «Ατομικός
φάκελλος»** (έκδ. «Φιλιππότη», Αθήνα
1982, σελ. 57)

Σαράντα χρόνια δημιουργικής προσφοράς στα νεοελληνικά γράμματα συμπληρώνει φέτος ο γνωστός ποιητής και πεζογράφος Γ. Ν. Κάρτερ και ο «ατομικός του φάκελλος» μαρτυρεί τη γόνιμη θητεία του στον ποιητικό μας λόγο και τη λειτουργικότητα, την ωριμότητα, το πλάτος και το βάθος της ποιητικής του σκέψης και γραφής, τη λεπτή ευαισθησία και την αγωνιστική του διάθεση. Οι στίχοι του Γ. Ν. Κάρτερ συγκροτούν πράγματι μια γνήσια, καθαρή και δυναμική μαρτυρία όχι μόνο της προσωπικής του περίπτωσης και αγωνίας αλλά και της συνειδησης και του «κόσμου» της εποχής, του τόπου, της ζωής και του ανθρώπου. Ο ποιητής με τον αδρό, καίριο και συχνά αποσταγμένο λόγο του βυθίζεται στο παρόν, αντλεί από το παρελθόν και στρέφεται στο μέλλον, υψώνεται από το «εγώ» στο «εμείς», διαγράφει την πορεία του με γνώση και μέσα απ' τον αγώνα με τα πάθη του καιρού και του ατόμου αποκαλύπτει με λέξεις, ιδέες, μηνύματα το προσωπικό του «πιστεύω»:

«Δεν αντέχω άλλο
Τα σαπρόφυτα σωρεύτηκαν ως το στόχο
Πέραν αυτού η διαγωγή ευτελίζεται
Σαν είναι οι μέρες μας ελάχιστες
μην τις φορτώνουμε όνειρα. Επαναλαμβάνω
δεν έμεινε στον άνθρωπο
παρ' η μικρή επανάστασή του».

ΘΕΟΤΟΚΗ ΖΕΡΒΟΥ: «Φόνος πάνω σε ομοίωμα» (εκδ. «Πόρφυρας», Κέρκυρα 1984, σελ. 26)

Δεκαεφτά ποιήματα συνθέτουν το νέο (τρίτο από το 1971) βιβλίο του Κερκυραίου ποιητή, ποιήματα μικρά σε έκταση, δομημένα μ' ένα λόγο εκλεκτικό, συχνά ελλειπτικό, και γεννημένα από μνήμες, εμπειρίες, αισθήματα, καταστάσεις ή ανάγκες προσωπικές, εκφρασμένες με τη μορφή μιας λυρικής εξομολόγησης κι ενός μονόλογου που δοκιμάζεται απ' τη σιωπή, τη γνώση, την απόγνωση:

«Δωρίζω τώρα το πρόσωπό μου στη φωτιά
τα μέλη μου στην επιείκιά σου
τον αιφνίδιο λόγο εγκαταλείποντας
στην κόλαση των ερμηνειών.»

ΜΑΧΗ ΜΟΥΖΑΚΗ:
«Τα υπόλοιπα τέρατα»
(εκδ. «Θουκυδίδης», Αθήνα 1984,
σελ. 56, με σχέδια της Μαρίας Βάλκου)

Το 27ο ποιητικό βιβλίο της γνωστής Ζακυνθινής ποιήτριας που ήδη συμπλήρωσε 30 χρόνια παρουσίας στην ποίηση (1954-1984). Η ποιητική αυτή σύνθεση της Μ.Μ. χωρίζεται σε δύο μέρη «Τα υπόλοιπα τέρατα» και «Χιλιάδες μου ώρα», ενώ προηγείται ένα μικρότερο μέρος με τίτλο «Μεγαλυνάριο πελάγου ή ο ποιητής»:

«Με την Κιβωτό
εδώ,
στην καταστροφή άραξε...
Με τόσο άνομοιο πλήθος,
τόσα ζώα,
δίχως βοσκοτόπια μέσα του.
Το σώμα του
γέμισε βόγγους,
στίγματα, ρήγματα,
παράπονα τλαιπωρημένων».

Γ. ΘΑΝΑΣΗ: Αρραβώνες και γάμοι
μικρής ηλικίας, Αθήνα 1983, σελ. 153.

Η διατριβή χωρίζεται σε δυο μέρη. Στο σ' (σ. 13-34) εξετάζεται το έθιμο από το 1669 περίπου ως τα μέσα του αιώνα μας, καταγράφονται οι ελληνικές αγροτικές περιοχές, που ίσχυε ο θεσμός, και εντοπίζεται η αρνητική στάση της Εκκλησίας. Η τεκμηρίωση γίνεται από άμεσες πηγές, π.χ. περιηγητές, έγγραφα, χειρόγραφα σχετικά, και έμμεσες, δημοτικά τραγούδια και παροιμίες.

Στο β' μέρος (σ. 39-121) ερμηνεύεται το έθιμο και σιγχνεύονται τα αίτια του γάμου στην παιδική ηλικία (5 ως 14 ετών). Για πρώτη φορά στην Ελλάδα εξετάζεται λαογραφικό φαινόμενο με σφαιρική πληρότητα δηλαδή και με τη συνδρομή των άλλων κοινωνικών επιστημών.

Τα σπουδαιότερα αίτια είναι: Η φυσική ωρίμανση των νέων και το πρόωρο γήρας από οικονομική ανέχεια, ο ενδοοικογενειακός χαρακτήρας της παραγωγής, η συλλογική ευθύνη για την πληρωμή των φόρων στους Τούρκους και η μετανάστευση. Η ανασφάλεια, η καταπίεση της Τουρκικής αυθαιρεσίας συντηρεί το θεσμό και αυτός τον ιδεολογικό κόσμο της πατριαρχικής οικογένειας και της κοινότητας. Έτσι οι νέοι εσωτερικεύουν αβίαστα τις αρχές του κοινωνικού τους περιβάλλοντος και ο θεσμός μ' αυτόν τον τρόπο συμβάλλει στη διατήρηση της εθνικής συνείδησης. Όταν η παραγωγή εμπορευματοποιηθεί και η οικονομία εκχρηματισθεί, τότε και η οικογένεια μετασχηματίζεται σε πυρηνική, και ο θεσμός εξαφανίζεται.

Στα Ιόνια νησιά δεν ίσχυσε το έθιμο, γιατί οι ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες έως την Ένωση, ήταν διαφορετικές από την άλλη Ελλάδα. Ασφάλεια υπήρχε συνεχώς, οι ποπολάρτοι δε διέθεταν δική τους γη, οι γάμοι ήταν ταξικοί και το κοινωνικό status quo παρέμενε άθικτο.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Προσφορά βιβλίων στα απομακρυσμένα νησιά της Δωδεκανήσου (Σύμη, Χάλκη, Καστελλόριζο, κ.α.).

Για το στήσιμο βιβλιοθήκης Δημοτικού και Γυμνασίου βοηθείστε και σεις, φίλοι αναγνώστες κι εκδοτικοί οίκοι, στέλνοντας τα βιβλία σας στη διεύ. νση:

ΚΩΣΤΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ΑΕΡΟΠΟΡΟΥ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 15
115 27 ΑΘΗΝΑ

τριβόλοι

επιμέλεια: ΔΙΟΝ. ΒΙΤΣΟΣ

Ξεχωρίσαμε

Από συνέντευξη του ΓΙΑΝΝΗ ΞΕΝΑΚΗ, που τιμήθηκε από τη Γαλλική και αγνοήθηκε (καθόλου παράξενο) από την Ελληνική Ακαδημία:

«Όχι, η ρίζα του ελληνικού πολιτισμού δεν είναι ο Χριστιανισμός, αλλά η αρχαία ελληνική ανθρωπιστική σκέψη, ο ορθός λόγος, που εδώ γεννήθηκε. Ο ελληνικός πολιτισμός δεν υπήρξε μεταφυσικός αλλά ορθολογιστικός. Και θα πρέπει να το πούμε, η εκκλησία στάθηκε αρνητική για την εξέλιξη του. Η Ελλάδα, υποδουλωμένη στους Τούρκους, εξακολούθησε να ζει στο Βυζαντινό της Μεσαίωνα, όταν η Ευρώπη ξαναανακάλυπτε την αρχαία Ελλάδα και ζούσε την Αναγέννησή της. Η Ελλάδα έμεινε στην καθυστέρησή της. Η κοσμική, κοινωνική τέχνη, σκεπάστηκε από την εκκλησιαστική και εξαφανίστηκε κάθε ίχνος της. Η ελληνική σκέψη διώχθηκε από την Ελλάδα, αλλά επέζησε και αναπτύχθηκε στην Ευρώπη».

Και κάτι ακόμα:

«Δε συμφωνώ καθόλου με την εντολή «φτιάχνετε τέχνη για το λαό», τόσο ευνοϊκή για τις εύκολες λύσεις. Εμένα μ' ενδιαφέρει το καινούργιο, το ανεπίρωτο, το μη τετελεσμένο, εκείνο που θα προσθέσει κάτι στα όσα προηγήθηκαν... Ο πραγματικός καλλιτέχνης, όπως και ο επιστήμονας, δεν είναι ένας αναδιπλωτής της ιστορίας. Είναι ένας επαναστάτης».

★ Όταν η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΙΣΤΡΑΤΙ ήλθε στην Ελλάδα επισκέφθηκε τον εκδοτικό οίκο «ΚΑΚΤΟΣ», που έχει εκδόσει στη χώρα μας όλο σχεδόν το έργο του άντρα της και ζήτησε τα δικαιώματά της. Τι πήρε; Την απάντηση ότι «το έργο του Ιστράτι ανήκει στην ανθρωπότητα», μια σειρά των βιβλίων του Ιστράτι να τάχει να της βρίσκονται και μια πολύ καλή εντύπωση για την Ελλάδα.

Φταίει τάχα ο ΦΙΛ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ που «δυσφημίζει», λέει, τη χώρα μας στο εξωτερικό καταγγέλοντας ανάλογες περιπτώσεις μ' εκείνη του «ΚΑΚΤΟΥ».

★ Ξέρετε ποιόν τρόπο βρήκαν τα Ελληνικά Ταχυδρομεία για να καλύψουν τα ελλείμματά τους; Αύξησαν τα ταχυδρομικά τέλη του βιβλίου. Έτσι, ένα βιβλίο 300 σελίδων που κοστίζει συνήθως γύρω στις 300 δρχ. θέλει και 100 δρχ. για ταχυδρομικά, αν αγαπάτε. Μήπως ζούμε στην εποχή της βιβλίοσπαγόμενης;

★ Το σχέδιο πιάνει και τα άμοιρα τα περιοδικά, που κάθε φορά χρειάζονται αποδεικτικά του Υπουργείου Προεδρίας για ν' αποδείξουν πως δεν είναι... ελέφαντες, δηλ. βιβλία και να πληρώσουν τέλη ανθρωπίνα.

★ Μέσα στον «πόλεμο» που υφίσταται το περιοδικό Τέχνης στη χώρα μας υπάρχει κι ένα χέρι βοήθειας και μάλιστα απ' την ΕΡΤ-2. Είναι η εκπομπή «ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ» της κ. ΣΙΣΗΣ ΜΕΝΕΓΑΤΟΥ που δεν παραλείπει να παρουσιάζει κάθε τεύχος όλων των περιοδικών της χώρας, ακόμα και όσα δε στέλνονται στην εκπομπή.

★ Αυξάνεται κατά 50-70% η εισφορά στην ΕΡΤ-1 από το νέο χρόνο. Δηλαδή θα πληρώνουμε 300-500 δρχ. για την ΕΡΤ-1 σε κάθε λογαριασμό ΔΕΗ. Πώς και με τόσα λεφτά έχουμε τέτοιο πρόγραμμα; Μα είναι απλό, αφού από τα 8,5 δις, που είναι σήμερα ο προϋπολογισμός της ΕΡΤ-1, τα 70% πάνε για έξοδα λειτουργίας και μόνο το 30% για το πρόγραμμα.

«Είναι γεγονός πως τα πληκτικά καλοκαίρια στην επαρχία διανθίστηκαν με κάποιες, αμφίβολης εμβέλειας, εκδηλώσεις, που διαφημίστηκαν ως «πολιτιστική αποκέντρωση» και άλλα ηχηρά παρόμοια.

Δεν πρόκειται βέβαια, για τίποτε άλλο από σπασμωδικές ενέργειες που διοχετεύουν (όχι πάντοτε, ευτυχώς), τα καλλιτεχνικά υποπροϊόντα της μητρός-πρωτεύουσας στην άκληρο κόρη-επαρχία». Από άρθρο του ΣΩΤΗΡΗ ΤΡΙΒΥΖΑ στο «ΧΡΟΝΙΚΟ '84».

Επιτέλους και μια εκπομπή που αξίζει πολλά: Είναι οι «ΔΙΑΧΡΟΝΙΣΜΟΙ» που κάνουν στο ραδιόφωνο της ΕΡΤ-1 η ΝΙΖΕΤΤΑ ΔΡΙΤΣΑ - ΠΑΝΤΑΖΗ και ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ. Με έναν πραγματικά αριστοτεχνικό τρόπο παρουσιάζουν την πορεία των διαφόρων μουσικών οργάνων.

★ «Σοκολατάκι και πολύ τους πάει», «Αν δε βρέξεις πόδια ψάρι δεν πιάνεις», «Μη με κοιτάς νταϊλίδικα και λες πως σε φοβήθηκα», «Ψηλά πάνω στη γέφυρα», «Ζήσε για νάχεις να θυμάσαι». Τί είναι όλα αυτά; Μα τίτλοι ραδιοφωνικών εκπομπών που κάνουν διάφοροι διανοομενίζοντες που, ελλείψει διανοίας, προσπαθούν να πουλήσουν τρέλλα. Έλα όμως που είναι οι περισσότεροι...

★ Φεύγοντας ο κ. ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ από την ΕΡΤ θεώρησε υποχρέωσή του να μας πληροφορήσει ότι αποχωρεί για λόγους «προσωπικής ανασυγκρότησης». Έτσι ο κ. Βασιλικός με την ευκαιρία της αποχώρησής του μας χάρισε ένα ακόμη από τα μαργαριτάρια του.

★ «Στη Δραπετσώνα τάφαγες του Παύλου και του Γκίκα και στα Ταμπούρια του Μηνά που τούμεινε η γλύκα», «Τόξερα πως θα φύγεις και θα πληγωθώ, το δικό μου πάθος και η μεγάλη ζήλια σ' έκαναν να φύγεις, νάβρεις άλλα χείλια». Δείγμα από τα τραγούδια του τοπικού προγράμματος του **Ραδιοφωνικού Σταθμού Ζακύνθου**. Λίγο οι σεισμοί, λίγο ο τουρισμός, λίγο οι αρμόδιοι-αναρμόδιοι νάτην η πολιτιστική μας αλλοτρίωση που για αυτήν οδυρόμαστε.

★ Κι άλλο συνέδριο αναγγέλλεται για τα προβλήματα των Επτανήσων. Ας μην ξεχνάμε βέβαια ότι, έστω κι αν γίνονται κάθε χρόνο μερικές χιλιάδες συνέδρια για τα προβλήματα των χωρών του Τρίτου Κόσμου, τα προβλήματα αυτά αντί να μειώνονται, πληθαίνουν...

★ Ο Σολωμός υπήρξε πάνω απ' όλα σκεπτόμενος και σοβαρός κι η ρωμιωσύνη μήτε τη σκέψη μήτε τη σοβαρότητα μπορεί. Τον ώρισε λοιπόν «πατριωτικό ποιητή» τον διώρισε «εθνικό ποιητή» και τον εξώρισε στα έγκατα των «εκλεκτών» της απωθήσεων, απ' όπου τον ανασύρει αγνώριστο, «επ' ευκαιρία» οπερετικών της «επετείων» ή σε περιόδους παροξύνσεως της χρονίας παρά ταύτα «κρίσεως ταυτότητας» που την απασχολεί, τότε και τώρα

Από άρθρο του πρώτου τεύχους του νέου περιοδικού **ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ**

★ Μήπως οι αρμόδιοι θα έπρεπε να πάρουν σοβαρά την πρόταση που έκανε δημόσια στην αίθουσα της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών ο κ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΤΕΡ να παραχωρήσει το τεράστιο ηχητικό αρχείο του για να φτιαχτεί η **ΕΘΝΙΚΗ ΦΩΝΟΘΗΚΗ** μας; Σε άλλες χώρες υπάρχουν φωνοθήκες εδώ και μισόν αιώνα.

★ Η «ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ» πέθανε. Γιατί να μη ζήσει όμως η «**ΝΕΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ**»; Έχει κάθε δικαίωμα να κλείσει την πρώτη ο εκδότης της, μα και η εκδοτική ομάδα της δεύτερης να πει όσα ο ίδιος πια δε μπορεί.

★ Πολλά ακούγονται και γράφονται για τον τρόπο που κάνουν τις κριτικές τους ο **ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ** στη Λογοτεχνία και ο **ΘΟΔΩΡΟΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ** στο Θέατρο. Το σίγουρο είναι πως, αν η Ζάκυνθος είχε εξασφαλίσει ένα πολύ ψηλό επίπεδο θεατρικών παραστάσεων στην αρχή του αιώνα, οφειλόταν και στο γεγονός ότι οι αποδοκιμασίες, όταν έπρεπε, ήταν αρκετά «δραστικές» (π.χ. οι θεατές πετούσαν ρέγγες στη σκηνή). Χωρίς βέβαια να λέμε πως οι κριτικοί μας κάνουν κάτι ανάλογο.

★ Από το βιβλίο επισκεπτών της έκθεσης «**ΚΙΤΣ**» του περιοδικού «**ΑΝΤΙ**»: «Όπως τώρα παθιαζόμαστε με το ρεμπέτικο, μετά από χρόνια θα παθιαζόμαστε με τα ΚΙΤΣ τραγούδια και μάλιστα θα τα θεωρούμε σπουδαία τέχνη. Δέσποινα». Μάλλον δε θα χρειαστεί να περιμένουμε και πολλά χρόνια Δέσποινα...

★ Και για του λόγου το αληθές: Στην καινούργια σειρά εκπομπών που άρχισαν στο ραδιόφωνο ο **ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ** και ο **ΜΗΤΣΟΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ**, το μουσικό μέρος της πρώτης εκπομπής άνοιξε η **ΠΙΤΣΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ** παρακαλώ! Η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται...

★ Για την Ιστορία: Το **ΚΙΤΣ** σαν όρο και σαν θέμα, μας πρωτογνώρισε το περιοδικό «**ΦΑΣΜΑ**» το 1982 στο τεύχος του 4-5.

★ Αυθεντικός διάλογος ανάμεσα σε δύο αγοράκια 5-7 χρονών που περνούν με το τρόλεϋ μπροστά από την **ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ**:
– Τί είναι αυτό, η Ακρόπολη;
– Όχι βρε χαζέ, ο ζωολογικός κήπος είναι!

★ Σε συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου του **Εθνικού Θεάτρου**, όταν αναφέρθηκε το όνομα της μεγάλης μας ηθοποιού **κ. ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ** μέλος του Δ.Σ. ρώτησε αγανακτισμένο: «Ποιά είναι αυτή η Κατερίνα, δεν έχει επώνυμο;». Η είδηση είναι κάπως παλιά αλλά επίκαιρη όσο το μέλος παραμένει στην καρέκλα του.

Πεπραγμένα

Στις 20 Οκτωβρίου 1984 ο «**ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ**» οργάνωσε στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου Ζακύνθου μια παρουσίαση **ΑΓΝΩΣΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟΥ**. Την παρουσίαση έκανε ο ζακυνθινός ιστορικός **ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΡΚΟΥΜΕΛΗΣ**, που έφερε στο φως αυτές τις επιστολές μετά από έρευνές του στα Αρχεία της Ιόνιας Ακαδημίας. Με τις επιστολές γίνονται γνωστές αρκετές πτυχές της προσωπικότητας του Κάλβου καθώς και των προβλημάτων που αντιμετώπισε σαν καθηγητής στην Ιόνια Ακαδημία.

Την παραμονή των Χριστουγέννων το περιοδικό έκοψε την κουλούρα σύμφωνα με το έθιμο, με κίνδυνο βέβαια να θεωρηθεί... ντεμοντέ, μιας και η χριστουγεννιάτικη κοπή της κουλούρας αντικαθίσταται όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό από την πρωτοχρονιάτικη κοπή της βασιλόπιτας. Η κοπή έγινε σε μια συγκέντρωση φίλων του «**ΠΕΡΙΠΛΟΥ**» στο βιβλιοπωλείο «**ΠΗΓΑΣΟΣ**». Ευχηθήκαμε όλοι, μέσα στο νέο χρόνο, να πρωτανεύσει ο διάλογος, απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση κάθε άλλης ευχής.

Σε έκδοση του περιοδικού κυκλοφόρησε η ποιητική συλλογή της **ΕΦΗΣ-ΠΑΧΟΥ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ** «Σπουδή σε πέντε ενότητες». Η ποιήτρια είχε για πρώτη φορά εμφανιστεί στο δεύτερο τεύχος του «**ΠΕΡΙΠΛΟΥ**», στη στήλη «Πρώτη Παρουσίαση». Το βιβλίο διατίθεται στα βιβλιοπωλεία όλης της χώρας και στα γραφεία του περιοδικού.

Περιεχόμενα Α' τόμου (1984) Τεύχη 1-4

Εν πλώ	66, 130, 194
Προς αναγνώστας	2, 65, 129, 193
Προς «Περίπλους»	123

ΠΟΙΗΣΗ

Γιάννης Αγγελάτος Η ποίηση του Μπλουζ	105
Γιάννης Ανδριώτης Κλασική Περιοδική ποίηση	83
Λούλα Βάλβη-Μυλωνά Κύπρος	140
Πόλυ Κ. Γκίνου Εσωτερικοί χώροι • IMPROMPTU	203
Μαρί Γκούσκου Πρώτη όχθη • Φίλη μου αθώρητη • Σκηνή του γκριζού • Κατευόδιό με	208
Διονύσης Δενδρινός Άγιος Παύλος	12
Δημήτρης Δημητριάδης Παρουσίαση	140
Γιώργος Ζησιμόπουλος Ημεροβίγλιον • Νάρκισσος	94
Νανά Ησαΐα Βροχές	80
Τάσος Κακιόπουλος SALTY QUEEN	254
Κώστας Καποδίστριας Ειρήνη	209
Βασίλης Καραγιάννης Τραίνο ηλεκτρικό	95
Νίκος Καφής Τώρα το όνειρό σας μπορεί να γίνει πραγματικότητα • Το ταξίδι • Ουμοφόροι της Ελλάδος • Χορευτικών	8
ποίημα νυκτερινής μουσικής σε τρία μέρη	36
Leonard Cohen (απόδοση Τάσος Κακιόπουλος) Χάρτινο ξενοδοχείο • Ιώδιο	202
Γιώργος Μιχάκης Περί Έρωτος • Ιούδας • Ο βυθός της πυξίδας	94
Αλέξανδρος Μυριαλλής Άτιτλο	213
Ezra Pound (μετ. Δημ. Γκόφας) Γαλήνη	74
Έφη Παχού-Ανδρεοπούλου Οι τύραννοι • Σαν σιαμαίοι • Στη χιλιοστή νύχτα • Οι μικροί θεοί	7
Γιολάντα Πέγκλη Έκτοτε	147
Rainer Maria Rilke (μετ. Σπ. Καρυδάκης) Η δεκάτη ελεγεία	139
Νίκος Σπάνιος Η γεωγραφία του σώματος • Καθαρή ποίηση • Μεταπτώσεις	94
Δήμητρα Σταμίρη Στίχοι	253
Αλέκος Ταυλίκος Τώρα πια πούμαθα • Έπαψα να υπάρχω • Πρόσωπα	253
Κατερίνα Τσιμάρη Καληνύχτα • Αυτός που σκοτώθηκε δε μπορεί να φοβάται	95
Μαρία Τσουκαλά Στα χλωρά σου χείλη	213
Giuseppe Ungaretti (μετ. Δημήτρης Γκόφας) Δίχως πια βάρος • Απόλαυση	79
Διονύσης Φλεμοτόμος Ο χρόνος • Το γράμμα • Η απάντηση • Κάθε Τετάρτη • Επίλογος	6
Θ. Δ. Φραγκόπουλος Πληγή	94
Στέλιος Ψαρουδάκης Ιτιά	

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Χρήστος Αδριανός Η υπερρεαλιστική πράξη σήμερα ή ο υπερρεαλισμός σαν σύγχρονη έκφραση	39
Dino Buzzati (μετ. Δ. Ι. Σουρβίνος) Ραντεβού με τον Αϊνστάιν	76
Colette (απόδοση Όλγα Τραυλού) Η Colette θυμάται τον Marcel Proust	35
Νίκος Γιαλούρης Δράκοντας ο παραπονεμένος	175
Φίλιππος Δρακονταειδής Οι τριάντα εννιά από το χωριό Κερί	17
Νικόλαος Κάλας (μετ. Γιάννης Πατίλης) Αναζητώντας την αφροσύνη	136
Σπύρος Κάπαρης Λουμπαρδιανοί το κάμανε...(!)	96
Ντίνος Κονόμος Ταξίδια της μοναξιάς μου: Το πρώτο μου βιβλίο πριν από σαράντα χρόνια 19 • Το βαφτίσιό μου πριν από	199
εξήντα έξι χρόνια 70 • Ένα παράθυρο πριν από μισόν αιώνα 134 • Ζακυνθινά βιβλιοπωλεία πριν από μισόν αιώνα	34
Τάσος Κόρφης Είκοσι χρόνια από το θάνατο του Κοκτώ	3
Μένης Κουμανταρέας Συνέντευξη στη Μαίρη Δέγλερη	205
Κώστας Λογαράς Το σίχαμα	14
Στέλιος Λουκουρέσης Με πουνέντε	211
Guido Mariani (μετ. Κώστας Σουέρεφ) Περιφερειακή Εδέμ	207
Ρούλα Μελίτα Μετά-σταση	150
Μ. Γ. Μερακλής Το μαύρο και το άσπρο	141
Κωστούλα Μητροπούλου Το τελευταίο ερωτικό γράμμα και η αράχνη	13
Μάχη Μουζάκη Το δωμάτιο	170
Ματθαίος Μουντές Νίκος Γιαλούρης ο πρωτεύκός	166
Ρίτα Μπούμη-Παπά Η παγκοσμιοποίηση της Ελληνικής ποίησης	12
Αργύρης Παπαρίζος Ταυτότητα	145
Γιάννης Ρηγόπουλος «Οφειλές» Γ. Σεφέρη	143
Αργυρώ Φουρναράκη Φαντασία για καλοκαιριάτικο καιρό με αέρα	

ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ

1. Ανδρέας Κάλβος (Έρευνα του Σπύρου Καββαδία)—Τα σωζόμενα χειρόγραφα του	25
2. Ανδρέας Βιαγκίνης (Επιμέλεια Ντίνος Κονόμος)—Εκατό χρόνια από τη γέννησή του	89
3. Μαριέττα Γιαννοπούλου-Μινώτου (επιμέλεια Διονύσης Σέρρας)	154
Εισαγωγικό σημείωμα (Δ.Σ.)	154
Δημήτρης Αγγελάτος Η περίπτωση της μελέτης της Μαριέττας Γιαννοπούλου	162
Σαράντης Αντίοχος Η «Επτανησία» και οι νέοι	164

Σπύρος Καββαδίας Μαριέττα Γιαννοπούλου-Μινώτου - Η φιλόλογος	165
Μαρία Καραμαλίκη Μαριέττα Γιαννοπούλου - Εύα Νικήτρια	159
Ντίνος Κονόμος Μαριέττα Γιαννοπούλου - Επτανησία	155
Δημήτρης Λουκάτος Η «Ζακυνθινή» λογογραφική κλήση της Μαριέττας Μινώτου	157
Βιβλία της Μ.Γ. - Μ.	165
4. Παναίτ Ιστράτι (Επιμέλεια: Ρίτα Τσιντίλη-Βλησμά Εισαγωγικό σημείωμα: Δ.Β.)	219
Ρίτα Τσιντίλη-Βλησμά Παναίτ Ιστράτι	220
Η Μαργαρίτα Ιστράτι μιλά για το σύζυγό της (συζήτηση με το Διονύση Βίτσο)	225
Συζήτηση με τον Αλέξανδρο Τάλεξ και το Μίρτσα Γεωργουλέσκου (συζήτηση με το Διονύση Βίτσο και την Αργυρώ Φουρναράκη)	227
Ρομαίν Ρολάν (μετ. Ρούλα Ρούπακα) Είναι γεννημένος παραμυθάς	230
Μίρτσα Γεωργουλέσκου (μετ. Ρούλα Ρούπακα) Νικημένος και νικητής	231
Έλλη Αλεξίου Απετελείτο από συναίσθημα (συζήτηση με τον Παναγιώτη Λυκούδη)	235
Γιάννης Ρίτσος Θ' αγαπιέται πάντα	237
Νίκος Καζαντζάκης Δεν μπορώ να νιώσω φιλία, χωρίς γροθιές	238
Μενέλαος Λουντέμης Δεν μένω σ' έναν τόπο που δεν ξέρουν ποιος έγγραψε τον Άμλετ	241
Ασημάκης Πανσέληνος Είχε χωρίσει τον κόσμο σε όντα υπεύθυνα και ανεύθυνα	244
ΘΕΑΤΡΟ	
«Θέατρο της Ζάκυθος» Μιλά ο Κώστας Καποδίστριας	183
Θιάσος «Καθρέπτης» Συνέντευξη στην Ευδοκία Ρούτση	43
Σπύρος Καββαδίας Η καταγωγή του «Βασιλικού» του Αντωνίου Μάτεση	110
Σπύρος Καββαδίας Η προέλευση των Ομιλιών	247
Αλέκος Λιδωρίκης Συνέντευξη στο Διονύση Βίτσο	131
«Η Χρυσαιγή» (Ζακυνθινή «Ομιλία»), τεύχος 2ο (ένθετο)	
Θανάσης Παπαγεωργίου Συζήτηση με το Διονύση Βίτσο	195
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ	
Ο Μάρλον Μπράντο για τους καλλιτέχνες (μετ. Γιάννης Ανδριώτης)	180
Δημήτρης Σταύρακας (συνέντευξη στον Κώστα Αποστολίδη)	67
Ο παραγωγός του «Καυγατζή» μιλά για τον Φασσμπίντερ (απόδοση Γιώτης Παυλογιάννης)	46
ΜΟΥΣΙΚΗ	
Γιάννης Αγγελάτος Τα θρησκευτικά τραγούδια των μαύρων αφρικανών σκλάβων	53
ΑΡΛΕΤΑ-ΛΑΚΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Περίπου: ένα φως στο σκοτάδι (συζήτηση με το Γιάννη Αγγελάτο)	214
Σεξ και Σόουλ - Μιλά ο Μάρβιν Γκέι (απόδοση-σημείωμα Γιάννης Αλιμπέρτης)	101
Ζήσης Συνοδινός Antonio Lucio Vivaldi «Οι τέσσερις εποχές»	117
Δισκοπαρουσίαση	56
Ψάχνοντας για μουσική	120, 177, 257
ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ	
Αντώνης Βεζιρτζής (ρεπορτάζ)	38
Νίκος Γιαλούρης Συνέντευξη στο Γιάννη Ανδριώτη	171
Μάρτζι Ρίλινγκς Σκιά και φως - Η αιγαιοπελαγίτικη χαρακτηριστική του Γιαλούρη	173
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	
Διονύσης Βίτσος Αλέκου Λιδωρίκη «Κραυγή σε 24 τόνους» • Περιοδικά	115
Σπύρος Καββαδίας Ελένης Τσαντσανόγλου «Μια λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού»	185
Γ. Θανάση «Αρραβώνες και γάμοι μικρής ηλικίας»	264
Ανδρέας Παπαδάκης Best Sellers United LTD ή σκέψη με αφορμή την πεζογραφία της Μάρως Δούκα	58
Διονύσης Σέρρας Ορέστη Αλεξάκη «Η λάμψη» • Γιώργου Παναγιωτόπουλου «Αισθήσεις που δεν αποφασίζουν»	
• Ντίνος Κονόμος «Τση Ζακυνθος» • Μεσεβρινού «Επιστροφή στη Μεσημβρία» 59 • Ελισάβετ Μουτζάν - Μαρτινέγκου	
«Αυτοβιογραφία» • Πάνου Καλογριδίου «Το τέταρτο είδωλο» • Βαγγέλη Κάσσο «Η νυχτερινή ηδυσυμπάθεια ενός μετανάστη»	
• Δημήτρη Κονιδάρη «Οικείος» 113 • Κώστα Λογαρά «Ο άλλος Ιούλιος» • Όθωνα Μ. Δέφνερ «Μαδριγάλια»	
• Σπ. Τουπογιάννη «Κύμα της θαλάσσης» 185 • Ρούλας Μελίτα «Η γέννηση της ωραίας ώρας» • Ανδρέα Φουσκαρίνη	
«Περικαλλείς διηγήσεις Χριστοφόρου του Πατζίνακίτου» • Παναγιώτη Βλαχόπουλου «Πολιτισμός 666» • Γιώργου Κάρτερ	
«Ατομικός Φάκελλος» • Θεοτόκη Ζερβού «Φόνος πάνω σε ομοίωμα» • Μάχη Μουζάκη «Τα υπόλοιπα τέρατα»	261
Διονύσης Φλεμοτόμος Ντ. Κονόμος «Επτανησιακά Φύλλα», τόμος ΙΒ' 116 • Γιάννη Πατίλη «Ζεστό μεσημέρι»	
• Γιώργος Μιχάκης «Υποβρύχιο φως» 185 • Ζυράνας Ζατέλη «Περσινή αρραβωνιαστικιά» 261 • Γιώργος Χρονάς	
«Ο αναιδής θρίαμβος»	262
Αργυρώ Φουρναράκη Νίκου Γιαλούρη «Χιώτικα παραμύθια» - «Λαϊκά μοτίβα»	174
Αγκαθωτά Γιάννης Αγγελάτος Δημοσιότητα και Δημοσιογραφία ο μύθος του «ειδικού» και οι «επιτήδριοι»	252
• Διονύσης Βίτσος Μήπως η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ «άνθησεν ματαιώς»;	23
Διονύσης Βίτσος «Red Rock» ή «Κόκκινος Βράχος»;	86
Αργυρώ Φουρναράκη Πορτραίτο	250
Τριβόλοι (επιμέλεια Διον. Βίτσος)	63, 124, 188, 265
Εξχωρίσαμε... (Α.Φ.)	188
Εξχωρίσαμε... (Διον. Βίτσος)	265
Πεπραγμένα (Περίπλους)	267
ΠΟΙΚΙΛΙΑ	
ΕΥΓΕΡΟΣ Ένας πρωτοπόρος πολιτιστικός σύλλογος	255
Εικονογράφηση τευχών	
1ο: Μηνάς Μαυρικάκης - Αγγελική Ντάγκρη 2ο: Μηνάς Μαυρικάκης 3ο: Νίκος Γιαλούρης 4ο: Λευτέρης Γκοτζογιάννης	
(φωτογραφίες)	
Περιεχόμενα Α' τόμου (1984)	
(Τεύχη 1-4)	268

ομοημιστής

ΙΑΝΟΣ

BIBLIOPOLIS - GALLERY - ΕΚΔΟΣΕΙΣ

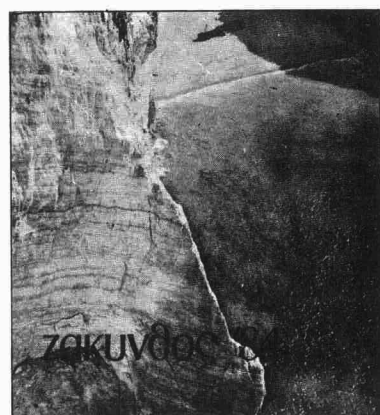
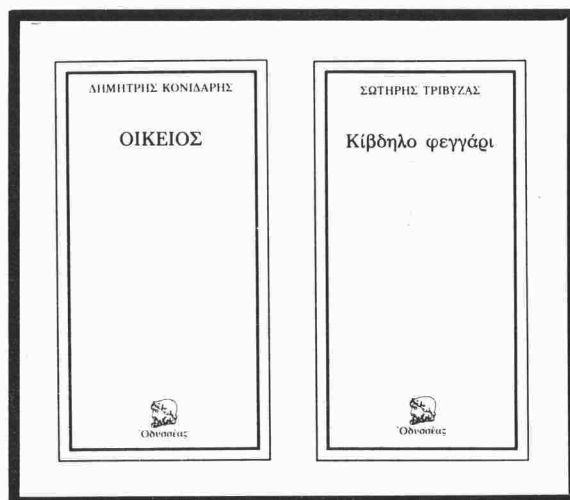
Έκθεση
μεταξοτυπίας
καί λιθογραφίας
των

ΓΑΓΓΗ, ΜΥΤΑΡΑ, ΣΙΚΕΛΙΩΤΗ,
ΤΣΑΡΟΥΧΗ, ΒΑΡΛΑΜΟΥ,
ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

βιβλία
περιοδικά
ξένος τύπος
χαρτικά - σχολικά
εκδόσεις τέχνης
μεταξοτυπίες
λιθογραφίες
γκραβούρες
παλιά βιβλία

ΙΑΝΟΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7 - ΘΕΣ/ΝΙΚΗ - ΤΗΛ. 277.004

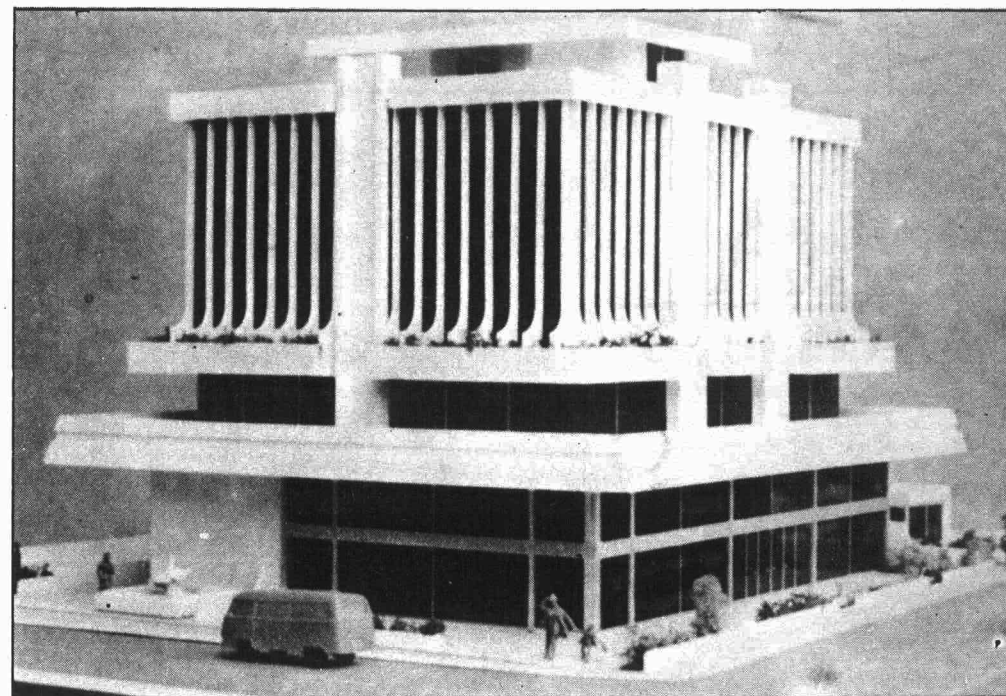
ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΡΟΥΓΑ

τοπική εφημερίδα της Ζακύνθου

η κριτική
και το βλέμμα της Επαρχίας
πάνω σε κάθε στιγμή της ζωής

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ INSTITUTE OF MANAGEMENT

Η αντιμετώπιση της αβεβαιότητας στον επιχειρηματικό κόσμο και των τεχνολογικών εξελίξεων δημιουργεί ανάγκες για ανάπτυξη στελεχών επιχειρήσεων/οργανισμών, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα. Το ΕΛΚΕΠΑ για να ανταποκριθεί σ' αυτές τις ανάγκες, επειδή οι Μάνατζερς δεν έχουν περιθώρια να κάνουν λάθη, μέσω του ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ επιδιώκει να συμβάλει στην ανάπτυξη των στελεχών επιχειρήσεων/οργανισμών σε θέματα Διοίκησης επιχειρήσεων.

Το ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ λειτουργεί από φέτος (β' εξάμηνο 1984) στο Μαρούσι με σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό που βοηθά αποτελεσματικά στην κατάρτιση των στελεχών σε νέες μεθόδους και τεχνικές για την αύξηση της παραγωγικότητας.

Το ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ προσφέρει υπηρεσίες υψηλής στάθμης, μέσα από μια δυναμική, αντιγραφειοκρατική οργάνωση, ενώ συνεργάζεται με Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα είναι τελείως ανεξάρτητο έτσι ώστε να αποφεύγονται πολύπλοκες διοικητικές διαδικασίες και κανονισμοί.

Στην κατάρτιση των προγραμμάτων μας προσπαθήσαμε να αντιμετωπίσουμε τις πραγματικές ανάγκες των διευθυντικών στελεχών. Προσεκτικά αναλύσαμε τις προηγούμενες δραστηριότητές μας, συζητήσαμε με μεγάλο αριθμό στελεχών και βασιστήκαμε στις υποδείξεις τους.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ Κηφισίας και Παρνασσού 2 Τηλ: 8069.907

ΕΛΚΕΠΑ Καποδιστρίου 28 Τηλ: 3600.411

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ: Θεσσαλονίκη-Πάτρα-Ηράκλειο-Βόλος-Καβάλα-Γιαννena

περίπλους

ΒΙΒΛΙΑ ΠΑΡΑ ΠΕΝΤΕ ΔΙΣΚΟΙ

ελάτε ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 52 να γνωρίσετε το πιο κομικς βιβλιοπωλείο, δηλαδή ένα φιλικό μεγάλο βιβλιοπωλείο με πλήρη βιβλιοενημέρωση, τα πάντα (ή σχεδόν) από κομικς αλμπουμ και περιοδικά, επιστημονική φαντασία (πλήρης ελληνική συλλογή και εκλεκτική αγγλική), μεγάλο στοκ από αφίσες και καρτες και μια φοβερή ενδιαφερόσα συλλογή από δίσκους, ελληνικούς και εισαγωγής. Μαζί μ' όλα τα άλλα, προσφέρουμε δωρεάν φιλικότητα, συγκινητικές τιμές και ωραίες ασκουλές.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 52 • ΑΘΗΝΑ ☎ 3602549

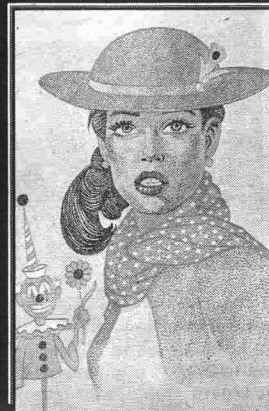
ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

ΕΦΗ ΠΑΧΟΥ - ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

σπουδή σε πέντε ενότητες

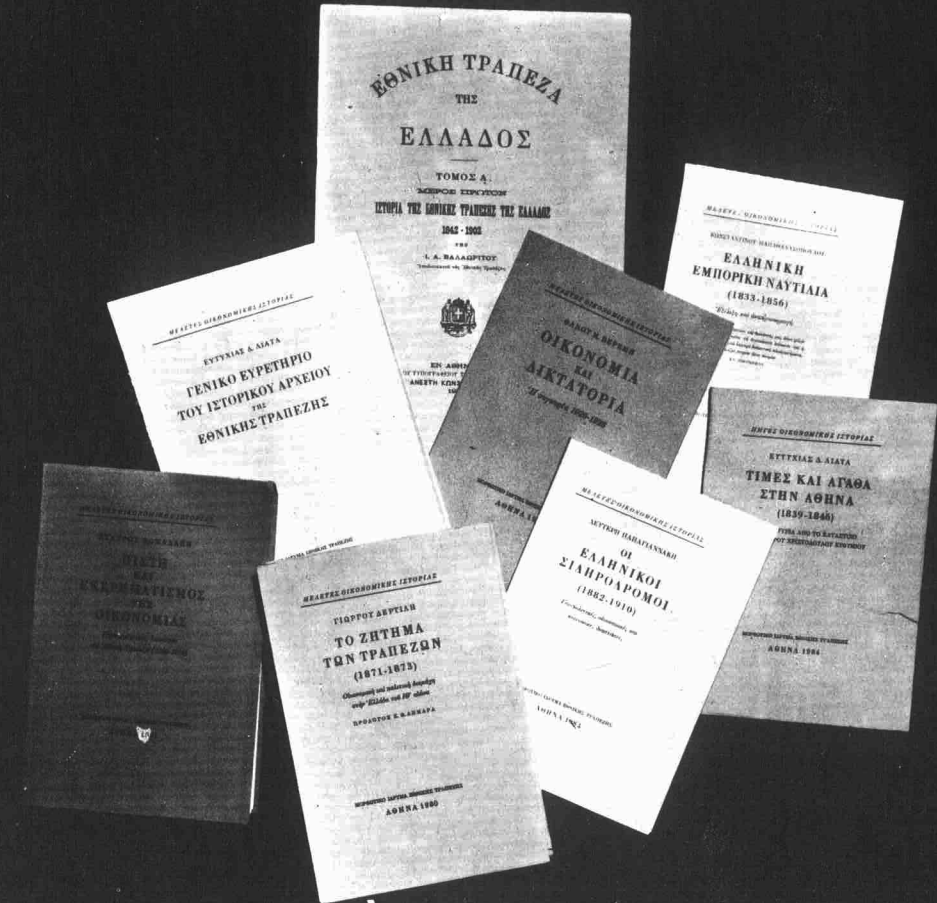

περίπλους

ΤΟΠ
Ασκή. Πεντέλης 16
ΧΑΛΑΝΔΡΙ Τηλ. 6820661
Εκδόσης: Δεκεμβρίου
ΝΟΤΙΗΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗ

ΤΑΙΡ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΚΙΘΑΡΑΣ

μελέτες οικονομικής ιστορίας

(Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας)

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ, ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ, ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΣΕΡΒΙΑΣ 2, ΤΗΛ. 3222730

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

ΔPX. 150